

Palestina som bi-nasjonal stat: «a beacon of peace»?

- Kampen om Palestinas framtid:

Bi-nasjonalistene og sionistbevegelsen 1925-1948

Siri Aamodt

Masteroppgave i historie,
Institutt for arkeologi, konservering og historie

UNIVERSITETET I OSLO

Høsten 2014

© Siri Aamodt

2014

Palestina som bi-nasjonal stat: «A Beacon of peace»?

- Kampen om Palestinas framtid: Bi-nasjonalistene og sionistbevegelsen 1925-1948

Siri Aamodt

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Palestina som bi-nasjonal stat: «a beacon of peace»?

- Kampen om Palestinas framtid:

Bi-nasjonalistene og sionistbevegelsen 1925-1948

Martin Buber (t.v.) og Judah Leib Magnes (t.h.) foran den Angloamerikanske komité, 1946

Siri Aamodt

Masteroppgave i historie

Institutt for arkeologi, konservering og historie

Høst 2014

Sammendrag

Oppgaven omhandler en gruppe sionister som ikke ville ha en jødisk stat i Palestina i mandatperioden (1920-1948). De mente nemlig at opprettelsen av en stat bare for jødene ville skape en uforsonlig konflikt med palestinere. De ville derfor ha en bi-nasjonal stat, en form for en-statsløsning. Oppgaven vektlegger de ideologiske drivkreftene til bi-nasjonalistene. Den drøfter også bi-nasjonalistenes forståelse av nasjonsbegrepet som en innfallsport til å forstå fenomenet. Oppgaven tar for seg seks bi-nasjonale organisasjoner: *Brit Shalom* (1925-1933), *Hashomer Hatzair* (1913-), *The Group of Five* (1936), *Kedma Mizraha* (1936) *League for Jewish-Arab Rapprochement and Cooperation* (1939-1948) og *Ihud* (1942-1948) hvor flere av de samme aktørene frekventerte. De mest sentrale aktørene er Judah Leib Magnes, Martin Buber og Chaim Margalit Kalvarinsky. Oppgaven undersøker hvordan den bi-nasjonale ideen endret seg som svar på utviklingen i området og innad i Verdens sionistorganisasjon; Hvilken rolle bi-nasjonalistene spilte i utformingen av den sionistiske politikken overfor palestinerne i perioden 1925-1948; Og hvorfor bi-nasjonalistene mislyktes i å overbevise sionistbevegelsen og det jødiske samfunnet i Palestina om sitt prosjekt.

Forord

Arbeidet med denne masteroppgaven har gitt meg muligheten til å dykke ned i et felt som forener min interesse for nasjonalisme med min interesse for Midtøsten. Bi-nasjonalistene havnet på feil side av historien, og det har derfor vært givende å få bidra til å trekke dem fram i lyset. Det har vært en spennende, men også tidvis frustrerende prosess. Det er derfor mange som må takkes for faglig og sosial støtte gjennom hele prosessen.

Først og fremst vil jeg takke min veileder, Hilde Henriksen Waage. Hun har gått langt utover hva som kan forventes av en veileder. Uten hennes kyndige tilbakemeldinger ned til siste komma hadde veien blitt mye vanskeligere. En stor takk rettes også til veiledergruppas studenter. Takk for at dere har lest og kommentert på uferdige utkast, og takk for alle diskusjonene om sjevroner og hermetegn. Jeg landet, etter lang betenkningstid, på sjevroner.

En stor takk rettes også til Helge Jensehaugen som tok seg til tid å lese oppgaven i sin helhet, og for hans verdifulle innspill gjennom hele prosessen. Takk til Lija Kwetzinsky som med lærerbriller har kommentert på særs uferdige utkast. Og takk til stipendiat Kjetil Simonsen ved HL-senteret, Espen Smith-Meyer og Per Olaf Aamodt for å ha stilt opp med friske øyne på svært kort varsel en knapp uke før trykking. En takk rettes også til stipendiat Jørgen Jensehaugen ved NTNU for nyttige litteraturtips og innspill hele veien.

Takk til pauserommet, uten dere hadde kanskje arbeidsøktene vært mer effektive, men hverdagen mye kjedeligere. Jeg ville aldri vært foruten alle stundene rundt bordet. Takk til det tradisjonsrike quizlaget Skogfrisk (stiftet 2007), som er så samkjørt at ethvert forsøk på å konkurrere innad ender i tumult.

Takk til Jon Arild for tålmodigheten.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	III
Forord	IV
Innledning	1
Nasjonsbegrepet i sionismen	2
Sionisme eller Sions ismer?	5
Den bi-nasjonale reaksjonen.....	8
Hvem var bi-nasjonalistene?	9
Begrepsavklaringer	13
Tidligere forskning.....	14
Kilder	17
Sionismen	21
Forløpere: 1850 og -60 årene	21
Sionistisk grunnlag i øst: 1870 og -80 årene	23
Moderne antisemittisme og sionistisk mobilisering i vest: 1880- og 90-årene	27
Den ideologiske kampen i sionistbevegelsen	30
Sionismens retninger i mandatperioden	32
Sionistene og Palestina fram til 1920.....	34
Det palestinske spørsmålet til overflaten 1925-1930	37
Churchills hvitbok 1922.....	38
Jødisk-palestinsk tilnærming eller jernmur?	39
<i>Brit Shalom</i> stiftes	41
<i>Brit Shalom</i> før 1929	43
Palestinske opprør 1929	47
Magnes bryter stillheten	49
Hebrew University som arena for den bi-nasjonale saken	51
Spenningene i <i>Brit Shalom</i> styrkes ytterligere	54
<i>Brit Shalom</i> legger press på Jewish Agency	56
<i>Brit Shalom</i> oppløses.....	59
Palestinske opprør og delingsplanen 1930-1941	61
<i>Hashomer Hatzair</i> og bi-nasjonalismen	61
Sionistbevegelsen og palestinerne 1930-1936	63

Nye opprør og nye forsøk fra bi-nasjonalistene	65
Peel-kommisjonen forslår deling av Palestina	69
Hyamson-Newcombeplanen.....	71
Ny hvitbok setter fart på bi-nasjonalismen.....	73
League for Jewish-Arab Rapprochement and Cooperation	75
Bentov-rapporten og Kaplansky-planen	76
Et siste forsøk 1942-1948	81
Biltmoreprogrammet	81
Magnes' nye offensiv	84
<i>Ihuds</i> program	86
Magnes og Lazaron	88
Bi-nasjonalismens dårlige vilkår.....	90
Den angloamerikanske komité	92
<i>Hashomer Hatzairs</i> memorandum.....	94
<i>Ihuds</i> tale til Den angloamerikanske komité.....	95
Fra Den angloamerikanske komité til UNSCOP.....	98
Magnes' siste forsøk	101
Konklusjon.....	105
Utviklingen av den bi-nasjonale ideen: Fra utopi til praktisk program.....	105
Forholdet til resten av sionistbevegelsen: Fra indre påvirkning til ytre press.....	108
Et mislykket forsøk.....	110
Kilder og Litteratur.....	113
Arkivkilder	113
Trykte kilder	114
Elektroniske kilder.....	115
Kildesamlinger.....	115
Sekundærlitteratur.....	116
Oppslagsverk.....	118
Vedlegg	119
1. Organisasjonskart over Verdens sionistorganisasjon 1929.....	119
2. Oversikt over sentrale organisasjoner og grupperinger	120
3. Oversikt over sentrale aktører	121

Kapittel 1

Innledning

What a boon to mankind it would be if the Jews and Arabs of Palestine were to strive together in friendship and partnership...in the heart of this highway between East and West...A bi-national Palestine could become a beacon of peace in the world.¹

Slik så den amerikanske jøden og sionisten Judah Leib Magnes for seg framtiden til Palestina. I perioden 1925-1948 forsøkte han, som del av en liten fraksjon innenfor sionistbevegelsen, å motarbeide planene om en jødisk stat i Palestina. Som de andre sionistene ønsket denne gruppen at jødene skulle bosette seg i Palestina, men de fryktet at kravet om en jødisk statsdannelse ville føre til en dyp og uforsonlig konflikt mellom jødene og palestinerne.² De mente derfor at Palestinas befolkning måtte forenes i en bi-nasjonal stat. Gjennom hele perioden utviklet ideen seg i takt med sentrale hendelser i det politiske landskapet, særlig i opposisjon til resten av sionistbevegelsen. Bi-nasjonalismen oppstod i hovedsak som en reaksjon på det palestinske spørsmålet, nemlig hva som skulle gjøres med den ikke-jødiske befolkningen i Palestina. Sionistenes nasjonale krav ble nemlig ikke gjort på vegne av de som bodde i landet, men på vegne av alle verdens jøder.³

Historiker Walter Laqueur hevdet i sin bok fra 1972, *The History of Zionism*, at lederne i sionistbevegelsens manglende fokus på det palestinske spørsmålet skyldtes at: «being totally absorbed in their own national movement, they did not recognize that their cousins [the Palestinians] too, were undergoing a national revival».⁴ Han kalte det palestinske spørsmålet for «the unseen question».⁵ Men helt siden de første organiserte sionistene hadde kommet til Palestina i 1882, hadde de vært smertelig klar over at landet de ønsket å bosette allerede var befolket.⁶ Store deler av sionistbevegelsen mente at de stod overfor en uforsonlig konflikt, og

¹ «Oral Testimony before the Anglo-American Committee on Palestine». I: Buber, Magnes, Smilansky, «Palestine - a Bi-National State» red. Ihud (Union) Association Of Palestine. New York: Ihud, 1946: 42. Magnes collection on Judah L. Magnes, The Magnes Collection of Jewish Art and Life, The Bancroft Library, University of California, Berkeley (heretter BANC MSS) 2010\709 2:19.

² For avklaring av sentrale begreper, se lengre ned i dette kapittelet.

³ Nils A. Butenschøn, *Drømmen om Israel: Historiske og ideologiske forutsetninger for staten Israel*. Oslo: Universitetsforlaget, 2006: 10, 162.

⁴ Walter Laqueur, *The History of Zionism*. London: Weidenfeld and Nicolson, 1972: 230.

⁵ Laqueur, *The History of Zionism*: 230.

⁶ Det refereres her til de som kom til Palestina med organisasjonen *Sions elskere*. Hilde Henriksen Waage, *Konflikt og stormaktspolitikk i Midtøsten*. Kristiansand: Cappelen Damm Akademisk, 2013: 82.

derfor var tilnærming og forsoning med palestinerne aldri et viktig mål. De forsøkte derfor å underspille problemstillingen.⁷

For bi-nasjonalistene var imidlertid forsoning det aller viktigste. Se så den palestinsk-jødiske konflikten i som en konflikt mellom to folkegrupper, som begge hadde rettigheter i Palestina.⁸ I perioden 1925-1948 drev de en aktiv kampanje for å overbevise det internasjonale samfunnet, sionistbevegelsen og befolkningen i Palestina (både den jødiske og den palestinske) om sine ideer. De drev forskning, skrev artikler og brev, og de var synlige i den offentlige debatten. Flere av bi-nasjonalistene hadde også posisjoner innenfor akademien og var slik sett viktige skikkelser innenfor jødisk samfunns- og kulturliv. Bi-nasjonalistene fremmet det palestinske spørsmålet i en tid og overfor et publikum som helst ikke ville høre noe om palestinerne.⁹

Tema for denne oppgaven er bi-nasjonalistene og deres forhold til de politiske lederne i Verdens sionistorganisasjon. I perioden 1925-1948 gjennomgikk sionistbevegelsen store endringer, både ideologisk og organisatorisk, og dette fikk innvirkning på bi-nasjonalistene. Forholdet belyses ut ifra følgende problemstillinger:

- Hvordan endret den bi-nasjonale ideen seg som svar på utviklingen i området og innad i Verdens sionistorganisasjon?
- Hvilken rolle spilte bi-nasjonalistene i utformingen av den sionistiske politikken overfor palestinerne i perioden 1925-1948?
- Hvorfor mislyktes bi-nasjonalistene i å overbevise sionistbevegelsen og det jødiske samfunnet i Palestina om det bi-nasjonale prosjektet?

Nasjonsbegrepet i sionismen

Røttene til begrepet sionisme stammer fra ordet Sion, som i jødisk tradisjon har vært brukt som synonym til Jerusalem. Men sionismen er et moderne fenomen, som tok form fra omkring 1850. I Europa hadde store samfunnsendringer funnet sted. Føydalsamfunnet var blitt oppløst, og gamle lojalitetsbånd hadde forsvunnet. Nasjonalstaten, som var basert på en

⁷ Butenschön, *Drømmen om Israel*: 34; Mendes-Flohr, Paul. *A Land of Two Peoples: Martin Buber on Jews and Arabs*. New York: Oxford University Press, 1983: 7; Neil Caplan, *Palestine Jewry and the Arab Question 1917-1925*. London: Cass, 1978: 4

⁸ Mendes-Flohr, *A land of two people*: 16.

⁹ Yosef Gorny, *Zionism and the Arabs, 1882-1948: A Study of Ideology*. Oxford: Clarendon Press, 1987: 172.

tanke om at hver nasjon måtte ha sin egen stat, ble nå den ledende formen for politisk organisering.¹⁰ Nasjonalismen i Europa bidro til at jødene ble sett på som et fremmedelement, og de ble utsatt for grusomme pogromer og undertrykkelse. Likevel mente noen at nasjonalismen også ga jødene en mulighet: Dersom de også kunne få sin egen stat og bli en nasjon blant nasjoner, ville jødenes problemer i Europa løses.¹¹

Hva er nasjonalisme? «Nasjonalisme er en doktrine om uavhengighet og selvhevdelse for et kollektiv, en nasjon», hevder professor i statsvitenskap Øyvind Østerud.¹² Nøkkelen til å forstå nasjonalismen er altså å finne i nasjonsbegrepet. Nasjonalismen hadde sitt utspring i opplysningstiden rasjonelle tenkning, men fikk etter hvert følge av romantikken. Romantikken, som paradoksalt nok var en motreaksjon på opplysningstiden, ga det kulturelle komponenten til nasjonsbegrepet.¹³ Det kan skilles mellom to idealtyper av nasjonsbegreper, nemlig mellom *civic*, en statsborgerrettslig forståelse av nasjonsbegrepet og *ethnic*, en kulturell forståelse av nasjonsbegrepet. For eksempel var den franske nasjonalismen tuftet på det statsborgerrettslige nasjonssynet, og nasjonen var slik et politisk fellesskap. Du var fransk hvis du var født på det franske territoriet og var lojal til statens konstitusjon. Det kulturelle nasjonsbegrepet vektla derimot kulturelle kjennetegn som språk, tradisjon og felles historie. Den tyske nasjonalismen hadde sterkt preg av dette. Landet ble ikke samlet før i 1871, og den tyske identiteten ble derfor bestemt av de kulturelle kjennetegnene. Den kulturelle nasjonen trengte ikke sammenfalle med statlige rammer.¹⁴

Men hva med jødene, hvordan skulle deres nasjon defineres? De hadde verken et felles territorium eller et felles språk, de var spredt utover hele verden, og det hebraiske språket var begrenset til den religiøse sfæren.¹⁵ Sionismen tok derfor utgangspunkt i jødedommen og dens tradisjoner. Jødene var slik en kulturnasjon, hvor enheten lå i kulturarven, heller enn i det politiske systemet. Men sionismen hadde også elementer av den politiske nasjonsforståelsen, målet til majoriteten av sionister var jo nettopp en jødisk nasjonalstat etter vesteuropeisk modell. Sionismen var derfor både et resultat av den romantiske arven som

¹⁰ James L. Gelvin, *The Israel-Palestine Conflict: One Hundred Years of War*. New York: Cambridge University Press, 2007: 15.

¹¹ Waage, *Konflikt og stormaktspolitikk i Midtøsten*: 30-31.

¹² Øyvind Østerud, *Hva er nasjonalisme?* Oslo: Universitetsforlaget, 1994: 15.

¹³ Østerud, *Hva er nasjonalisme?*: 37.

¹⁴ Østerud, *Hva er nasjonalisme?*: 20.

¹⁵ Mange av Europas jøder snakket riktignok jiddisk, et språk basert på tysk med låneord fra hebraisk, slavisk og arameisk.

spilte på tradisjon og av den rasjonelle opplysningstanken. De kulturelle og de politiske komponentene ble også vektet ulik av forskjellige sionistiske tendenser.¹⁶

En av årsakene til at sionismen ble påvirket av begge disse strømmingene var at den hadde opphav i to ulike tradisjoner, en vestlig og en østlig. Den vestlige sionismen var preget av opplysningsbevegelsen *haskala*. Den østlige sionismen var preget av *hasidismen*, en vekkelsesbevegelse som dyrket de mytiske aspektene ved jødedommen. *Hasidismen* vektla jødernes kulturelle særpreg i høyere grad en *haskala*. Disse to tradisjonene møtte hverandre da Verdens sionistorganisasjon ble stiftet i 1897. Det ble tidlig klart at det ikke var noen enighet om hva det betydde å være sionist. Skillelinjene kan grovt sett sammenfattes ved Theodor Herzls politiske sionisme og Ahad Haams kulturelle sionisme. Det var mellom disse to at kampen om sionismens karakter stod.¹⁷

I 1896 utga den ungarske jøden Theodor Herzl boka *Jødestaten*, og året etter innkalte han til den første sionistkongressen der Verdens sionistorganisasjon ble stiftet. Herzl var en godt integrert jøde, bosatt i Wien. Sionismen var derfor ikke et naturlig neste skritt for han. Likevel er det nettopp Herzl som blir regnet som sionismens grunnlegger. I *Jødestaten* skisserte Herzl en moderne, sekulær stat. Den var fri for henvisninger til jødene som Guds utvalgte folk, og Herzl hadde ingen spesiell draging til Palestina. Det avgjørende for hvor staten skulle ligge var ikke historisk tilknytning, men politisk gjennomslag. Hans sionisme kan derfor karakteriseres som politisk sionisme.¹⁸

Den kulturelle sionismens opphavsmann var Ahad Haam, eller Asher Zvi Ginsberg som han egentlig het. Haam var fra Ukraina hvor han vokste opp i en aristokratisk familie og fikk grundig opplæring i jødens hellige skrifter, *Talmud*. I tenårene begynte han å lese jødisk opplysningsfilosofi og forlot sin religiøse tro.¹⁹ Haam var fra begynnelsen av motstander av Herzls politiske sionisme. Haam ønsket seg ikke en moderne nasjonalstat slik Herzl gjorde, men mente at Palestina måtte bli et jødisk kultursentrum. Han hevdet at den jødiske kulturen stod i fare for å bli ødelagt i diasporaen, og kultursentrumets fremste oppgave skulle være å spre den jødiske kulturen til diasporaens jøder. Det var jødedommen og den hebraiske

¹⁶ Yitzhak Conforti, «Between ethnic and civic: the realistic Utopia of Zionism». *Israel Affairs* 17, no. 4 (2011): 565.

¹⁷ Conforti, «Between ethnic and civic: the realistic Utopia of Zionism»: 567.

¹⁸ Håkon Harket, *Jødestaten: historien om en moderne idé*. Oslo: Universitetsforlaget, 2001: 170.

¹⁹ Arthur Hertzberg, *The Zionist idea: A Historical Analysis and Reader*. Philadelphia: Jewish Publication Society, 1997: 249-251

kulturen som måtte danne basis for sionismen som moderne bevegelse.²⁰ Haam trodde ikke at alle jødene kunne samles i Palestina, og det var heller ikke hans mål. For det var ikke jødens, men jødedommens krise han mente sionismen skulle løse. Haam avviste ikke at en jødisk statsdannelse kunne opprettes i framtiden, men forut for dette måtte det skje en kulturell renessanse. Denne renessansen var en langsom historisk prosess som måtte vokse organisk fram, mente Haam.²¹

Den store forskjellen mellom Haams kulturelle sionisme og Herzls politiske var at for Herzl handlet det om å etablere en stat for jøder, mens det for Haam handlet om å legge det kulturelle grunnlaget for en jødisk stat.²² Sionismens opphav både i *haskala* og *hasidismen* gjorde at fenomenet sionisme rommet mange ulike tolkninger av dens mål og midler. Da Herzl innkalte til den første sionistkongressen i 1897 var det ingen enighet om hva det ville si å være sionist, og disse konfliktlinjene preget sionismen også i årene som fulgte.

Sionisme eller Sions ismer?

Fordi sionismen utviklet seg i møte med andre idestrømninger som liberalisme, marxisme, sosialisme og romantisk nasjonalisme, var den svært dynamisk. Begrepet sionisme brukes derfor til å beskrive en rekke tendenser, og definisjonene er svært sprikende.²³ Det kan derfor være vanskelig å finne en definisjon som dekker alle disse fortolkningene. Forskjellene var så store, både ideologisk og praktisk, at det kan stilles spørsmål ved hvorvidt det er fruktbart å snakke om en samlet ideologi.

En vanlig definisjon av sionisme er «en nasjonal jødisk bevegelse, hvis formål er å gjøre Palestina til en jødisk stat, og å løse det europeiske jødespørsmålet ved å organisere masseutvandring dit.»²⁴ Definisjonen vektlegger at sionistenes mål var en jødisk statsdannelse. Problemet med en slik definisjon er at statsbegrepet utelukker den kulturelle sionismen, fordi den ikke nødvendigvis stod for en jødisk statsdannelse. Historiker James L. Gelvin reiser derfor betimelig spørsmålet om den kulturelle sionismen kan defineres som

²⁰ Conforti, «Between ethnic and civic: the realistic Utopia of Zionism»: 567; Ahad Haam, «The Jewish State and the Jewish problem». I *The Zionist idea*. red. Arthur Hertzberg: 267; Gorny, *Zionism and the Arabs*: 103.

²¹ Harket, *Jødestaten*: 132.

²² Harket, *Jødestaten*: 211.

²³ Laurence J. Silberstein, *Postzionism Debates: Knowledge and Power in Israeli Culture* (New York: Routledge, 1999):15-18; Conforti, «Between ethnic and civic: the realistic Utopia of Zionism»: 566.

²⁴ Vibeke Kieding Banik, *Neste år i Jerusalem? Sionisme blant de norske jødene i mellomkrigstiden*. Oslo: HL-senteret, 2007: 15.

sionisme uten å støtte opp om nasjonalstaten.²⁵ Den kulturelle sionismen var likevel svært sentral i utviklingen av en jødisk nasjonalidentitet. Herzls politiske nasjonssyn var ikke alene egnet til å bygge den jødiske identiteten. De kulturelle sionistene utfylte Herzl nasjonsbegrep fordi de tok utgangspunkt i kulturelle særtrekk som jødene kunne kjenne seg igjen i.²⁶

Idéhistoriker Håkon Harket hevder at det først og fremst er Herzls fortjeneste at vi ikke snakker om Sions ismer, men om sionisme. Herzl klarte nemlig å forene alle idestrømningene i en organisasjon.²⁷ Men Herzl er ikke den eneste årsaken til at de ulike retningene kan plasseres under én fane, de hadde også noen sentrale fellestrekk. Den israelske historikeren Yosef Gorny peker på fire kriterier som han mener er sionismen hjørnesteiner: For det første hadde alle retningene Palestina som mål, enten det var snakk om et åndelig eller et fysisk sentrum.²⁸ For det andre ville de at jødene skulle bli i flertall i Palestina, og slik endre den jødiske nasjonen fra å være en minoritet i verden til å bli en majoritet i eget land. Videre mente de at en økonomisk og sosial omveltning av det jødiske folk måtte til. Det fjerde og siste kriteriet var at de mente at hebraisk språk og kultur måtte være grunnsteinen i det jødiske hjemlandet. De ville altså bygge et nytt hebraisk folk.²⁹ Det er altså store fordeler ved å operere med en vid definisjon av sionisme, og sionisme forstås derfor her som «[T]he establishment of a viable Jewish entity, possessing its own national attributes, in the Land of Israel.»³⁰ Denne definisjonen vektlegger sionismens ideologiske dimensjon, noe den israelske historikeren Yosef Gorny har pekt på som helt avgjørende for å forstå sionismen. Det er ikke mulig, mener Gorny, å se den sionistiske ideologien og den praktiske politikken som adskilte fenomener.³¹

For å forklare sionismen videre anvender Gorny en teori om sionismen som «utopian realism». Utopi forklarer Gorny som «the revolt against an objective historical and social process».³² «Utopian realism» definerer Gorny slik: «The utilization of utopian ideals in order to alter the existing reality. Thereby *utopia* is transformed from a vision and a futurist

²⁵ Gelvin, *The Israel-Palestine Conflict*: 53.

²⁶ Banik, *Neste år i Jerusalem?*: 55

²⁷ Harket, *Jødestaten*: 209.

²⁸ I hvert fall etter Verdens sionistkongress i 1903 hvor spørsmålet ble avklart en gang for alle.

²⁹ Yosef Gorny, «Thoughts on Zionism as a Utopian Ideology» *Modern Judaism* 18, no. 3 (1998): 246-247.

³⁰ Frasen «Land of Israel» er en referanse til det bibelske området «Eretz Israel», ikke til dagens Israel. Det er vanskelig å fastslå hvor grensene for Eretz Israel gikk. Definisjonen brukes til å forstå sionismen i mandatområdet Palestina (se også avklaring om Palestinamandatet i note 146). Anita Shapira og Jehuda Reinharz (red.) *Essential Papers on Zionism*. New York: New York University Press, 1996: 1.

³¹ Gorny, «Thoughts on Zionism as a Utopian Ideology»: 241.

³² Gorny, «Thoughts on Zionism as a Utopian Ideology»: 248.

goal to a topical «here and now» political and social instrument.»³³ Gorny skiller mellom tre typer utopier: «fantastic utopia», «realistic utopia» og «utopian realism». De to siste formene hadde en realistisk basis og ble gjennomført enten som radikale revolusjoner som ledet til totalitarisme eller som demokratiske revolusjoner. Den franske og den amerikanske revolusjonen er eksempler på utopisk realisme, og også sionismen kan plasseres under dette begrepet, mener Gorny.³⁴ Sionismen vektla nemlig de realistiske siden og var slik fleksibel i bruk av metoder for å gjennomføre sionismens mål.³⁵ Sionismens mål om at jødene skulle vende tilbake til Palestina og endre jødenes status fra en minoritet i verden til en majoritet i eget land var, ifølge Gornys teori, utopisk. I motsetning til sosiale og nasjonale bevegelser i Europa, tok ikke sionistene bare sikte på politisk eller sosial endring av en gruppe. De skulle også bygge et helt nytt jødisk samfunn, hvor den hebraiske kulturen skulle gjennomsyre det spirituelle, sosiale og politiske livet både i den private og den offentlige sfæren. På den måten var sionismen den mest utopiske av alle de nasjonale bevegelsene, hevder Gorny.³⁶ Sionismen var imidlertid ikke utelukkende en utopisk bevegelse, men en nasjonal bevegelse med utopiske elementer.³⁷

Både hos Haam og Herzl var det klare eksemplet på utopiske framtidsvisjoner. Haams framtidsvisjon var preget av idealisme og romantikk og speilet et samfunn i tråd med den eldgamle jødiske kulturen. Herzls utopi skisserte på den andre siden en moderne stat som en del av det internasjonale samfunnet.³⁸ Felles for dem er at de opererte i en tid der sionismen først og fremst var en idé som handlet om å skape et jødisk idealsamfunn i harmoni med omgivelsene. De var derfor frikoblet fra realitetene i Palestina, og de tok i liten grad høyde for at det kunne oppstå konflikt med palestinerne. I den grad Herzl omtalte palestinerne var det med optimisme, han så dem ikke som fiender, men som potensielle partnere. Haam mente at jødisk flertall i Palestina var en forutsetning for det kulturelle sentrumet, men han så for seg at en palestinsk minoritet etter hvert kunne assimileres, altså integreres, inn i den jødiske nasjonen.³⁹

³³ Gorny, «Thoughts on Zionism as a Utopian Ideology»: 244.

³⁴ Gorny, «Thoughts on Zionism as a Utopian Ideology»: 244.

³⁵ Gorny, «Thoughts on Zionism as a Utopian Ideology»: 244.

³⁶ Gorny, «Thoughts on Zionism as a Utopian Ideology»: 248.

³⁷ Conforti, «Between ethnic and civic: the realistic Utopia of Zionism»: 565.

³⁸ Conforti, «Between ethnic and civic: the realistic Utopia of Zionism»: 567-568.

³⁹ Gorny, *Zionism and the Arabs*: 102.

Den andre generasjonen sionister, under det britiske mandatet, stod derimot overfor konkrete utfordringer. De sionistiske lederne institusjonaliserte den sionistiske visjonen gjennom praktisk og politisk bygging av det jødiske hjemlandet, og utopien gikk slik fra å være en framtidsvisjon til å tjene som et instrument for situasjonen her og nå.⁴⁰ Styrken til sionismen var at den, til tross for å være utopisk i sitt utgangspunkt, var åpen. Ulike idestrømninger fikk innpass, og det var også årsaken til at sionismen ble fleksibel. Fleksibiliteten gjorde den i stand til å tilpasse seg realitetene sionistene stod overfor.⁴¹

Den bi-nasjonale reaksjonen

Teorien om utopisk realisme kan også brukes til å forstå den bi-nasjonale reaksjonen. Bi-nasjonalistenes sionistiske utopi var samfunn der Palestina ble et sentrum for jødisk liv, men hvor palestinerne var likestilte med den jødiske befolkningen. Deres mål og midler ble formet av realitetene i området, men til grunn lå alltid denne ideen. I møtet med utfordringene i Palestina fungerte denne utopien som verktøy til å utvikle den bi-nasjonale planen.

Ved å bruke den vide definisjonen av sionismen, skissert ovenfor, er det mulig å karakterisere bi-nasjonalistene som sionister. Det er likevel nødvendig å presisere hvordan bi-nasjonalistene så på begreper som «nasjon», «nasjonalstat» og «jødisk hjemland». Begrepene nasjon og stat brukes ofte om hverandre og som synonymer, og uklarhetene omkring begrepene skyldes nasjonsbegrepets flertydighet.⁴² Når den store majoriteten av sionister snakket om det jødiske hjemlandet, var det altså underforstått at det var det samme som en jødisk nasjonalstat.⁴³ Når bi-nasjonalistene brukte begrepet var det derimot som et synonym for den jødiske nasjonen i Palestina. For som de andre sionistene mente bi-nasjonalistene at jødene var noe mer enn et religiøst fellesskap, at de var en nasjon. De mente at den jødiske kulturen bare kunne overleve i Palestina med utstrakt selvstyre, de ønsket ikke å bli styrt av en annen folkegruppe. Men de mente også at det jødiske hjemlandet kunne realiseres gjennom et bi-nasjonal regime.⁴⁴ Grunnen til at bi-nasjonalisten både kunne hevde jødenes nasjonale rettigheter i Palestina og samtidig avvise kravet om en jødisk nasjonalstat ligger i deres kulturelle nasjonssyn. De skilte nemlig mellom det jødiske hjemlandet som kulturelt og historisk fellesskap – altså en nasjon – på den ene siden, og det juridiske statsbegrepet på den andre. Dette stemmer også godt

⁴⁰ Conforti, «Between ethnic and civic: the realistic Utopia of Zionism»: 567.

⁴¹ Gorny, «Thoughts on Zionism as a Utopian Ideology»: 249.

⁴² Østerud, *Hva er nasjonalisme?*: 17.

⁴³ Conforti, «Between ethnic and civic: the realistic Utopia of Zionism»: 565.

⁴⁴ Argumenter som dette finnes hos alle de bi-nasjonale grupperingene i perioden.

overens med det kulturelle nasjonssynet, der nasjonen ikke trenger å sammenfalle med statlige rammer.⁴⁵

Med utgangspunkt i Gornys fire kriterier for sionismen er det likevel på et punkt at bi-nasjonalismen ikke alltid passet med kriteriene, nemlig i spørsmålet om jødisk flertall. Dette var et fundamentalt spørsmål for bi-nasjonalistene gjennom hele perioden, og det var ingen unison enighet om hvorvidt jødene måtte være i flertall eller ikke. I de tilfellene bi-nasjonalistene var villige til å avstå fra kravet om jødisk flertall var dette ikke ut fra ideologisk overbevisning, men av pragmatiske grunner.⁴⁶ Selv om definisjonen som her anvendes ikke forutsetter støtte til en jødisk stat, så var målet til flertallet av sionistene en jødisk nasjonalstat etter vestlig mønster. Dette er det nærmeste vi kommer en sionistisk konsensus.⁴⁷ Her skilte bi-nasjonalistene seg fra de øvrige sionistene fordi de ikke ville ha en jødisk nasjonalstat.

Det er også et poeng at bi-nasjonalistene selv definerte seg som sionister, og de var medlem av Verdens sionistorganisasjon. Også av sine meningsmotstandere ble de sett på som sionister. Deres kritikk av lederskapet i sionistbevegelsen ble i sin samtid forstått som en kritikk innenfra. Dette gjenspeiles i at de ble anklaget for å være forrædere.⁴⁸ Å behandle bi-nasjonalismen som en kritikk innenfra vil derfor være fruktbart for å forstå hvilken innflytelse de hadde, hvordan ideen utviklet seg og hvorfor de mislyktes. Med utgangspunkt i den foregående diskusjonen kan bi-nasjonalistene plasseres innenfor sionismebegrepet, men på utsiden av den sionistiske konsensusen.⁴⁹

Hvem var bi-nasjonalistene?

Det fantes flere forslag som inneholdt elementer av bi-nasjonalisme, men hvor avsenderen ikke selv var overbevist bi-nasjonalist.⁵⁰ Denne studien tar for seg dem som hadde en

⁴⁵ Østerud, *Hva er nasjonalisme?*: 20

⁴⁶ Dette vil bli diskutert inngående gjennom avhandlingen.

⁴⁷ Conforti, «Between ethnic and civic: the realistic Utopia of Zionism»: 565.

⁴⁸ Susan Lee Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*. Haifa: Shikimona Publishing Co., 1970: 38.

⁴⁹ Conforti, «Between ethnic and civic: the realistic Utopia of Zionism»: 565.

⁵⁰ Det kom også forslag fra personer som ikke var overbeviste om den bi-nasjonale ideen. Bakgrunnen for deres handlinger var enten at de ikke trodde at sionistene kunne få gjennomslag eller de som brukte forslaget av taktiske grunner. Se Susan Hattis Rolef, «The Binational Idea in Mandatory Times and Today: A Personal Evaluation». I *The Emergence of a binational Israel: the second republic in the making*, red. Ilan Peleg og Ofira Seliktar. Boulder Colorado: Westview Press, 1989: 61.

ideologisk begrunnelse for bi-nasjonalismen. Det vil si de som mente at løsningen på det palestinske spørsmålet var overordnet andre hensyn, og at sionismen bare kunne rettferdiggjøres dersom de to folkegruppene var forent i en stat. Den første organisasjonen som fremmet bi-nasjonalisme ble stiftet i 1925 og het *Brit Shalom*. Organisasjonen bestod i hovedsak av intellektuelle, og dens mål var først og fremst å drive informasjonsarbeid. *Brit Shalom* ble nedlagt i 1933, men mange av dens medlemmer stiftet i 1942 en ny organisasjon, *Ihud*. Fra den sosialistiske fløyen hadde det marxistisk partiet *Hashomer Hatzair* (stiftet i 1913) programfestet bi-nasjonalisme fra 1930. I tillegg til disse organisasjonene var det tre mindre grupperinger: *Kedma Mizraha* (stiftet i 1936), *The Group of Five* (stiftet 1936) og *League for Jewish-Arab Rapprochement and Cooperation* (stiftet i 1939). Det var glidende overganger mellom gruppene, da flere av de sentrale aktørene frekventerte flere av disse bevegelsene.⁵¹

Den bi-nasjonale ideen hadde sitt opphav i den kulturelle sionismen, hos intellektuelle fra Sentral-Europa. Mange av bi-nasjonalistene hadde vært en del av studentmiljøene i Berlin, Praha og Wien, hvor Haams filosofi stod særlig sterkt.⁵² En av dem som betydde mest for utviklingen av den bi-nasjonale ideen, var den jødiske filosofen Martin Buber. Han ble medlem av sionistbevegelsen allerede i 1898 og var sentral i opprettelsen av sionistiske studentorganisasjoner under studietiden i Tyskland. Han emigrerte til Palestina i 1938, der han jobbet ved Hebrew University fram til han ble pensjonist i 1951. Sammen med Haam fremstår Martin Buber som den viktigste talsmannen for den kulturelle sionismen.⁵³

Som intellektuell var Buber påvirket av de filosofiske strømningene i Sentral-Europa i hans samtid. Den tyske nasjonale bevegelsen som vektla de kulturelle kjennetegnene for nasjonen fikk sterk innflytelse på hans tenkning. Det var det kulturelle nasjonsbegrepet som lå til grunn for hans definisjon av jødene som nasjon, og han refererte med stadighet til det han kalte «a community of blood», som var en referanse til jødenes felles historie og myter.⁵⁴ I likhet med de andre kultursionistene mente Buber at den jødiske kulturen stod i fare for å bli utryddet i diasporaen, særlig i Vest-Europa. Det var hos de østeuropeiske jødene at den hebraiske

⁵¹ Se vedlegg 2. Oversikt over bi-nasjonale organisasjoner og vedlegg 3. Personregister over sentrale aktører.

⁵² Harket, *Jødestaten*: 133, 213.

⁵³ Arthur Hertzberg, *The Zionist idea: A Historical Analysis and Reader*. Philadelphia: Jewish Publication Society, 1997: 451.

⁵⁴ Shalom Ratzabi, «The political-cultural background of Central European intellectuals in Brith Shalom,» *Journal of Israeli History: Politics, Society, Culture* 18, no. 1 (1997):10-11; Laqueur, *The History of Zionism*: 167.

kulturen hadde overlevd og hvor den jødiske folkesjelen fantes, mente Buber.⁵⁵ Jødene måtte derfor vende tilbake til Midtøsten, nærmere sagt, Palestina. Han så på det sionistiske prosjektet som en organisk utvikling drevet av moralske verdier snarere enn av realpolitikk. Det var derfor Buber på den ene siden kunne være inspirert av det nasjonalistiske tankegodset i sin samtid, mens han på den andre siden kunne avvise begreper som nasjonalstat og nasjonal suverenitet.⁵⁶

Den mest synlige aktivisten for det bi-nasjonale prosjektet var imidlertid Judah Leib Magnes. Magnes. Han var født i San Francisco i 1877 og var utdannet rabbiner. Han tilhørte reformjødedommen, en retning innen for jødedommen som legger vekt på religionens etiske dimensjon på bekostning av det rituelle.⁵⁷ Under studietiden i Europa ble han introdusert for den kulturelle sionismen. I likhet med Ahad Haam og Buber mente Magnes at det jødiske hjemlandet måtte utvikle seg organisk, og han så på det sionistiske prosjektet som noe naturgitt. Rent praktisk gjenspeilte dette synet seg i at han tok til ordet for en gradvis kolonisering av Palestina og en spirituell revitalisering av jødedommen.⁵⁸ I 1922 flyttet Magnes til Palestina der han var primus motor for opprettelsen av Hebrew University i Jerusalem som åpnet i 1925. Universitetet skulle være et sted hvor de store spørsmålene om jødedommen kunne reises, mente Magnes. Slik var universitetet en viktig brikke i oppbyggingen av det jødiske kultursentrumet, som Magnes drømte om. Universitetet ga også Magnes en viktig posisjon i offentligheten, som han fra 1929 brukte til å fremme bi-nasjonalismen.⁵⁹

Den andre gruppen av bi-nasjonalister kom fra en sosialistisk tradisjon. I hovedsak dreide dette seg om *Hashomer Hatzair* og deler av *Poalei Zion*, begge sosialistiske partier på ytre

⁵⁵ Buber var svært inspirert av *hasidismen*, den jødiske vekkelsesbevegelse med opphav i den østjødiske kulturen. I hasidismen mente Buber derfor å finne kilden til den kulturelle gjenfødselen av jødedommen. Andreas Snildal, «En jødisk kulturadel: tyske kultursionister og forestillinger om “østjøden” 1897-1923.» (Masteroppgave i historie, Universitetet i Oslo, 2009): 29, 38.

⁵⁶ Ratzabi, «The political-cultural background of Central European intellectuals in Brith Shalom»: 11.

⁵⁷ «Målet skulle være å bli en fullt integrert samfunnsborger; ideen om det jødiske folkets særstilling, og fremtidshåpet om å vende tilbake til Eretz Israel, ble forlatt. Jødedommen strenge monoteisme ble fremdeles ansett som jødedommen kjerne, men den jødiske loven, halakha, ble ikke betraktet som bindende for moderne jøder. Den enkeltes frihet til å velge bort tradisjonell praksis, ble understreket. Bønner og synagogeritualer måtte ikke gjennomføres på hebraisk, det ble ansett som viktigere at menigheten kunne følge med. Men både Talmud og andre jødiske religiøse bøker ble fremdeles ansett som en del av den jødiske kulturarv.» Groth, Bente. (2012, 21. juni). Reformjødedom. I Store norske leksikon. <https://snl.no/reformj%C3%B8dedom> (åpnet 04.08.14).

⁵⁸ Hertzberg, *The Zionist idea*: 442.

⁵⁹ Norman Bentwich, *Judah L. Magnes: a biography of the first Chancellor and first President of the Hebrew University of Jerusalem*. London: East & West Library, 1949: 148; Daniel P. Kotzin, *Judah L. Magnes: An American Jewish Nonconformist* (New York: Syracuse University Press, 2010): 230.

venstre fløy, med opphav i Øst-Europa. *Poalei Zion* tok, i motsetning til *Hashomer Hatzair*, aldri offisielt til orde for bi-nasjonalisme, men partiet hadde noen medlemmer som tok del i bi-nasjonale organisasjoner. Også *Hashomer Hatzair* var påvirket av den kulturelle sionismen. Partiet ble stiftet i Galicia, som ligger i dagens Polen, altså i krysningspunktet mellom Øst- og Vest-Europa.⁶⁰ I området fikk både *hasidismen*, den jødiske vekkellesbevegelsen, fra øst og opplysningsfilosofien *haskala* fra vest fotfeste, og sionismens stod derfor sterkt i dette området.⁶¹

Det var imidlertid ikke bare sionismen som stod sterkt hos de østeuropeiske jødene. Også sosialismen hadde sterk oppslutning, dels fordi ideer om absolutt likhet appellerte sterkt til et forfulgt folk. I tillegg appellerte sosialismens visjon om et internasjonalt samfunn til et folk uten territorium. Det er derfor noe overraskende at disse sosialistene også ble sionister.⁶² En av årsakene var trolig at marxismen åpnet for en nasjonalstat som overgangsstadium før revolusjonen kunne finne sted. Dette argumentet lå til grunn for *Hashomer Hatzair*, der lederen i 1930 kommenterte hvorfor de ikke snakket om stat: «Why does one not speak of a Jewish state? Because Marxism sees in the state only a transitory stage».⁶³ Da de marxistiske sionistene etablerte seg i Palestina, tonet de ned klassekampsperspektivet og ble mer praktisk orienterte. Nasjonsbygging ble viktigere enn klassekamp.⁶⁴

Til tross for forskjellene mellom de radikale sosialistene i *Hashomer Hatzair* og de intellektuelle i *Brit Shalom* og *Ihud*, hadde de også noen fellestrekk i sitt opphav. Begge tendenser sprang ut av ungdomsbevegelser i Europa, førstnevnte i øst og sistnevnte i universitetsmiljøet i Sentral-Europa. I disse kretsene rådet en sterk tro på evigvarende og universelle verdier, enten de var forankret i den nasjonalistiske mysticismen eller på den ytre utopiske venstre fløy. Begge gruppene avviste også de pragmatiske verdiene i den borgerlige kulturen, men hadde en sterk tiltro til ideologi.⁶⁵

⁶⁰ Må ikke forveksles med den spanske provinsen med samme navn.

⁶¹ Elkana Margalit, «Social and Intellectual Origins of the Hashomer Hatzair Youth Movement, 1913-1920». I *Essential Papers on Zionism*, red. Anita Shapira og Jehuda Reinharz (New York: New York University Press, 1996): 456.

⁶² Banik, *Neste år i Jerusalem?*: 39.

⁶³ Meir Yaari sitert i Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*: 72.

⁶⁴ Banik, *Neste år i Jerusalem?*: 40.

⁶⁵ Ratzabi, «The political-cultural background of Central European intellectuals in Brith Shalom»: 5.

Begrepsavklaringer

Det er nødvendig å presisere noen sentrale begreper. Å bruke begrepene sionistene/sionistbevegelsen kan være noe misvisende fordi det antyder en homogen bevegelse, noe det ikke var. Verdens sionistorganisasjon var en sammensatt organisasjon med en rekke geografiske og politiske undergrupper.⁶⁶ Når begrepene likevel brukes, er det en betegnelse på den vedtatte politiske linjen til Verdens sionistorganisasjon, dersom ikke annet spesifiseres. Begrepet «det sionistiske prosjektet» brukes om oppbygningen av det jødiske hjemlandet gjennom kolonisering og kampanjen for internasjonal støtte til dette. Et jødisk Palestina betyr her at Palestina skulle fungere som et sentrum for jødene, hvor den jødiske andelen var forholdsvis stor. Videre omfatter det også en jødisk kulturell og politisk aktivitet.⁶⁷ De jødiske innbyggerne i Palestina vil bli omtalt som jøder der det ikke er klart at de var aktive medlemmer av Verdens sionistorganisasjon.⁶⁸

Også begrepet bi-nasjonalistene kan virke misvisende da heller ikke de var en homogen gruppe, men bestod av mange svært ulike tendenser. Når ikke annet presiseres brukes begrepet i vid forstand, og refererer til de generelle linjene i bi-nasjonalismen, altså det de tross alt var enig om. Nemlig at fredelig sameksistens med palestinerne var overordnet og at det jødiske hjemlandet kunne utvikles innenfor rammene av en bi-nasjonal stat.

Med palestinerne menes den arabisktalende befolkningen i det geografiske området Palestina, som senere skulle bli et britisk mandatområde.⁶⁹ I mye av sekundærlitteraturen og i kildene omtales de som oftest som arabere, men «palestiner» er mer i tråd med dagens språkbruk, og gjør det lettere å skille mellom arabere i og utenfor det geografiske området Palestina. Bruken av begrepet antyder ikke at det alltid eksisterte en distinkt palestinsk nasjonal bevissthet og en nasjonalidentitet hos de arabiske innbyggerne i Palestina. Det palestinske spørsmålet har som oftest blitt omtalt som the «arab question» eller the «arab problem» som her oversettes til «det palestinske spørsmålet» eller «det palestinske problemet».⁷⁰

⁶⁶ Se vedlegg 1. Organisasjonskart over Verdens sionistorganisasjon 1929.

⁶⁷ Banik, *Neste år i Jerusalem?*: 16.

⁶⁸ Se fotnote 57 i Waage, *Konflikt og stormaktspolitikk i Midtøsten*: 35.

⁶⁹ Se fotnote 57 i Waage, *Konflikt og stormaktspolitikk i Midtøsten*: 35.

⁷⁰ Når det gjelder stavemåten av hebraiske ord og egennavn benyttes i hovedsak engelske varianter. Norsk stavemåte brukes der dette foreligger.

Tidligere forskning

Til tross for at det er skrevet mye om sionisme, har bi-nasjonalismen i mindre grad blitt viet oppmerksomhet. Det finnes bare én studie som er viet til bi-nasjonalisme gjennom hele perioden, samt noen dybdestudier som tar for seg kortere tidsspenn eller begrenser seg til utvalgte organisasjoner. I tillegg er bi-nasjonalistene behandlet overfladisk i noen framstillinger av sionismen. Det foreligger ingen helhetlige studier av hvordan den bi-nasjonale ideen utviklet seg i opposisjon til, og som et resultat av, sionistbevegelsens syn på det palestinske spørsmålet.

Den mest omfattende studien av bi-nasjonalisme i mandatperioden er gjort av den israelske statsviteren Susan Lee Hattis i 1970 i doktoravhandlingen *The Bi-national Idea During Mandatory Times*.⁷¹ Hun tar for seg hele mandatperioden og gir en bred oversikt over ulike grupper og aktører som tok til ordet for bi-nasjonalisme under mandatperioden. Hun opererte med en forståelse av bi-nasjonalismen som en praktisk løsning på et fundamentalt spørsmål snarere enn en ideologi. Dermed inkluderte hun også forsøk på jødisk-palestinske tilnærming fra personer som ikke var overbeviste bi-nasjonalister. Det er over 40 år siden Hattis skrev sin avhandling. I forordet skrev hun at årsaken til at hun ville forske på feltet var at Seksdagerskrigen i 1967 hadde gitt ny giv til debatten om bi-nasjonalismen. Hun stod dermed selv i en politisk kontekst. I tillegg var ikke deler av det relevante arkivmaterialet samlet og organisert på den tiden hun skrev sin avhandling.

Brit Shalom er den av de bi-nasjonale organisasjonene som er dekket best. Professor i historie ved Universitetet i Tel Aviv, Shalom Ratzabi, har undersøkt den intellektuelle fløyen i *Brit Shalom*. Altså de som kom fra Sentral-Europa og var forankret i den kulturelle sionismen, i sin bok *Between Zionism and Judaism. The radical circle in Brith Shalom 1925-1933* (2002).⁷² Ratzabis målsetning med boka er å undersøke de idéhistoriske røttene til deres tenkning, og hvordan disse ideene gikk i hop med den politiske realiteten i Palestina. Hans hovedfunn er at *Brit Shalom* gikk fra å være et opplysningsorgan til å ta politiske standpunkt og fremme disse i offentligheten. Årsaken til denne dreiningen, mener Ratzabi, var spenningene i organisasjonen.

⁷¹ Susan Lee Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*. Haifa: Shikimona Publishing Co., 1970.

⁷² Ratzabi, Shalom. *Between Zionism and Judaism: The Radical Circle in Brith Shalom, 1925-1933*. Leiden: Brill, 2002.

Utover studier viet spesielt til bi-nasjonalismen er det noen bøker om sionismen som er spesielt relevante for denne framstillingen. Sionistbevegelsen og det palestinske spørsmålet dekkes godt av den israelske historikeren Yosef Gorny i hans bok *Zionism and the Arabs 1882-1948: A Study of Ideology*. Han ser på hvordan sionistene fra de ulike fløyene forholdt seg til det palestinske spørsmålet fra de første sionistene kom til Palestina og fram til opprettelsen av staten Israel. Resultatet er en komparativ analyse av de ulike ideologiske tilnærmingene til det palestinske spørsmålet. Gornys hovedfunn er at sionistenes oppmerksomhet på det palestinske spørsmålet ble vekket med Balfourerklæringen og de palestinske opprørene i 1920. Videre mener han at oppmerksomheten fortsatte etter 1925 fordi revisjonistene og bi-nasjonalistene gjorde problemstillingen aktuell gjennom å presse temaet fram i debatten.⁷³ Gorny viser at spørsmålet ble viet mindre oppmerksomhet etter andre verdenskrig. I hans analyse inngår også bi-nasjonalistene. I motsetning til Hattis skiller Gorny ut de ideologisk overbeviste bi-nasjonalistene fra de andre sionistiske retningene.

Av nyere dato er John B. Judis' *Genesis: Truman, American Jews and the origins of the Arab/Israeli conflict* (2014) verdt å nevne.⁷⁴ Judis er redaktør av *The New Republic* og har skrevet for en rekke velrennomerte aviser og magasiner.⁷⁵ Boka tar for seg Trumans politikk overfor sionistbevegelsen, og argumenterer for at hans støtte til opprettelsen av staten Israel var et resultat av sionistisk lobbyvirksomhet heller en politisk overbevisning. Judis hevder i tillegg at Trumans politiske linje overfor sionistbevegelsen og senere Israel har vært toneangivende også for senere presidenter. Judis redegjør for sionismens utviklingstrekk, også for de strømningene i sionismen som ikke vant fram. Det som særlig gjør hans framstilling verdt å nevne i denne sammenhengen er at Judah L. Magnes, og kretsen rundt *Brit Shalom*, behandles gjennomgående i framstillingen. Judis hevdeat Truman var sympatisk til Magnes' bi-nasjonale plan.

For å belyse enkeltpersoners aktivitet har det vært nyttig å se på et par biografiske framstillinger. Daniel P. Kotzins biografi om Judah L. Magnes, *Judah L. Magnes: An American Jewish Nonconformist*, gir en kronologisk oversikt over Magnes' liv.⁷⁶ To av kapitlene er viet til Magnes' rolle som bi-nasjonalist. Martin Bubers synspunkter på jødisk-

⁷³ Gorny, Yosef, *Zionism and the Arabs, 1882-1948: A Study of Ideology*. Oxford: Clarendon Press, 1987.

⁷⁴ Judis, John B. *Genesis: Truman, American Jews, and the origins of the Arab/Israeli conflict*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2014.

⁷⁵ Blant annet *GQ*, *Foreign Affairs*, *Mother Jones*, *New York Times Magazine* og *Washington Post*.

⁷⁶ Kotzin, Daniel P. *Judah L. Magnes: An American Jewish Nonconformist*. New York: Syracuse University Press, 2010.

palestinske relasjoner er behandlet av Paul Mendes-Flohrs i hans samleverk over Martin Bubers tekster på feltet, *A Land of Two Peoples: Martin Buber on Jews and Arabs*.⁷⁷ Den inneholder både artikler, forslag til resolusjoner og brevutvekslinger, hvor det meste er oversettelser fra tysk. I tillegg til at han har samlet og oversatt Bubers tekster, inneholder boka også et innledende kapittel om Martin Bubers filosofi når det gjaldt jødisk-palestinske relasjoner.

En av de mest omfattende studiene av sionismen fram til opprettelsen av staten Israel i 1948 er *The History of Zionism*, (tredje utgave fra 2003) av den amerikanske historikeren Walter Laqueur. Den gir en grundig historisk framstilling av sionismens utvikling og dens retninger. To norske bøker, som begge tar for seg den sionistiske ideologien, er idéhistoriker Håkon Harkets *Jødestaten: historien om en moderne idé* (2001) og professor i statsvitenskap Nils Butenschøns *Drømmen om Israel: Historiske og ideologiske forutsetninger for staten Israel* (2006).⁷⁸ Harkets bok undersøker det idéhistoriske utgangspunktet for sionismen og skisserer de underliggende idéstrømningene som førte til at sionismen fikk så mange fortolkninger. Butenschøn ser i større grad på hvordan det sionistiske prosjektet utartet seg på bakken og anvender statsvitenskapelig begreper til å kategorisere de ulike tendensene. På forskjellige måter gir disse to bidragene nyttig og nyansert innblikk i den sionistiske ideologien.

I tillegg til verkene som ser direkte på sionismen har en del andre realhistoriske framstillinger av perioden vært nyttige. Særlig gjelder dette Hilde Henriksen Waages *Konflikt og stormaktspolitikk i Midtøsten* (2013) og Howard M. Sachars *A history of Israel: From the rise of Zionism to our time*.⁷⁹ Begge disse gir en god oversikt over utviklingstrekkene i Palestina.

Gjennomgangen av tidligere forskning viser at det er rom for ny forskning og nye perspektiver på bi-nasjonalismen. Tidsspennet for denne studien er relativt langt, og målet er å se på utviklingen av bi-nasjonalismen over tid. I motsetning til Hattis anvendes det her en snevrere definisjon av bi-nasjonalisme, og den ideologiske dimensjonen vil vektlegges i høyere grad enn hos henne. Dette vil kunne bidra til ny innsikt både om bi-nasjonalismen,

⁷⁷ Mendes-Flohr, Paul. *A Land of Two Peoples: Martin Buber on Jews and Arabs*. New York: Oxford University Press, 1983.

⁷⁸ Harket, Håkon. *Jødestaten: historien om en moderne idé*. Oslo: Universitetsforlaget, 2001.; Butenschøn, Nils A. *Drømmen om Israel: Historiske og ideologiske forutsetninger for staten Israel*. Oslo: Universitetsforlaget, 2006.

⁷⁹ Waage, Hilde Henriksen. *Konflikt og stormaktspolitikk i Midtøsten*. Kristiansand: Cappelen Damm Akademisk, 2013; Sachar, Howard M. *A history of Israel : From the rise of Zionism to our time*. New York: Alfred A. Knopf, 2010.

men også til belyse sentrale spørsmål omkring sionismens forhold til det palestinske spørsmålet.

Kilder

Siden det er skrevet så lite om bi-nasjonalismen, var det nødvendig å finne relevante primærkilder for å belyse temaet. Det mest av primærkildene befinner seg i Israel og er innhentet høsten 2013. Israel har en svært åpen arkivpraksis og det var slik enkelt å få tilgang til materialet. Arkivene jeg besøkte i Israel var: *Central Archive for the Jewish People*, Jerusalem; *Central Zionist Archive*, Jerusalem; *Archives Department, National Library of Israel*, Jerusalem; *Weizmann Archives*, Rehovot. I tillegg er noen kilder hentet fra *The Magnes Collection of Jewish Art and Life, The Bancroft Library, University of California Berkely, USA* våren 2013. Det er ikke slik at alt om bi-nasjonalistene er samlet i ett underarkiv, så det var nødvendig å gå igjennom en rekke personlige arkiver og arkivene til enkeltorganisasjoner eller underavdelinger i Verdens sionistorganisasjon for å finne fram til det relevante materialet.

I arbeidet med arkivmaterialet kom jeg over kilder på hebraisk. Grunnet språkbarriere har jeg måttet benytte oversettelser der det foreligger og har derfor ikke kunne gå fullt inn i dette kildematerialet. Særlig gjelder dette organisasjonsavisene til *Brit Shalom*, *Hashomer Hatzair* og *Ihud*. Derfor har jeg i visse tilfeller vært nødt til å benytte gjengivelser i sekundærlitteraturen, der oversettelser fra samtiden ikke foreligger. Språkbarrieren er noe større når det kommer til *Hashomer Hatzair*, men også her foreligger det mest sentrale materialet på engelsk. Språkbarrieren er likevel et mindre problem enn det jeg antok da jeg begynte fordi det meste av kildematerialet fra denne perioden ble oversatt og utgitt på engelsk i sin samtid for å nå ut til et større publikum. Dette var fordi få jøder mestret hebraisk fullt ut, og sionistbevegelsen gikk på tvers av landegrenser og språk.

Kildene kan deles inn i fem kategorier. Den første er tekster skrevet av bi-nasjonalistene for å nå ut til et bredere publikum og for å få oppslutning. Dette var artikler i magasiner, partiaviser og pamfletter. Den andre er memorandummer eller erklæringer som ble skrevet for å klargjøre organisasjonenes syn i enkeltsaker. En tredje kildekategori er brevutvekslinger mellom de forskjellige aktørene både i og utenfor sionistbevegelsen. For å belyse hvordan den bi-nasjonale ideen utviklet seg, er det nødvendig å se på hva den utviklet seg som en reaksjon på,

derfor er også tekster av sentrale tenkere i sionismen med. Tilslutt har det vært nødvendig å se på offisielle dokumenter og møtereferater.

Tekster av bi-nasjonalistene

Bi-nasjonalistene skrev mye, og tekstene de etterlot seg er særlig egnet til å belyse hvordan de argumenterte og hvordan de så for seg at den bi-nasjonale staten skulle organiseres. Det må tas utgangspunkt i at deres handlinger og utspill var intensjonelle, altså styrt av en bevisst hensikt, og at denne hensikten kan avdekkes.⁸⁰ Det meste av avismaterialet etter *Brit Shalom* og *Ihud* ble utgitt på engelsk i pamflettform i sin samtid. I disse små trykte heftene ble det samlet artikler fra flere bidragsytere, og de er derfor særlig egnet til å vise det ideologiske spennet i bevegelsen. I tillegg til artikler inneholdt de også statuttene til organisasjonene, resolusjoner de hadde foreslått til sionistkongressen og erklæringer de hadde skrevet, og i noen tilfeller lagt fram for britene eller for sionistiske organer.

Memorandumer

Gjennom hele perioden utga de bi-nasjonale organisasjonene memorandumer skrevet i forbindelse med hendelser i det politiske landskapet. De var rettet mot lederskapet i sionistbevegelsen og/eller den britiske forvaltningen. Målet med disse var å påvirke den sionistiske politikken. Disse memorandumene ble stadig mer omfattende og framstod etter hvert mer eller mindre som politiske skisser for den bi-nasjonale staten. De gir derfor et godt bilde av hvordan den bi-nasjonale ideen endret seg gjennom perioden, og også hvordan de forholdt seg til den offisielle sionistiske politikken.

Brev

Kildene består også i en rekke brevutvekslinger, både mellom bi-nasjonalistene, men også mellom bi-nasjonalistene og lederskapet i sionistbevegelsen og i det britiske mandatstyret, samt utvekslinger om bi-nasjonalistene mellom lederne i sionistbevegelsen. Det har her vært særlig interessant å se på brevutvekslingene mellom lederskapet i sionistbevegelsen og bi-nasjonalistene opp mot andre brevutvekslinger om det samme temaet. Her var det blant annet store forskjeller i hvordan lederne i Verdens sionistorganisasjon skrev til bi-nasjonalistene, og hvordan lederne skrev seg i mellom og til representanter for den britiske forvaltningen. Det var ikke alltid slik at meningsutvekslingene var de samme uavhengig av mottakeren. Brevene

⁸⁰Knut Kjeldstadli, *Fortida er ikke hva den en gang var: en innføring i historiefaget*. Oslo: Universitetsforlaget, 1999: 123

kan derfor brukes til å belyse hvilken innflytelse de hadde på den sionistiske politikken, både direkte og indirekte, ogasm hvordan deres utspill ble mottatt.

Tekster av andre sionister

For å belyse hvordan den bi-nasjonale ideen utviklet seg er det nødvendig å se på hva den utviklet seg som en reaksjon på. Tekster skrevet av Ahad Haam, leder av Verdens sionistorganisasjon og Israels første president Chaim Weizmann, den venstresionistiske lederen og Israels første stats- og forsvarsminister David Ben Gurion og frontmannen for den revisjonistiske ideologien Zeev Jabotinsky er derfor også med i framstillingen. Disse er hentet fra samleverkene *The Zionist idea: A Historical Analysis and Reader* (1997) av Arthur Hertzberg og *The Origins of Israel, 1882-1948: A Documentary History* (2011) av Eran Kaplan og Derek Penslar, og fra www.jstor.org.⁸¹

Offisielle dokumenter og møtereferater

De offisielle dokumentene knyttet til Palestina, både utstedt av Storbritannia og FN er stort sett digitalisert på enten http://avalon.law.yale.edu/subject_menus/mideast.asp eller <http://unispal.un.org/>. Møtereferater fra sionistbevegelsens sentrale ledelse er enten hentet fra arkivene eller er samlet i tobindsverket *Political documents of the Jewish Agency*, som er en samling av dokumenter fra en rekke israelske arkiver for perioden mai 1945-november 1947.

⁸¹ Eran Kaplan, Derek Jonathan Penslar, og David Sorkin, *The Origins of Israel, 1882-1948: A Documentary History*. Madison, Wisconsin: University of Wisconsin Press, 2011

Kapittel 2

Sionismen

Folkets bevissthet er vekket. 1800-tallets store ideer har ikke fart sporløst over vårt folk. Vi føler oss ikke bare som jøder; vi føler oss også som mennesker. Som mennesker akter vi også å leve, og i likhet med andre være en nasjon.⁸²

Slik påkalte Leon Pinsker (1821-1891) en gjenfødelse av den jødiske nasjonalismen på moderne prinsipper. Det 19. århundret innledet nasjonalstatens og nasjonalismens tidsalder i Europa. At også den jødiske befolkningen i Europa ble påvirket av nasjonalisme er lite overraskende. At de skulle bli *jødiske* nasjonalister var derimot ikke like selvsagt.⁸³ Etter århundrer med forfølgelse vedtok den franske nasjonalforsamlingen i 1791 at jøder skulle få fulle individuelle rettigheter. Den franske revolusjonen markerte slik en ny æra i jødisk historie. I de fleste vesteuropeiske landene oppnådde jødene formell likestilling i løpet av 1800-tallet. Frigjøringen reiste nye spørsmål om hva jødisk identitet skulle være.⁸⁴

Dette kapittelet vil ta for seg årsakene til sionismens fremvekst i perioden 1850-1904, perioden fra sionismens forløpere til den organiserte sionistbevegelsens grunnlegger Theodor Herzls død. Kapittelet vil konsentrere seg om de landområder hvor sionismen hadde sitt tidlige tyngdepunkt, nemlig de polske og russiske områdene i øst og Tyskland og Østerrike-Ungarn i vest. Sionismens framvekst er en fortelling om to linjer som møtes, en østlig og en vestlig.⁸⁵ Kort sagt var forskjellen mellom øst og vest at mens de vesteuropeiske jødene gradvis ble innlemmet i nasjonen, ble de i øst bestående som en etnisk minoritet.⁸⁶ Det vil derfor være nødvendig å se nærmere på disse linjene og tankesettet som ledet fram til opprettelsen av sionistbevegelsen i 1897.

Forløpere: 1850 og -60 årene

Den jødiske bønnen «Neste år i Jerusalem» var og er helt sentral i jødedommen. Forestillingen om Sion, det jødiske navnet på Jerusalem, har derfor alltid stått sterkt i jødedommen, og antyder slik en sionistisk kontinuitet i jødisk historie.⁸⁷ Likevel var det først fra midten av 1800-tallet at Jerusalem som geografisk område fikk betydning. Sionismen må

⁸² Sitat oversatt i: Harket, *Jødestaten*: 93.

⁸³ Gelvin, *The Israel-Palestine Conflict*: 15.

⁸⁴ Laqueur, *The History of Zionism*: 3-5, 591.

⁸⁵ Harket, *Jødestaten*: 93.

⁸⁶ Butenschøn, *Drømmen om Israel*: 46.

⁸⁷ Laqueur, *The History of Zionism*: 40.

således ses som et moderne fenomen i 1800-tallets Europa. Dette var en tid der nasjonalstaten ble den ledende statsformen, hvor kulturell og etnisk tilhørighet ble stadig viktigere og hvor antisemittismen etter hvert slo ut i full blomst.⁸⁸

Den organiserte sionistbevegelsen ble opprettet i 1897, og i ettertid er det vanligvis Theodor Herzl som trekkes fram som sionismens opphavsmann. Den sionistiske ideen finner vi imidlertid allerede i 1850 og 60-årene. En av de mest sentrale fra denne perioden var Moses Hess, en sosialist i kretsen rundt Karl Marx. I sitt hovedverk *Rome and Jerusalem* fra 1862 uttrykte Hess bekymring for antisemittismen, som han mente ikke ville forsvinne. Uten en egen stat ville jødene, ifølge Hess, alltid være et fremmedelement i Europa.⁸⁹ Hess var ikke religiøs, men mente at den religiøse praksis var nært knyttet til jødenes nasjonale karakter. Jødene var et folk og de hadde en helt spesiell skjebne å forvalte, Sion var nemlig historiens første nasjon og i landet Israel skulle Moseloven igjen anvendes, så Hess for seg. Hess kombinerte sosialistisk og nasjonalistisk tankegodt og den gamle nasjonen Sion var uatskillelig fra det sosialistiske velferdssamfunnet, mente han.⁹⁰ Hess hadde ikke tro på at de vesteuropeiske jødene, som på midten av 1800-tallet så optimistisk på framtiden, ville emigrere til Palestina. Han trodde Palestina først og fremst ville være et godt alternativ for de østeuropeiske jødene som levde under stadig verre forhold. Dette var ikke et problem for Hess, da opprettelsen av en stat i Israel ville fungere både som et spirituelt sentrum og forbilde og som en plattform for politisk aktivisme.⁹¹

Samtidig som utgivelsen av Hess' *Rome and Jerusalem*, forfattet Rabbi Zvi Hirsch Kalischer sitt verk, *Seeking Zion* (1862). Disse to verkene utkom i samme år, uavhengig av- og uten kjennskap til hverandre. Kalischer var polsk jøde fra Posen og vokste opp i grensesonen mellom den gamle gettokulturen i øst og det nye sekulære tankegodset fra Vest-Europa.⁹² Kalischer åpnet sin *Seeking Zion* med følgende ord:

The Redemption of Israel, for which we long, is not to be imagined as a sudden miracle. The Redemption will begin by awakening support among the philanthropists and by gaining consent of the nation to the gathering of some of the scattered of Israel into the Holy Land.⁹³

⁸⁸ Waage, *Konflikt og stormaktspolitikk i Midtøsten*: 26.

⁸⁹ Laqueur, *The History of Zionism*: 50.

⁹⁰ Laqueur, *The History of Zionism*: 48; Harket, *Jødestaten*: 82.

⁹¹ Laqueur, *The History of Zionism*: 51-52.

⁹² Hertzberg, *The Zionist idea*: 109.

⁹³ Rabbi Zvi Hirsch Kalischer, «Seeking Zion». I *The Zionist Idea*, red. Arthur Hertzberg: 111.

«The Redemption of Israel» spilte på bibelske referanser om at jødene en gang skal vende tilbake til Palestina og forløse landet. For Kalischer kunne ikke jødene lenger vente på at dette skulle skje, de måtte ta skjebnen i egne hender. Kalischer var sterkt inspirert av polsk, ungarsk og italiensk nasjonalisme, og stilte spørsmål ved hvorfor den jødiske befolkningen ikke tok opp kampen om Israel.⁹⁴

I motsetning til sionismens andre bølge, mot slutten av 1800-tallet, var Hess og Kalischers sionisme i mindre grad et direkte resultat av antisemittisme. Den må heller ses i sammenheng med de nasjonale opprørene i Europa.⁹⁵ Begge skrev sine tekster under den jødiske assimilasjonens blomstringstid, hvor jødene opplevde full juridisk likestilling i flere vesteuropeiske land, og liberaliseringsprosesser i Russland bedret situasjonen for den jødiske befolkningen.⁹⁶ Sionismens definisjon av jødens som en nasjonal enhet ville ha satt slike framskritt i fare. De fikk derfor lite gjennomslag for sine ideer. Da Herzl skrev *Jødestaten* i 1896 var det helt uten kjennskap til Hess og Kalischers verker fra 1862.⁹⁷

Sionistisk grunnlag i øst: 1870 og -80 årene

Sionismens andre bølge fant sted fra omkring 1870 og kulminerte i opprettelsen av Verdens sionistorganisasjon i 1897. Denne bølgen skilte seg fra den første bølgen ved at den i høyere grad var et resultat av antisemittismen og økende jødeforfølgelser i Europa. I øst kulminerte antisemittismen i form av blodige forfølgelser, pogromer.⁹⁸ Det var dette som gjorde at den russiske jøden Leon Pinsker ikke lenger kunne tro at assimilasjon var løsningen på jødespørsmålet.⁹⁹ Russland hadde siden Ivan den Grusomme på 1500-tallet hatt forbud mot jøders adgang til riket. Aggressiv russisk okkupasjonspolitik brakte imidlertid millioner av jøder innenfor de russiske grensene. I 1794 ble det besluttet at jødisk bosetning i Russland skulle begrenses til områder ved landets vestgrenser. Fra til revolusjonen i 1917 bodde det derfor, i det minste på papiret, ingen jøder i det russiske innlandet.

⁹⁴ Hertzberg, *The Zionist idea*: 114.

⁹⁵ Harket, *Jødestaten*: 83.

⁹⁶ Assimilasjon betyr at den jødiske befolkningen gradvis og delvis ble politisk og kulturelt integrert i sine respektive hjemland.

⁹⁷ Banik, *Neste år i Jerusalem?*: 32; Harket, *Jødestaten*: 82-83

⁹⁸ Pogrom, betegnelse for blodige jødeforfølgelser med brann, plyndring, vold og mord, i første rekke i Russland, men også i andre øststater på 1800-tallet (især etter 1881) og helt opp til 1920-årene. Pogromene var ofte oppmuntret av myndighetene selv; i andre tilfeller unnlot politi og militære å gripe inn. Pogrom. (2009, 14. februar). I Store norske leksikon. <https://snl.no/pogrom> (åpnet 14.10.14).

⁹⁹ Harket, *Jødestaten*: 109-110.

I Russland var jødene utsatt for to motstridende tendenser: På den ene siden segregering, gjennom blant annet begrensninger i bosettingsmønstre og utestengelse fra russiske skoler. Og på den andre siden tvangsassimilasjon i form av tvangsinnrulling i den russiske hæren fra 1827 og avviklingen av jødisk selvstyre i 1844. Undertrykkelsen fra sentralmakten gjorde at spenninger innad i det jødiske samfunnet var underordnet, og den kollektive identiteten ble viktigere. Konsentrasjonen av jødene til enkelte områder gjorde det også lettere for jødiske kulturuttrykk å bestå.¹⁰⁰

Under Aleksander II, som styrte fra 1855-1881, ble det iverksatt forsiktig liberalisering av økonomien og utdanningssystemet. Det ble åpnet for jødiske studenter ved russiske gymnaser. Som en konsekvens vokste det fram et jødisk borgerskap og en intelligentsia, som i noen grad ble integrert i det russiske samfunnet, men som ikke fikk borgerrettigheter.¹⁰¹ Likevel så situasjonen ut til å bedre seg, og særlig borgerskapet fikk tro på at de kunne bli en del av det russiske storsamfunnet. Attentatforsøket på Aleksander II i 1866 og mordet på han i 1881 forandret dette bildet fullstendig. De liberale kreftene i Russland ebbet ut og en sterk ukrainsk og pan-slavisk nasjonalisme som spilte på antisemittisme vokste fram. Den revolusjonære trusselen ble koblet til jødene og den sosiale frustrasjonen hos russiske bønder ble kanalisert mot den jødiske befolkningen. Dette utløste nye pogromer. Samtidig begynte økonomiske nedgangstider og i perioden 1881-1914 søkte omkring 2,5 millioner jøder seg igjen vestover i Europa eller til USA.¹⁰²

Den vanskelige situasjonen i øst ga grobunn for nye ideer. To av dem fikk særlig betydning for sionismen, nemlig *hasidismen* og *haskala*. Trusselen utenfra gjorde at jødiske tradisjoner ble stadig viktigere, samtidig som et internt intellektuelt opprør mot rabbinernes dogmatiske tolkning begynte. Et resultat av dette var at *hasidismen*, en religiøs vekkelles- og sosial oppbruddbevegelse, fikk stor oppslutning blant øst-europeiske jøder. *Hasidismen* var individorientert, anti-intellektuell, populistisk og dyrket de mystiske aspektene ved jødedommen. *Hasidismen* brøt ikke med den ortodokse tradisjonen, men utviklet seg innenfor dens rammer. Fra 1880-tallet ble *hasidismen* utfordret av en ny retning med inspirasjon fra den jødiske opplysningsbevegelsen fra vest, *haskala*.¹⁰³

¹⁰⁰ Butenschön, *Drømmen om Israel*: 46; Harket, *Jødestaten*: 97.

¹⁰¹ Harket, *Jødestaten*: 94.

¹⁰² Waage, *Konflikt og stormaktspolitikk i Midtøsten*: 26; Harket, *Jødestaten*: 106.

¹⁰³ Harket, *Jødestaten*: 97-98.

Haskala hadde røtter i Vest-Europa. Liberaliseringen av økonomien gjorde at jødiske handelsmenn i øst drev handel med vest, og gjennom denne kontakten fikk *haskala* innpass også i de østlige områdene. Kort sagt stod *haskala* for integrering av jødene i sine respektive stater, men også en dyrkelse av særegne jødiske. I vest hadde sekulariseringsprosessene skapt et skille mellom nasjon og religion, det var for eksempel mulig å være en del av den tyske nasjonen og samtidig tilhøre den jødiske religionen. I Russland oppnådde ikke jødene likestilling slik de gjorde i vest. Kombinert med den forverrede situasjonen fra 1866 førte dette til at assimilasjonsvennlige ble utfordret av krefter som ville bygge en ny jødisk identitet. Opplysningsbevegelsen i øst tok derfor en annen form enn i vest.¹⁰⁴

Tilhengerne av *haskala* i øst, kalt *maskilim* (de opplyste/intelligente), var en sammensatt gruppe. Bevegelsen favnet både assimilasjonsvennlige og de som ville bygge en ny jødisk identitet rundt hebraisk som sekulært språk. Med inspirasjon fra tysk romantikk ønsket de å dyrke det nasjonale, det vil si den jødiske religion og det hebraiske språk, men ikke på ortodoksiens premisser. De kom derfor på kollisjonskurs både med religiøse tradisjonister og assimilasjonsvennlige. *Maskilim* var slik et brudd med det ortodokse og fra *hasidismen*.¹⁰⁵ Med inspirasjonen fra romantikken ble interessen for en hebraisk gullalder vekket. I perioden like før pogromene på 1880-tallet knyttet *maskilim*-bevegelsen jødedommen til Palestina. Slik fikk Palestina som geografisk område betydning som noe mer enn en religiøs lengsel. Det var altså innenfor *maskilim*-bevegelsen at tanken om en moderne jødisk statsdannelse ble utviklet i Øst-Europa.¹⁰⁶

I perioden 1881-1884 økte pogromenes intensitet, og utsiktene for at jødene kunne bli en del av et liberalt russisk samfunn ble stadig dårligere. Det ble tydeligere at det hastet med å få på plass en løsning. Det var med pogromene som bakteppe at Leon Pinsker forfattet sitt nødrop, *Autoemanzipation* (1882). Pinsker var fra Odessa og var sterkt inspirert av utviklingen i Vest-Europa. Opplæring av den jødiske befolkningen i russisk språk og kultur hadde tidligere vært hans kjernesak.¹⁰⁷ Pogromene overbeviste imidlertid Pinsker om at assimilasjon ikke var mulig. Han hevdet nå at det bare var som borgere av en nasjon blant nasjoner at jødene kunne oppnå status som likeverdige. Pinsker ønsket en kollektiv løsning på jødespørsmålet. Hvor jødenes hjemland skulle være var for Pinsker, som senere for Herzl, underordnet. Derfor er

¹⁰⁴ Harket, *Jødestaten*: 98.

¹⁰⁵ Harket, *Jødestaten*: 100.

¹⁰⁶ Harket, *Jødestaten*: 117.

¹⁰⁷ Hertzberg, *The Zionist idea*: 179-180.

det noe paradoksalt at Pinsker ble den første lederen for *Hovevei Zion*, som betyr *Sions elskere*, en organisasjon som ble stiftet i 1883 med mål om å fremme utvandring til Palestina.¹⁰⁸

I perioden 1881-83 ble det grunnlagt flere organisasjoner for jødisk utvandring til Palestina i Russland. Disse ble i 1883 samlet under betegnelsen *Sions elskere*, og ble ledet av Pinsker og Moshe Lieb Lilienbum (1843-1910). Lilienbum ble født i Keidany i dagens Litauen, og flyttet etter hvert til Odessa, som var et sentrum for jødiske intellektuelle i Øst-Europa.¹⁰⁹ Lilienbum var blant de første som leste Pinskiers *Autoemanzipation*, og var henrykt. Han hadde aldri hatt mye til overs for assimilasjonen og mente, som Pinsker, at jødene bare kunne få rettigheter gjennom en egen statsdannelse. Lilienbum bidro til å føre den jødiske opplysningen tilbake til sin opprinnelige oppgave, nemlig å opplyse det jødiske folk i hebraisk. Språket skulle bli et moderne kampvåpen for en jødisk nasjon i Palestina. For Lilienbum var det utenkelig å frikoble den jødiske nasjonalismen fra lengselen etter Sion. Den jødiske staten måtte ligge i Palestina. Her avvek han fra Pinskiers standpunkt. Han klarte å overtale Pinsker til å akseptere Palestina som målet for den kollektive utvandringen. De første østeuropeiske innvandrerne nådde Palestina i 1882. Det var disse første immigrantene som regnes som startpunktet for den første innvandringsbølgen til Palestina.¹¹⁰

Allerede fra starten var det store uenigheter mellom sionistene i Øst-Europa. Særlig var frontene steile mellom de ortodokse og de radikale jødiske nasjonalistene.¹¹¹ Uenighetene dreide seg om hvilket fundament den jødiske staten skulle bygges på. Eliezer Ben-Yehuda tilhørte de som mente at moderne hebraisk og det palestinske territoriet var det som skulle danne basen for den jødiske nasjonen. Han foraktet det jiddiske språket, som var basert på tysk med låneord fra hebraisk, slavisk og arameisk, og for ettertiden er han mest kjent for sitt bidrag til å konstruere moderne hebraisk. Han emigrerte til Palestina i 1881, hvor han var fast bestemt på å dyrke jorda og bruke det hebraiske språket.¹¹² Men den nasjonale tilhørigheten kunne ikke baseres utelukkende på hebraisk språk og det palestinske territoriet, mente Peretz Smolenskin, en russisk jøde som hadde flyktet til Wien. I likhet med Ben-Yehuda var

¹⁰⁸ Harket, *Jødestaten*: 119.

¹⁰⁹ Laqueur, *The History of Zionism*: 75; Hertzberg, *The Zionist idea*: 167.

¹¹⁰ Harket, *Jødestaten*: 116.

¹¹¹ Harket, *Jødestaten*: 122.

¹¹² Hertzberg, *The Zionist idea*: 160.

Smolenskin sekulær, men han mente at *Toraen* var og ble det jødiske folks åndelige fundament, og religionens viktigste funksjon var å tjene nasjonen.¹¹³

Organisatorisk og politisk ble aldri *Sions elskere* en suksess, men med bevegelsen ble det dannet et nasjonalt nettverk hvor den sionistiske ideologien kunne videreutvikles og det hebraiske språket revitaliseres. Slik sett ble sionismen en samlende kraft i Øst-Europa. For ettertiden fremstår *Sions elskere* som sionismens spede begynnelse. Til tross for at de mislyktes i å bygge den jødiske staten i Palestina, ble organisasjonen en viktig inspirasjonskilde for vesteuropeiske jøder.¹¹⁴ Og det var nettopp i vest at sionismen som organisert bevegelse tok form. Konfliktlinjene forsvant imidlertid ikke, og de skulle bli desto tydeligere i Verdens sionistorganisasjon som ble opprettet av Herzl i 1897.

Moderne antisemittisme og sionistisk mobilisering i vest: 1880- og 90-årene

De tyske jødene hadde i løpet av 1800-tallet tatt skrittet ut av gettoen og var i høy grad blitt integrert i de fleste områdene i samfunnslivet. Opplysningstidens ideer banet vei for en ny forståelse av den jødiske identiteten. Religionen, som tidligere hadde vært den viktigste identitetsmarkøren, ble erstattet av opplysningstidens dannelsesideal som la andre og nye føringer for utdanning, yrkesvei og familieliv.¹¹⁵ Som en reaksjon på den nye situasjonen ble *haskala*, den jødiske opplysningsbevegelsen, dannet av den tyske jøden Moses Mendelssohn. Han mente det ikke var noen motsetning mellom jødisk religion og opplysningstanken. Jødene kunne tilpasse seg de ytre konvensjonene i det tyske samfunnet, som sekulær utdanning, tysk språk og lojalitet til staten og fedrelandet, men beholde den jødiske identiteten. Mottoet til tilhengerne av *haskala* var at du kunne være tysker ute og jøde hjemme.¹¹⁶ Sionismen var derfor ikke det naturlige neste skrittet for en vesteuropeisk jøde, og i de fleste kretser fikk sionismen en kjølig mottagelse.¹¹⁷

I det samme tiåret som jødene oppnådde full rettslig likestilling i det samlede tyske keiserriket (1871) tok imidlertid også den moderne antisemittismen form. Begrepet antisemittisme ble popularisert og politisert av den tyske forfatteren og antisemitten Wilhelm Marr. Hans

¹¹³ Hertzberg, *The Zionist idea*: 144.

¹¹⁴ Harket, *Jødestaten*: 122.

¹¹⁵ De tyske jødene var i hovedsak sysselsatt i handel og frie yrker, som opplevde økonomisk vekst i løpet av 1800-tallet. Demografisk var 60 prosent av den jødiske befolkningen bosatt i urbane områder mot 20 prosent av den tyske befolkningen. Snildal, «En jødisk kulturadel»: 2, 27.

¹¹⁶ Laqueur, *The History of Zionism*: 7; Snildal, «En jødisk kulturadel»: 27.

¹¹⁷ Harket, *Jødestaten*: 137.

antisemittiske propaganda ble også legitimert av tyske akademikere.¹¹⁸ Jødene ble brukt som et elastisk symbol på alt antisemittenes mislikte med den moderne verden, som sosialisme, liberalisme, kapitalisme og urbanitet. Nå ble jødespørsmålet et nasjonalt og moralsk spørsmål om jødene nasjonalkarakter. Blandet med en ny nasjonalistisk retorikk ga dette grobunn for en rasistisk begrunnelse av jødehatet.¹¹⁹

Det er særlig to grunner til antisemittismens framvekst i Tyskland. For det første førte økt innvandring av østeuropeiske jøder til en forestilling om at de tyske områdene var i ferd med å oversvømmes av jødiske innvandrere. Få av jødene som flyktet fra pogromene i øst bosatte seg i Tyskland, men landet fungerte som transittland på veien mot andre land i Vest-Europa og USA. Innvandringsbølgen var derfor svært synlig og ble brukt for å underbygge forestillingen om en jødisk fare.¹²⁰ For det andre bidro børskrakket i oktober 1873 til oppsving i antijødiske holdninger. Jødene ble koblet til liberalismen og kapitalismen som ikke hadde klart å løse de økonomiske og sosiale problemene i landet.¹²¹

Det var imidlertid i det multinasjonale imperiet Østerrike-Ungarn at den moderne antisemittismen først slo ut i full blomst. Imperiet var dominert av den tysktalende befolkningen, men det levde også mange nasjonale, kulturelle og religiøse minoriteter i Østerrike-Ungarn. Imperiet hadde lenge vært et av de stedene der jødene hadde hatt rike muligheter. Særlig i Wien hadde flere jøder fremtredende posisjoner innenfor presse og kulturliv.¹²² Men som i Tyskland førte tilstrømningen av jøder fra Russland til at bildet av jødene som en assimilert minoritet ble utfordret. Børskrakket i 1873 bidro også i her til at antisemittiske holdninger ble stadig mer utbredt. Språkfellesskapet med de tyske områdene gjorde lett for tysk antisemittisk propaganda å spre seg i Østerrike-Ungarn.¹²³

Det tyske nasjonsbegrepet ble stadig snevrere og den kulturelle komponenten viktigere, det var ikke lenger nok å beherske det tyske språket for å være tysk. Ideen om at den tyske identiteten var definert av fødsel og dermed etnisitet skapte et sterkere behov for å utvikle en ny jødisk identitet som motpol. De tok utgangspunkt i jødene kulturelle særtrekk som språk,

¹¹⁸ Blant akademikere bør særlig Heinrich von Treitschke trekkes fram. Trond Berg Eriksen, Håkon Harket, og Einhart Lorenz, *Jødehat. Antisemittismens historie fra antikken til i dag*. Oslo: Cappelen Damm, 2009: 287.

¹¹⁹ Eriksen, Harket, og Lorenz, *Jødehat*: 192-193.

¹²⁰ Eriksen, Harket, og Lorenz, *Jødehat*: 288.

¹²¹ Eriksen, Harket, og Lorenz, *Jødehat*: 291, 310.

¹²² Waage, *Konflikt og stormaktspolitikk i Midtøsten*: 27.

¹²³ Eriksen, Harket, og Lorenz, *Jødehat*: 307.

felles historie og myter, og den nye nasjonale identiteten ble utviklet innenfor rammene av den kulturelle nasjonsforståelsen.¹²⁴ Disse tankene stod sterkt i universitetsmiljøene i Tyskland, hvor studenter fra velstående jødiske familier fra øst fikk innpass. Organisasjonsfriheten disse studentene opplevde førte til at mange engasjerte seg politisk og det ble opprettet en rekke foreninger og debattklubber for russisk-jødiske studenter. Det var i disse kretsene at den kulturelle sionismen tok form. Forbildet for de fleste kultursionister var jødene i Øst-Europa, og de mente at det var her den jødiske kulturen hadde overlevd.¹²⁵

En av de som lot seg inspirere av utviklingen i øst, og da særlig *Sions elskere*, var Nathan Birnbaum. Han var fra Wien og jobbet som skribent. I 1882 stiftet han studentforeningen *Kadimah* i Wien. Foreningen var en moderne, sekulær bevegelse med beundring for den jødiske nasjonalismen i øst. I perioden fra *Kadimahs* opprettelse og fram til Herzl publiserte *Jødestaten* i 1896, var det Birnbaum som framstod som sionismens fremste talsmann i Vest-Europa.¹²⁶ I motsetning til *Sions elskere* skjønnte Birnbaum betydningen av politisk sionisme, det var ikke nok å bygge jødiske kolonier i Palestina, mente han.¹²⁷ *Kadimah* styrket sin posisjon utover på 1800-tallet, særlig som en reaksjon på den voksende tyske nasjonalismen. Omtrent parallelt med opprettelsen av *Kadimah* ble studentforeningen *Bar Kochba* stiftet i Praha. Dens ideologi var tuftet på Ahad Haam og Bubers kulturelle sionisme. *Kadimah* og *Bar Kochba* er viktige i denne framstillingen av to grunner. For det første var det i disse foreningene at sionismen fikk sine første tegn til å være en organisert bevegelse i vest, og flere av sionistbevegelsens fremtidige lederskikkelser startet sin karriere her. For det andre var det i disse studentforeningene de første bi-nasjonalistene hadde sitt opphav.

I Wien bodde også Herzl, og han var godt integrert i det østerrikske samfunnet. I løpet av få år opplevde han imidlertid å få sin verden fullstendig snudd på hodet. Studentforeningen han hadde vært med i ble stadig mer antisemittisk, og etter hvert ble jøder utestengt fra student- og idrettsforeninger. Herzl flyttet til Paris i 1891 for å jobbe som skribent i *Neue Frei Press*. Han var dermed i Paris under Dreyfuss-affæren, hvor den fransk-jødiske offiseren Alfred Dreyfuss ble uskyldig dømt for forræderi.¹²⁸ Saken ble et symbol på spredningen av antisemittiske

¹²⁴ Snildal, «En jødisk kulturadel»: 29.

¹²⁵ Snildal, «En jødisk kulturadel»: 38.

¹²⁶ Birnbaum gjennomgikk flere endringsprosesser og endte til slutt opp som som ultraortodoks antisionist. Se Eriksen, Harket, og Lorenz, *Jødehat*: 335.

¹²⁷ Laqueur, *The History of Zionism*: 81.

¹²⁸ Alfred Dreyfus. (2009, 14. februar). I Store norske leksikon. Hentet fra https://snl.no/Alfred_Dreyfus (åpnet 14.09.14).

holdninger i Europa. Det avgjørende for at Herzl ikke lengre så noen annen utvei var riktignok ikke først og fremst Dreyfuss-affæren, men utviklingen i hjembyen Wien. I 1897 ble antisemitten Karl Lueger borgermester, og forholdene ble kraftig forverret for Wiens jøder. Lueger visste å utnytte antijødiske stemninger i befolkningen og fikk bred oppslutning rundt sitt antisemittiske program.¹²⁹ Herzl så nå ingen annen vei. Han forfattet derfor det som skulle bli sionismens viktigste skrift.

Jødestaten utkom i 1896 og var det definitive bruddet med assimilasjonslinjen. Sionismen var en bekreftelse på antisemittismens forestilling om jøden som annerledes og kunne umulig forenes med assimilasjon.¹³⁰ *Jødestaten* markerer også et brudd med den taktikken som hadde vært forutsetningen for all tidligere jødiske nasjonalisme, nemlig diskresjon. I øst hadde tsaren nedkjempet all statsfiendtlig aktivitet med vold, og i vest hadde selvsensur sørget for at det ikke ble nøret opp under ideen om jødernes kollektive agenda.¹³¹ Med *Jødestaten* var kortene lagt på bordet. I 1897 innkalte Herzl til den første sionistkongressen i Basel, og her ble Verdens Sionistorganisasjon stiftet. En rekke sentrale punkter var imidlertid ikke avklart ved stiftelsen.

Den ideologiske kampen i sionistbevegelsen

I Verdens sionistorganisasjon ble det tidlig klart at sionistene var delt i tre fraksjoner. De religiøse støttet fullt ut Herzls politiske sionisme. De praktiske sionistene, som hadde dannet basen i *Sions elskere*, mente at sionismens viktigste oppgave var å hjelpe russiske jøder ut av nøden ved å etablere bosettinger i Palestina. De kulturelle sionistene ønsket på sin side en revitalisering av den hebraiske kulturen, men ikke på ortodoksiens premisser. De kulturelle sionistene maktet å sette kulturkampen på dagsorden. Dette var den første store striden i den nye sionistbevegelsen. Kjernen i kulturkampen var: Skulle sionismen løse jødernes krise, slik Herzl ville med sin politiske sionisme eller skulle den løse jødedommens krise, som de kulturelle sionistene mente var den pressende?

Frontfiguren for den kulturelle sionismen var Ahad Haam. Han mente at diasporatilværelsen hadde svekket den jødiske kulturen, og at det jødiske folket måtte oppdras i kulturell sionisme. Dette måtte gå forut for etableringen av jødiske samfunn i Palestina. Derfor var han

¹²⁹ Eriksen, Harket, og Lorenz, *Jødehat*: 317.

¹³⁰ Eriksen, Harket, og Lorenz, *Jødehat*: 325.

¹³¹ Harket, *Jødestaten*: 179.

også kritisk til de praktiske sionistene i *Sions elskere*.¹³² Kort tid etter den første sionistkongressen forfattet han sitt motsvar til Herzl: *The Jewish state and the Jewish problem* (1897) hvor han hevdet at «only through the national culture, and for its sake can a Jewish State be established in such a way as to correspond with the will and needs of the Jewish people.»¹³³ Palestina kunne aldri bli et hjemland for alle verdens jøder, men det kunne bli et sterkt kultursentrum som kunne tjene som forbilde for jødene i diasporaen. Herzls politiske sionisme, mente Haam, ville i beste fall skape en stat for jøder, men aldri en jødisk stat.¹³⁴ Til tross for at Haam ikke engasjerte seg nevneverdig i den sionistiske politikken, ble han en viktig opinionsdanner. I 1901 brøt flere av hans tilhengere ut av kongressen og dannet det første sionistiske partiet, Den demokratiske fraksjon. To av de som brøt ut var Chaim Weizmann, sionistbevegelsen leder i store deler av mandattiden og Israels første president, og Martin Buber, filosof og senere bi-nasjonalist.

Herzl ønsket å heve seg over de ideologiske dragkampene og å fremstå som en samlende leder. Det Herzl ikke evnet å forstå var hvilken betydning Palestina hadde for sekulære sionister. For Herzl var Sion et religiøst begrep. Allerede i *Jødestaten* hadde Herzl tilkjennegitt sin prinsipielle territorialisme, det spilte ingen rolle for han hvor staten skulle ligge. Kulturkampen hadde vist Herzl at dette spørsmålet var et minefelt. Til tross for dette valgte han like før sin død igjen å bringe spørsmålet på banen. I Russland hadde volden mot jødene økt, og det hastet med å få på plass en løsning, mente Herzl. Dersom Palestina ikke var tilgjengelig, måtte de søke en løsning andre steder. Herzl hadde ført forhandlinger med britene og fikk tilbud om opprettelsen av en jødisk koloni i Uganda. Under den sjette sionistkongressen i 1903 la Herzl fram dette forslaget.¹³⁵ Forslaget vakte stor oppstandelse i Verdens sionistorganisasjon, og viste for alvor hvor splittet den nye organisasjonen var. Det hele endte med at Herzl måtte sverge troskap til Palestina. Kongressen i 1903 ble Herzls siste, han døde i juli 1904.¹³⁶

Det var ingen naturlige arvtakere etter Herzls død, og organisasjonen var splittet, både organisatorisk og ideologisk.¹³⁷ Verdens sionistorganisasjon var organisert i en rekke lokallag, samt partifraksjoner, som nå fikk større innflytelse. Sionistkongressen kom sammen

¹³² Harket, *Jødestaten*: 132.

¹³³ Hertzberg, *The Zionist idea*: 269.

¹³⁴ Harket, *Jødestaten*: 133.

¹³⁵ Laqueur, *The History of Zionism*: 127; Harket, *Jødestaten*: 223-24.

¹³⁶ Harket, *Jødestaten*: 227.

¹³⁷ Laqueur, *The History of Zionism*: 136.

årlig, og her var lokallagene og de politiske partiene representert. Også ideologisk var det store uenigheter. Sionistkongressen hadde klart å enes om at det jødiske hjemlandet måtte ligge i Palestina, men det var sterke uenigheter om hvordan dette samfunnet skulle se ut og hvordan det måtte bygges.

Sionismens retninger i mandatperioden

I mandattiden var det særlig tre retninger og aktører som var sentrale og som fikk en avgjørende innvirkning på utviklingen av bi-nasjonalismen. Det var den generelle sionismen ved Chaim Weizmann, venstresionismen ved David Ben Gurion (født David Grün) og høyresionismen, eller revisjonismen ved Zeev Jabotinsky (født Vladimir Jabotinsky).

I perioden 1921-1931 og 1935-1946 ble Verdens sionistorganisasjon ledet av Chaim Weizmann. Under første verdenskrig arbeidet han som kjemiker i London, der han frekventerte blant den politiske eliten. Weizmann har fått mye av æren for Balfourerklæringen, etter personlig diplomati med Storbritannias utenriksminister, Arthur Balfour.¹³⁸ Weizmanns sionisme var sentrumsorientert, selv om den hadde forankring i høyrepolitisk tradisjon. Sammenlignet med de andre retningene hadde imidlertid hans sionisme mindre ideologisk forankring.¹³⁹ Han hadde tilhørt kretsen rundt Haam, og mente som han at byggingen av landet måtte gå skritt for skritt. Forsiktig diplomati og inngåelse av kompromisser som styrket det sionistiske prosjektet var hans metode.¹⁴⁰ Han mente at Storbritannia var den viktigste garantisten for en jødisk stat, og var opptatt av å opprettholde gode relasjoner til britene. Som leder av en temmelig fragmentert bevegelse forsøkte Weizmann å balansere mellom ytterpunktene i høyre- og venstresionismen.¹⁴¹

Venstresionismen hadde sitt opphav i russiske sosialistbevegelser. Mange av dem som kom til Palestina under den andre innvandringsbølgen var fra denne gruppen. Mannen som fremfor noen ble venstresionismens leder, og Israels første stats- og forsvarsminister i 1948, var den polske jøden David Ben Gurion. Ben Gurion var glødende sionist og sosialist og i 1906 innvandret han til Palestina.¹⁴² For Ben Gurion var sionismen en sekulær frigjøringskamp som betydde brudd med jødisk tradisjon i Europa. Ifølge Ben Gurion hadde Diasporatilværelsen

¹³⁸ Waage, *Konflikt og stormaktspolitikk i Midtøsten*: 33.

¹³⁹ Butenschön, *Drømmen om Israel*: 170.

¹⁴⁰ Waage, *Konflikt og stormaktspolitikk i Midtøsten*: 34.

¹⁴¹ Gorny, *Zionism and the Arabs*: 98.

¹⁴² Waage, *Konflikt og stormaktspolitikk i Midtøsten*: 85.

vært et sørgelig avvik i jødisk historie, men nå skulle jødene vende tilbake til Midtøsten og til den hebraiske kulturen. Målet til Ben Gurion var å skape et nytt jødisk folk gjennom å bygge en jødisk arbeiderklasse med en selvstendig jødisk økonomi, adskilt fra det palestinske samfunnet.¹⁴³ Ben Gurion var pragmatiker og ville bygge den jødiske staten gjennom å gradvis styrke sionistenes posisjon i Palestina. Venstresionistene hadde frem til 1930-tallet relativt liten innflytelse i Verdens Sionistorganisasjon, men de stod sterkt i det jødiske samfunnet i Palestina.¹⁴⁴

Høyresionismen (revisjonismen) var plassert på ytre høyre fløy med trekk som minte om samtidige fascistpartier i Europa.¹⁴⁵ I motsetning til Weizmann og Ben Gurion, som foretrakk en skritt for skritt strategi, mente revisjonistene at en jødisk stat måtte grunnlegges på begge sider av Jordanelven og at dette måtte skje umiddelbart.¹⁴⁶ Dens Grunnlegger var Zeev Jabotinsky fra Odessa i Ukraina. Jabotinsky ble aktiv sionist i 1903. Han var en talentfull skribent som brukte mye av sitt liv på å fremme sionismens sak gjennom pennen. Sionismen var for Jabotinsky en politisk kamp og målet måtte nås gjennom massiv jødisk immigrasjon og et sterkt jødisk militær og politi.¹⁴⁷ Jabotinsky var en av sionismens mest kontroversielle tenkere og avvek fra store deler av den øvrige sionistbevegelsen. Uenighetene ble på 1930-tallet så store at Jabotinsky og revisjonistene brøt ut av Verdens sionistorganisasjon og dannet Den nye sionistorganisasjonen. Jabotinsky hadde lite til overs for Ben Gurions romantiske forestillinger om Midtøsten. Han så sionismen som en del av europeernes nasjonale reisning. Ifølge Jabotinsky var den vestlige sivilisasjonen overlegen og jødene tilhørte denne tradisjonen både kulturelt, moralsk og spiritielt. Derfor mente Jabotinsky at en jødisk stat i Palestina ville være en utpost for den siviliserte europeiske kulturen.¹⁴⁸

¹⁴³ Butenschön, *Drømmen om Israel*: 155-156.

¹⁴⁴ Avi Shlaim, *The Iron wall: Israel and the Arab world*. New York: W.W. Norton, 2000: 21.

¹⁴⁵ Butenschön, *Drømmen om Israel*: 179.

¹⁴⁶ Området Jabotinsky snakket om var de områdene som vi i dag kjenner som Israel med de okkuperte områdene og Jordan. Se Waage, *Konflikt og stormaktspolitikk i Midtøsten*: 35; Shlaim, *The Iron Wall*: 12. Da sionistene ble lovet en stat i Palestina i 1917 var ikke grensene for mandatet fastlagt. I 1922 ble grensene formelt dratt, og av mange historikere omtales dette som om Palestina ble skilt ut fra Transjordan. Jordanelven hadde imidlertid tradisjonelt fungert som en administrativ grense mellom Palestina og dagens Jordan. Sionistene forsøkte å presse britene til flytte denne grensen østover, og har bidratt til narrativet om at mandatet ble innskrenket i 1922. Se Per A. Christensen, «Palestina-Mandatet og historikerne,» *Babylon*, no. 1 (2013): 76-87.

¹⁴⁷ Hertzberg, *The Zionist idea*: 557-558.

¹⁴⁸ Shlaim, *The Iron Wall*: 12.

Sionistene og Palestina fram til 1920

Fram til første verdenskrig var Palestina en del av Det osmanske riket (1324-1924). I imperiet eksisterte ingen stater og alle innbyggerne var underlagt sultanen i Istanbul. Var det noe sultanene i Istanbul fryktet, så var det separatistbevegelser, enten de var jødiske, palestinske eller andre arabiske. Osmanerne hadde derfor lagt restriksjoner i jødisk landkjøp og blokkerte, i hvert fall på papiret, mulighetene for den praktiske oppbygningen av det jødiske samfunnet.¹⁴⁹ Det osmanske riket hadde sin gullalder på 1600-tallet, men etter dette gikk det gradvis dårligere for imperiet. Litt etter litt mistet de flere områder og fra 1875 var riket i realiteten konkurs og dets økonomi ble styrt av europeerne. For Palestina betydde svekkelsen av riket at korrupsjon var svært utbredt. Sionistene kunne dermed bestikke og betale storgodseiere i Palestina til å selge land til dem, og slik styrke sin strategiske posisjon i området.¹⁵⁰

I begynnelsen var hovedkvarteret til Verdens sionistorganisasjon lokalisert i London, under ledelse av Chaim Weizmann, som senere ble Israels første president. I 1908 ble det imidlertid etablert et kontor i Jaffa, som hadde ansvar for å utvikle en systematisert koloniseringspolitikk.¹⁵¹ Palestinakontoret endret i 1921 navn til *Zionist Executive* (1921), som gradvis tok over ansvarsområdene til Londonkontoret. I 1929 ble *Zionist Executive* omorganisert til *Jewish Agency* (1929), som fungerte som jødernes halvoffisielle regjering i Palestina. Palestinerne var på den andre siden mye svakere organisert enn sionistene, og føydale strukturer, der lojaliteten lå hos klanlederen og jordeieren, var gjeldene. To store familier i Jerusalem, Husseini og Nashashibi, lå i konflikt med hverandre, og palestinerne hadde slik ikke et forent lederskap.¹⁵²

I 1914 brøt første verdenskrig ut, og den fikk store konsekvenser for Palestina. Det osmanske riket falt og i 1917 inntok den britiske generalen Sir Edmund Allenby Jerusalem. I løpet av 1918 ble resten av Palestina okkupert og underlagt britisk militær kontroll. De to vestlige stormaktene, Storbritannia og Frankrike, hadde i 1916 inngått Sykes-Picot avtalen hvor de delte regionen mellom seg. Palestina ble i 1922 et britisk mandat, et litt penere ord for

¹⁴⁹ Waage, *Konflikt og stormaktspolitikk i Midtøsten*: 60, 72.

¹⁵⁰ Waage, *Konflikt og stormaktspolitikk i Midtøsten*: 32.

¹⁵¹ Butenschön, *Drømmen om Israel*: 111; Laqueur, *The History of Zionism*: 152.

¹⁵² Waage, *Konflikt og stormaktspolitikk i Midtøsten*: 78.

koloni.¹⁵³ I 1922 ble det britiske mandatet for Palestina formelt anerkjent av Folkeforbundet (1919-1946).¹⁵⁴

Allerede før opprettelsen av mandatet la britens politikk grunnlaget for konflikt. Under krigen hadde britene nemlig inngått to motstridende allianser, den første i 1916 gjennom Hussain-McMahonavtalen, der Sharif Hussein av Hejaz ble lovet områder i Palestina. Den andre gjennom Balfourerklæringen fra 1917 som ble ga britisk støtte til det sionistiske prosjektet.¹⁵⁵ Balfourerklæringen var skrevet av Storbritannias utenriksminister Arthur Balfour. I erklæringsteksten stod det at britene skulle gjøre sitt ytterste for at et nasjonalt hjemland for jødene skulle opprettes i Palestina. Videre stod det at dette måtte gjøres uten å krenke de ikke-jødiske innbyggernes sivile og religiøse rettigheter.¹⁵⁶ Erklæringens svakhet var at den var svært vag: Hva mentes med nasjonalhjem? Og skulle dette hjemlandet ligge i hele eller i deler av Palestina? Hadde palestinerne noen nasjonale rettigheter? Avtalene trigget de nasjonale aspirasjonene og britene fikk den umulige oppgaven med å balansere to motstridende nasjonale interesser. Britene ble så smått klar over at de stod overfor den umulige oppgaven med å beholde ro og orden i en stadig mer tilspisset konflikt.¹⁵⁷ For sionistene ble det for alvor klart at de stod overfor et viktig spørsmål, nemlig hva de skulle gjøre med palestinerne.

¹⁵³ Waage, *Konflikt og stormaktspolitikk i Midtøsten*: 67.

¹⁵⁴ Waage, *Konflikt og stormaktspolitikk i Midtøsten*: 74; Gelvin, *The Israel-Palestine Conflict*: 270.

¹⁵⁵ Gorny, *Zionism and the Arabs*: 1, Waage, *Konflikt og stormaktspolitikk i Midtøsten*: 63.

¹⁵⁶ «Balfour Declaration 1917» hentet fra The Avalon Project, «The Middle East 1916-2001: A Documentary Record» 2008, http://avalon.law.yale.edu/20th_century/balfour.asp (åpnet 28.09.14)

¹⁵⁷ Gorny, *Zionism and the Arabs*: 81; Waage, *Konflikt og stormaktspolitikk i Midtøsten*: 74.

Kapittel 3

Det palestinske spørsmålet til overflaten 1925-1930

We pay close attention to all the affairs of our land, we discuss and debate everything, we praise and curse everything, but we forget one small detail: that there is in our beloved land an entire people that has been attached to it for hundreds of years and has never considered leaving it.¹⁵⁸

Som sitatet over viser, diskuterte sionistbevegelsen alt fra jordbruk til politiske institusjoner. Likevel kom det fra ledelsen i sionistbevegelsen lite om det palestinske folket. Det betød imidlertid ikke at spørsmålet var et usett problem. Rett etter den første sionistkongressen i 1897 hadde en delegasjon til Palestina konkludert med at «[t]he bride is beautiful, but she is married to another man.»¹⁵⁹ Det palestinske spørsmålet var slik et åpenbart problem. Delvis ble dette problemet ignorert, mens noen sionister også hadde en optimistisk tro på at jødisk økonomisk kapital ville bli mottatt med entusiasme av palestinerne. De trodde at dersom jødene bidro til å berike landet økonomisk, så ville palestinerne etter hvert godta det sionistiske prosjektet.¹⁶⁰

På 1920-tallet fikk Verdens sionistorganisasjons avdeling i Palestina stadig større innflytelse. Restriksjonene osmanerne hadde lagt var opphevet med britenes inntog, og sionistbevegelsens avdeling i Palestina, som i 1929 ble til *Jewish Agency*, kunne fungere som en halvoffisiell regjering med ansvar for alt fra bankvesen til helse og immigrasjon. Slik bygde sionistene gradvis en stat i Palestina.¹⁶¹ Dette bekymret den palestinske befolkningen, og på begynnelsen av 1920-tallet brøt det ut to store demonstrasjoner. Den første fant sted i 1920 i Jerusalem i forbindelse med en religiøs helligdag for muslimer. Karismatiske religiøse ledere benyttet anledningen til å piske opp nasjonalistiske stemninger og mobiliserte massene til protest og voldsbruk. Hensikten til dette var sannsynligvis å sende et signal til stormaktene, som kort tid etter skulle samles i San Remo for å diskutere Palestinas framtid.¹⁶² Det andre opprøret fant sted i Jaffa i mai 1921 og ble utløst av en jødisk arbeiderdemonstrasjon, og endte i sammenstøt mellom jøder og palestinerne. Dette førte til en debatt om jødisk-palestinske relasjoner i Verdens sionistorganisasjon.¹⁶³

¹⁵⁸ Gjengitt i: Alan Dowty, «"A Question That Outweighs All Others": Yitzhak Epstein and Zionist Recognition of the Arab Issue,» *Israel Studies* 6, no. 1 (2001): 40.

¹⁵⁹ Shlaim, *The Iron Wall*: 3.

¹⁶⁰ Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*: 21.

¹⁶¹ Waage, *Konflikt og stormaktspolitikk i Midtøsten*: 84, Gorny, *Zionism and the Arabs*: 93.

¹⁶² Howard M. Sachar, *A history of Israel: From the rise of Zionism to our time*. New York: Alfred A. Knopf, 2010: 123.

¹⁶³ Israel Kolatt, «The Zionist Movement and the Arabs,» i *Essential Papers on Zionism*, red. Anita Shapira og Jehuda Reinharz: 649.

I perioden 1920-1929 begynte sionistene derfor smått å innse at de måtte forholde seg til det palestinske spørsmålet, og i noen kretser fantes en vilje og entusiasme til å finne løsninger.¹⁶⁴ En av disse løsningene var den bi-nasjonale ideen. Dette kapitlet tar for seg hvorfor og hvordan ideen oppstod. Og undersøker videre hvordan og hvorfor ideen og forholdet til den øvrige sionistbevegelsen endret seg med særlig vekt på de palestinske opprørene i 1929.

Churchills hvitbok 1922

Etter opprørene i 1920 og 1921 ble en britisk undersøkelseskommisjon nedsatt for å finne årsakene til opptøyene. Kommisjonen konkluderte med at opprørene skyldtes det sionistiske prosjektet og Balfourerklæringen. Ifølge Balfourerklæringen skulle den britiske administrasjonen legge til rette for jødisk innvandring og fremme jødisk bosetting i Palestina. Men opprettelsen av hjemlandet måtte ikke krenke den eksisterende ikke-jødiske befolkningens sivile og religiøse rettigheter. Av både palestinere og jøder ble avtalen oppfattet som britisk støtte til en jødisk statsdannelse i Palestina. Balfourerklæringens vage og motstridende løfter hadde nøret opp under konflikten.¹⁶⁵

Rapportens konklusjon gjorde at Storbritannias koloniminister, Winston Churchill, ønsket å presisere hva den britiske politikken egentlig gikk ut på. I 1922 utstedte han derfor en hvitbok, en offisiell redegjørelse fra regjeringen til nasjonalforsamlingen. Hvitboken så at årsaken til opprørene var Balfourerklæringens støtte til det sionistiske prosjektet. I hvitboken skrev Churchill at briteres intensjon ikke var å gjøre hele Palestina til et jødisk hjemland, men å skape et jødisk hjemland i Palestina.¹⁶⁶ Det var ikke avklart hva som lå i begrepet hjemland, og Churchill forsøkte derfor å klargjøre hva han la i det:

[T]he further development of the existing Jewish community, with the assistance of Jews in other parts of the world, in order that it may become a center for which the Jewish people as a whole may take, on grounds on religion and race, an interest and a pride.¹⁶⁷

¹⁶⁴ Kolatt, «The Zionist Movement and the Arabs»: 632.

¹⁶⁵ Waage, *Konflikt og stormaktspolitikk i Midtøsten*: 74; Gorny, *Zionism and the Arabs*: 82.

¹⁶⁶ «British White Paper of June 1922» hentet fra The Avalon Project, «The Middle East 1916-2001 : A Documentary Record» 2008, http://avalon.law.yale.edu/20th_century/brwh1922.asp (åpnet 28.09.14).

¹⁶⁷ «British White Paper of June 1922» hentet fra The Avalon Project, «The Middle East 1916-2001 : A Documentary Record» 2008, http://avalon.law.yale.edu/20th_century/brwh1922.asp (åpnet 28.09.14).

For at en slik utvikling skulle være mulig, måtte jødisk innvandring fortsette, så langt den økonomiske kapasiteten til landet tillot og uten at de skulle bli en byrde for palestinerne. Men hvor gikk grensen for hva landet kunne tåle av innvandring? Og hva lå i begrepet byrde? Hvitboken besvarte ikke disse spørsmålene og var full av uklarheter og selvmotsigelser.¹⁶⁸ Sionistene aksepterte den vage erklæringen fordi det var mulig å fortsette deres arbeid innenfor dens rammer. Fra palestinsk hold ble den avvist. Fram til 1920 hadde lederne i sionistbevegelsen undervurdert motstanden fra palestinerne. Målet var nemlig ikke å vinne palestinernes forståelse, men å skaffe støtte til det sionistiske prosjektet fra internasjonalt hold.¹⁶⁹ Opprørene vekket imidlertid en viss bekymring, særlig på to ytterfløyer i Verdens sionistorganisasjon. Nemlig hos de som ønsket tilnærming til palestinerne på den ene siden, og de som ønsket å separere seg fra dem på den andre.

Jødisk-palestinsk tilnærming eller jernmur?

I debatten om det palestinske spørsmålet som fulgte i kjølvannet av opptøyene kan to ideologiske ytterpunkter trekkes fram. For det første var det de som anerkjente palestinernes rettigheter i Palestina og mente at de to kulturene måtte integreres. For det andre var det de som tilhørte en separatistisk linje, og som mente at bare jøder hadde rettigheter i Palestina. Dette var ikke nye posisjoner, men de ble ytterligere styrket ved innsettelsen av mandatet.¹⁷⁰ Av de som anerkjente palestinernes rettigheter gikk *Brit Shalom*, som ble stiftet i 1925, lengst. De mente at jøder og palestinere hadde like mye krav på territoriet. På den andre posisjonens ytterfløy var revisjonistene, med Jabotinsky i spissen, som mente at jødene umiddelbart måtte hevde selvstendighet over hele Palestina, det vil si på begge sider av Jordanelven. Gjennom store deler av mandatperioden var det disse to ytterpunktene som presset det palestinske spørsmålet fram i debatten.¹⁷¹

Ideen om Palestina som en felles stat for jøder og palestinere fikk fotfeste i enkelte kretser etter opprørene i 1920 og 1921, og førte til opprettelsen av *Brit Shalom* i 1925. Under den 12. sionistkongressen i september 1921 la filosofen Martin Buber fram et forslag til en resolusjon som han mente skulle løse det palestinske spørsmålet. I forslaget forklarte han sitt syn på sionistenes rolle i Palestina. Han framhevet at jødene hadde rett til å vende tilbake og å

¹⁶⁸ Waage, *Konflikt og stormaktspolitikk i Midtøsten*: 76.

¹⁶⁹ Gorny, *Zionism and the Arabs*: 87.

¹⁷⁰ Gorny, *Zionism and the Arabs*: 40, 77.

¹⁷¹ Gorny, *Zionism and the Arabs*: 175.

gjenopplive den jødiske kulturen.¹⁷² For Buber var sionismens mål å redde den jødiske kulturen og de jødene som led under diskriminering i Europa. Innvandring og en stadig vekst av det jødiske samfunnet var en forutsetning for kultursentrumet. Men sionismen skulle ikke, ifølge Buber, bidra til «capitalistic exploitation of the region, nor does it serve any imperialistic aims what so ever [sic].»¹⁷³ Jødernes erfaring i Europa påla dem en ekstra forpliktelse, og Buber mente derfor at sionismen ikke kunne være en sjåvinistisk nasjonalisme. Han framholdt at sionismen måtte være tuftet på humanistiske verdier.¹⁷⁴

Forslaget til Buber møtte sterk motstand. Da resolusjonen skulle opp til avstemning i sionistkongressen var den så omskrevet at Bubers budskap var tapt. Resolusjonen som ble vedtatt sa ingenting om Bubers anti-kapitalisme og anti-imperialisme. Hans visjoner om forbrødring mellom folkene ble erstattet med en henvisning i til Balfourerklæringen og en påminnelse om at den ikke var gjenstand for forhandlinger. Den inneholdt vage fraser som palestinerne rett til «undisturbed national development», men ingen løfter om palestinsk autonomi.¹⁷⁵ Resolusjonen innholdt slik ingen politiske forpliktelser.

I samme periode utkom revisjonisten Jabotinskys *Iron Wall* (1923). Her skisserte han hovedtrekkene til den revisjonistiske ideologien. Med dette utkrystalliserte Jabotinsky og hans følgere seg som en opposisjon til resten av Verdens sionistorganisasjon. I 1925 ble revisjonistpartiet stiftet.¹⁷⁶ Revisjonistene og Jabotinsky hadde i mindre grad ideologiske problemer med åpent å innrømme at forsoning med palestinerne ikke var ønskelig. Jabotinsky anerkjente, i likhet med Martin Buber, at palestinerne var en nasjonal enhet, og at konflikten handlet om en kamp mellom to nasjoner. Han avviste derfor argumentet om at palestinerne kunne komme til å godta sionismen fordi den bragte med seg økonomiske fordeler. Den palestinske motstanden skyldtes ingen misforståelse av det sionistiske prosjektet, mente han: «The Jews want only one thing – freedom of immigration; and that Jewish immigration is precisely what the Arabs do not want»¹⁷⁷ Men i motsetning til Buber mente Jabotinsky at den

¹⁷² Martin Buber, «A Proposed Resolution on the Arab Question». I *A Land of Two Peoples: Martin Buber on Jews and Arabs*, red. Paul Mendes-Flohr: 61.

¹⁷³ Buber, «A Proposed Resolution on the Arab Question»: 61.

¹⁷⁴ Buber, «A Proposed Resolution on the Arab Question»: 61.

¹⁷⁵ «Resolution on Arab Question of the 12th Zionist Congress». I *A Land of Two Peoples: Martin Buber on Jews and Arabs*, red. Paul Mendes-Flohr: 63

¹⁷⁶ Hagit Lavsky, «German Zionists and the emergence of Brit Shalom» i *Essential Papers on Zionism*, red. Anita Shapira og Jehuda Reinharz: 658.

¹⁷⁷ Zeev Jabotinsky, «The Iron Wall». I *Israel in history : the Jewish state in comparative perspective*, red. Derek Jonathan Penslar Eran Kaplan: 260.

jødiske nasjonen bare kunne bevise sin eksistensrett gjennom kampviljen.¹⁷⁸ Derfor måtte det palestinske spørsmålet møtes med en jernmur – i overført betydning – av militære styrker. Han utelukket imidlertid ikke at en palestinsk minoritet kunne få minoritetsrettigheter, men dette måtte skje etter at jødisk suverenitet var etablert. Revisjonismens framvekst var en av årsakene til at *Brit Shalom* ble opprettet i 1925.¹⁷⁹

***Brit Shalom* stiftes**

Brit Shalom var den første organiserte gruppen som tok til orde for bi-nasjonalisme. De aller fleste medlemmene i *Brit Shalom* hadde bakgrunn fra den tyske sionismen, og var aktive i studentmiljøene i Sentral-Europa. Flere var også med å danne Den demokratiske fraksjonen under sionistkongressen i 1901. Det er ikke tilfeldig at det var blant disse at den bi-nasjonale ideen tok form. De tilhørte en intellektuell middelklasse der liberale humanistiske verdier om toleranse og åpenhet stod sterkt. Denne ideologiske forankringen fungerte modererende i møtet med den radikale revisjonismen, men også den stadig mer ekskluderende tyske nasjonalismen.¹⁸⁰ Den tyske nasjonalismen gjorde det nødvendig å differensiere mellom deres egne, selverklærte, humanistiske nasjonalisme og de de karakteriserte som en tysk sjåvinistisk nasjonalisme.¹⁸¹

En av de som kom fra den tyske universitetskulturen var Arthur Ruppin. Han ble den første lederen av Palestinakontoret i Jaffa, hvor han var sentral i arbeidet med å utforme en koordinert og systematisk koloniseringspolitikk. Han var også ansvarlig for administrasjonen av jødisk landkjøp i Palestina. Ruppin kritiserte Herzls sionisme for å være virkelighetsfjern og ønsket derfor en ny retning for sionismen, med basis i den faktiske situasjonen heller enn ideer. Han mente at den praktiske byggingen av landet måtte gå forut for eventuelle krav om selvstendighet.¹⁸² Likevel var det nettopp Ruppin som tok initiativ til opprettelsen av *Brit Shalom* i 1925.

Debatten etter Bubers resolusjonsforslag og Jabotinskys offensiv hadde fortsatt i de intellektuelle kretsene i Tyskland. Sommeren 1925 forsøkte Ruppin å få i gang en studiesirkel

¹⁷⁸ Butenschön, *Drømmen om Israel*: 175.

¹⁷⁹ Shlaim, *The Iron Wall*: 13-15; Shalom Ratzabi, *Between Zionism and Judaism: The Radical Circle in Brith Shalom, 1925-1933*. Leiden: Brill, 2002: xiv.

¹⁸⁰ Lavsky, «German Zionists and the emergence of *Brit Shalom*»: 654.

¹⁸¹ Ratzabi, *Between Zionism and Judaism*: xiv.

¹⁸² Ratzabi, *Between Zionism and Judaism*: 140; Sachar, *A history of Israel*: 77.

i Palestina viet til jødisk-palestinske relasjoner. Ruppin ønsket å fortsette koloniseringen av Palestina, men han mente også at palestinsk samtykke til det sionistiske prosjektet var essensielt. Ikke bare var det essensielt for opprettelsen av det jødiske hjemlandet, men også for å bevare sionismen som en ideologi tuftet på ideer om frihet, likhet og rettferdighet.¹⁸³ Ruppin klarte å få på plass et slikt debattforum ved Hebrew University, hvor flere professorer foreleste om temaet. Det var etter et av disse foredragene at *Brit Shalom* skal ha blitt stiftet.¹⁸⁴ *Brit Shaloms* første offentlige opptreden var under sionistkongressen i 1925. Ruppin talte til kongressen hvor han sa at:

Palestine will be a state of two nations. Gentlemen, this is a fact, a fact which many of you have not sufficiently realized. It may also be for some of you that this is not a pleasant fact, but it nonetheless remains so.¹⁸⁵

Allerede ved opprettelsen i 1925 var det uenigheter innad i *Brit Shalom*, både når det gjaldt organisasjonens prinsipper og metoder.¹⁸⁶ Ruppin ønsket ikke at organisasjonen skulle ha politisk innhold og mente at deres hovedanliggende skulle være å studere jødisk-palestinske relasjoner og fungere som informasjonsorgan til det jødiske og det palestinske samfunnet. Men det var flere av medlemmene som ønsket at *Brit Shalom* skulle komme med konkrete politiske løsninger. Medlemmene hadde også et noe forskjellig innfallsspor til bi-nasjonalismen.

Den ene delen av *Brit Shalom* var en gruppe som hadde utvandret til Palestina på slutten av 1800- og begynnelsen av 1900-tallet.¹⁸⁷ De var godt kjent med arabisk kultur og språk og med de praktiske utfordringene sionistene stod overfor i Palestina. De mente at deres egne erfaringer fra lokalt plan kunne løftes opp på nasjonalt nivå. Ruppin var en av disse. Det var også Chaim Margalit Kalvarinsky, som hadde kommet til Palestina fra de russiske områdene i 1895. Han var utdannet agronom og reiste til Palestina for å hjelpe til å bygge det jødiske hjemlandet.¹⁸⁸ Han fortsatte sitt arbeid for bi-nasjonalismen også etter oppløsningen av *Brit Shalom* i 1933.

¹⁸³ Lavsky, «German Zionists and the emergence of Brit Shalom»: 660.

¹⁸⁴ Utdraget fra dagboken er gjengitt i: Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*: 40.

¹⁸⁵ Ruppin sitert i Mendes-Flohr, *A land of two people*: 73.

¹⁸⁶ Ratzabi, *Between Zionism and Judaism*: xiv.

¹⁸⁷ Den andre utvandringsbølgen fant sted mellom 1904-1914. Ratzabi, *Between Zionism and Judaism*: xii

¹⁸⁸ Eran Kaplan, Derek Jonathan Penslar, og David Sorkin, *The Origins of Israel, 1882-1948: A Documentary History*. Madison, Wisconsin: University of Wisconsin Press, 2011: 245.

Den andre gruppen i *Brit Shalom* utvandret senere til Palestina, det vil si på 1920- og 30-tallet.¹⁸⁹ I deler av sin kamp for bi-nasjonalismen hadde de altså sin base utenfor Palestina. De fleste av de intellektuelle fra Sentral-Europa tilhørte denne fløyen. Ved siden av Martin Buber var det blant annet journalist og redaktør Robert Weltsch, filosof og historiker Hans Kohn og filosof Hugo Bergmann, som alle tre hadde vært aktive i studentforeningen *Bar Kochba*. De var sterkt inspirert av Bubers filosofi. Hans Kohn oppsummerte deres syn på sionismen som «a moral-spiritual movement within which we could realize our general human convictions, our pacifism, liberalism and humanitarianism».¹⁹⁰ Flere av disse tok til ordet for politisk handling med begrunnelse i at det palestinske spørsmålet var sionismens moralske test og bare gjennom å bestå denne testen kunne sionismen forsvares.¹⁹¹

Mange av medlemmene i *Brit Shalom* var tilknyttet Hebrew University i Jerusalem. Universitetet var utenfor sionistbevegelsens kontroll og ga organisasjonen derfor muligheten til å utvikle seg som uavhengig opposisjonsgruppe. Da *Brit Shalom* ble stiftet i 1925, bestod store deler av det jødiske samfunnet i Palestina av innvandrere fra Øst-Europa. De sentraleuropeiske intellektuelle i *Brit Shalom* identifiserte seg i liten grad med denne befolkningen, og befolkningen identifiserte seg i liten grad med dem. Sammen med deres posisjon som en intellektuell elite gjorde dette at de var i utakt med resten det jødiske samfunnet i Palestina. *Brit Shalom* ble da heller aldri en folkebevegelse.¹⁹²

***Brit Shalom* før 1929**

Så lenge Ruppin var leder, fungerte *Brit Shalom* mest som folkeopplyser. Statuttene, som ble skrevet i 1925 var vage når det gjaldt politiske implikasjoner, for eksempel ble ikke begrepet bi-nasjonal stat nevnt med ett eneste ord:

[T]o arrive at an form of understanding between Jews and Arabs as to the form of their mutual social relations in Palestine on the basis of absolute political equality of two cultural autonomous peoples, and to determine the lines of their co-operation for the development of the country.¹⁹³

Disse målene måtte nås gjennom i første gang å studeres. Deretter skulle kunnskap om de to folkeslagenes historie skulle spres til begge samfunn. Gjennom denne informasjonskampanjen

¹⁸⁹ Buber: 1938, Magnes: 1922, Bergmann: 1920, Kohn: 1925 (utvandret igjen til USA i 1934), Weltsch: 1938.

¹⁹⁰ Sitert i Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*: 42.

¹⁹¹ Laqueur, *The History of Zionism*: 167.

¹⁹² Ratzabi, *Between Zionism and Judaism*: xiii

¹⁹³ «Statutes of the “Brit Shalom” (Covenant of Peace) Society» I *Jewish-Arab Affairs – Occasional Papers Published by the “Brit Shalom” Society*: 59-60 Personal Archive of Judah L. Magnes, The Central Archive for the Jewish People (CAHJP), Jerusalem P3\2399.

ville de påvirke opinionen og skape interesser for jødisk-palestinsk tilnærming. Det måtte også opprettes institusjoner som kunne følge opp og sikre at disse målene ble nådd.¹⁹⁴

Begrepet bi-nasjonal stat dukket først opp i et brev sendt fra *Brit Shalom* til ulike personer de antok at kunne støtte organisasjonen, trolig på vårparten 1926.¹⁹⁵ *Brit Shalom* skrev at «[w]e feel convinced that a Jewish National Home is only worthwhile [sic] if it is built upon a basis which provides for absolute justice for both Jew and Arab.»¹⁹⁶ Organisasjonen mente at Palestina måtte bli det de kalte en «bi-racial state». De understreket at de to folkegruppene hadde en egenartet religion, kultur og nasjonalitet, men at de måtte samles under en felles økonomisk og sosial administrasjon. De skulle altså ikke smelte sammen i en nasjon, men heller være bundet sammen i en overordnet administrasjon som ville være til fordel for dem begge. Hva slags administrasjon det var snakk om ble ikke konkretisert i dette brevet.¹⁹⁷

Brit Shalom skilte seg også fra resten av sionistbevegelsen i sitt syn på Balfourerklæringen. Av de fleste sionister ble Balfourerklæringen tolket som britisk støtte til en jødisk stat i Palestina. *Brit Shalom* mente imidlertid at forholdet mellom det jødiske nasjonalhjemmet og palestinerne var nedfelt i Balfourerklæringen.¹⁹⁸ Erklæringen hadde jo nettopp presisert at palestinernes rettigheter ikke måtte krenkes. Derfor var en bi-nasjonal stat den eneste måten å innfri løftene som var gitt i Balfourerklæringen. Videre argumenterte de for at sionistkongressen i 1921 hadde forpliktet seg til samarbeid ved å vedta Bubers resolusjon som sa at:

[T]he desire of the Jewish people [is] to live with the Arab people in relations of fraternity and mutual respect, and, together with the Arab people to develop the homeland common to both into a prosperous community which would ensure the growth of both people without hindrance.¹⁹⁹

Brit Shalom brukte begrepet jødisk hjemland, men bevegelsen tilla begrepet et annet innhold enn den øvrige sionistbevegelsen. For store deler av sionistbevegelsen var hjemlandet et synonym for en jødisk stat, selv om dette ikke alltid var uttalt offentlig.²⁰⁰ *Brit Shalom* hevdet

¹⁹⁴ «Statutes of the “Brit Shalom” (Covenant of Peace) Society»: 59-60 CAHJP P3\2399.

¹⁹⁵ Brevet er ikke datert, men forsker Rochelle Rubenstein ved Central Zionist Archives antar at brevet er sendt kort tid etter opprettelsen av *Brit Shalom*. I et brev fra 8. april 1926 takker lederen for Executive of the *Jewish Agency*, Colonel Frederick Kisch for et brev han skal ha mottatt fra Ruppin. Ruppin skal ha sent Kisch et brev hvor han la ved statutten til *Brit Shalom*, samt redegjorde for organisasjonen. Sannsynligvis er det her snakk om det nevnte brevet. Central Zionist Archives, Jerusalem, Israel (heretter CZA) A187.

¹⁹⁶ Brev fra *Brit Shalom*. CZA A187.

¹⁹⁷ Brev fra *Brit Shalom*. CZA A187.

¹⁹⁸ «Memorandum by the ‘Brith Shalom’ Society on an Arab Policy for the Jewish Agency». CZA A185\117.

¹⁹⁹ «Memorandum by the ‘Brith Shalom’ Society on an Arab Policy for the Jewish Agency». CZA A185\117.

²⁰⁰ Laqueur, *The History of Zionism*: 496, Gorny, *Zionism and the Arabs*: 243.

imidlertid at det jødiske hjemlandet bare kunne forsvares dersom en bi-nasjonal stat ble opprettet. Det tyder derfor på at de så hjemlandet som det jødiske samfunnet i Palestina, eller rettere sagt som den jødiske nasjonen. De kulturelle sionistene vektla det kulturelle nasjonssynet. Ifølge dem var jødene en kulturell nasjon og denne nasjonen trengte ikke å sammenfalle med statlige rammer.²⁰¹ Derfor kunne *Brit Shalom* både støtte oppbygningen av det jødiske hjemlandet og ta til orde for at det kunne innlemmes i en felles statsdannelse.

At jødene skulle bli flertall i Palestina var et sentralt tema i det sionistiske prosjektet fra begynnelsen. For størsteparten av sionistbevegelsen var det en forutsetning for hele prosjektet. Også Ahad Haam, som forfektet en organisk utvikling av sionismen, hadde ment at jødisk flertall i Palestina var et absolutt krav for at det jødiske kultursentrumet skulle lykkes.²⁰² *Brit Shalom* antok, og ønsket, at et stort antall jøder kunne innvandre uten at dette ville legge for mye press på det palestinske samfunnet. Men de mente ikke, i motsetning til flertallet av sionistene, at jødisk flertall var en forutsetning for det jødiske nasjonalhjemmet. Det som var helt sikkert var at den jødiske befolkningen aldri ville kunne sluke den palestinske, for de var ifølge *Brit Shalom* «a proud and virile race, with ancient culture and traditions.»²⁰³

Mottagelsen *Brit Shalom* fikk fra sionistbevegelsen ved opprettelsen var relativt positiv. Et av medlemmene i *Zionist Executive*, sionistbevegelsens kontor i Palestina, Colonel Fredrick Kisch skrev til *Brit Shalom* at han håpet at organisasjonen kunne bedre forholdene gjennom sosialt og økonomisk samarbeid.²⁰⁴ Men han understrekte også at han var glad for at organisasjonen ikke planla å fremme politisk samarbeid med palestinerne. Han advarte på følgende vis: «I would regard it as very dangerous for your Association to extend its activities in the latter [the political] sphere».²⁰⁵ Kisch sendte så et brev til Leonard Stein, som var medlem av sionistbevegelsens avdeling i London. Stein hadde tidligere kritisert Verdens sionistorganisasjon for mangelen på en tydelig politikk overfor palestinerne. Kisch skrev til Stein at han hadde advart *Brit Shalom* mot å stiftes, men at han ikke hadde tilstrekkelig motforestillinger til å bekjempe organisasjonen. Han skrev videre at dannelsen av *Brit Shalom* også ga Verdens sionistorganisasjon muligheten til å kontrollere deres aktivitet bedre enn hvis

²⁰¹ Østerud, *Hva er nasjonalisme?*: 20.

²⁰² Gorny, *Zionism and the Arabs*: 103

²⁰³ «Memorandum by the 'Brith Shalom' Society on an Arab Policy for the Jewish Agency» CZA A185\117.

²⁰⁴ Kisch-Ruppin 08.04.26 CZA S25\528\7-10.

²⁰⁵ Kisch-Ruppin 08.04.26 CZA S25\528\7-10.

aktørene i *Brit Shalom* agerte som individer.²⁰⁶ Stein svarte Kisch at han synes at statuttene så ut til å være et skritt i riktig retning, og at han ville videresende statuttene til *Brit Shalom* til den britiske mandatmakten. Britene hadde nemlig etterspurt informasjon om tiltak for jødisk-palestinsk tilnærming.²⁰⁷

Også hos lederen av Verdens sionistorganisasjon, Chaim Weizmann, var mottagelsen god. Weizmann hadde selv bånd til bi-nasjonalistene, både gjennom sin rolle ved Hebrew University og i kraft av at han tilhørte Haams tilhengerskare. Sammen med blant annet Martin Buber hadde Weizmann dannet Den demokratiske fraksjonen i sionistbevegelsen i 1901. Han hadde også et nært vennskap til *Brit Shalom*-medlemmet Robert Weltsch, som blant annet skrev mange av Weizmanns taler.²⁰⁸ I 1924 skrev Weizmann til Weltsch at hans syn på det palestinske spørsmålet lå nært synet til Weltsch, men at «we both know that it will take a long period of education before the Zionists settle down to realities».²⁰⁹ Han bidro også med en liten sum til *Brit Shalom* i 1926, penger som var ment å brukes på arabiskkurs og andre kulturtilbud som skulle bidra til bedre relasjoner mellom jødene og palestinerne på lokalnivå.²¹⁰

Den gode mottagelsen betydde ikke nødvendigvis at Weizmann var tilhenger av bi-nasjonalismen. Det palestinske spørsmålet var aldri øverst på Weizmann agenda, slik det var hos bi-nasjonalistene. I de første årene etter Balfourekklæringen hadde han riktig nok vært optimistisk til at jødene og palestinerne skulle kunne leve i fred. Men han mente at Storbritannia var den viktigste garantisten for det sionistiske prosjektet. Det palestinske spørsmålet trodde ville løse seg dersom sionistene brakte med seg kapital og økonomisk utvikling til Palestina.²¹¹

I begynnelsen fikk altså *Brit Shalom* støtte, i hvert fall på papiret, fra lederskapet i sionistbevegelsen så lenge til holdt seg til symbolsaker og akademiske studier. At Stein sendte statutten til den britiske mandatmakten viste at han kunne bruke *Brit Shalom* til å vise britene at det var iverksatt tiltak for å bedre situasjonen. Høykommissæren Herbert Samuel var også å

²⁰⁶ Kisch-Stein 08.04.26. CZA S25\528\7-9.

²⁰⁷ Stein-Kisch 10.05.26. CZA S25\528\7-6.

²⁰⁸ Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*: 59.

²⁰⁹ Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*: 83.

²¹⁰ Weizmann-Ruppin 01.08.26. I Chaim Weizmann, *The letters and papers of Chaim Weizmann: Series A Letters March 1926-July 1929*, Engelsk utg., vol. 13. London: Oxford University Press, 1978: Brev 70: 85.

²¹¹ Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*: 21; Kolatt, «The Zionist Movement and the Arabs»: 625.

finne på medlemslistene til *Brit Shalom*.²¹² Han var imidlertid svoren sionist, og støttet opp om sionistbevegelsens offisielle politiske linje.²¹³ Han var derfor neppe overbevist om den bi-nasjonale planen. Medlemskapet kan kanskje heller forklares med at han støttet symbolsk opp om deres akademiske kamp for bedre relasjoner. Det var heller ikke uvanlig at sionister som ikke var ideologisk overbevist om bi-nasjonalismen tok del i bi-nasjonale organisasjoner.²¹⁴ Dette viste at *Brit Shalom* kunne brukes både av sionistbevegelsen og britene, som et bevis på at forholdet mellom de to folkegruppene var på bedringens vei. I denne perioden var jo også flere sionister optimistisk til at en løsning var mulig, og det kan bidra til å forklare den gode mottagelsen.

Palestinske opprør 1929

I 1929 brøt det ut nye opprør. Bakgrunnen var lang tids uenighet over jødernes rett til Klagemuren, som ligger i gamlebyen i Jerusalem.²¹⁵ Helligdommene i Jerusalem ligger tett, og Klagemuren ligger inntil Klippemoskeen og Al-Aqsa moskeen, to svært viktige religiøse steder for muslimene. Jødene hadde tillatelse til å be ved muren, men hadde ikke lov til å sette opp stoler og lignende. En gruppe religiøse aktivister utfordret til stadighet dette forbudet og satte opp stoler og en skillevegg for å markere sin tilhørighet til helligdommen. Disse handlingene ble et symbol på jødernes grep om Palestina, og i august 1929 kom det til voldelige sammenstøt. Opprørene spredte seg til byene Hebron og Safed. Til sammen mistet omkring 133 jøder og 116 palestinere livet.²¹⁶

I 1924 hadde Ramsey MacDonald blitt statsminister i Storbritannia. Han tilhørte det britiske arbeiderpartiet og hadde en mindre pro-sionistisk holdning enn den foregående regjeringen. MacDonald hadde selv besøkt Palestina i 1922 og konkludert med at forpliktelsene overfor jøder og palestinere var motstridende. For første gang opplevde sionistbevegelsen en kjølig mottagelse i London.²¹⁷ En ny britisk undersøkelseskomite nedsatt for å undersøke årsakene til opprørene, denne gang ledet av juristen Walter Shaw. Over en femukersperiode intervjuet kommisjonen representanter for begge sider. Den 31. mars 1930 konkluderte rapporten med at årsaken til opprørene var palestinernes skuffelse over at deres politiske og nasjonale

²¹² Medlemslistene til *Brit Shalom*. CZA A185\117.

²¹³ Waage, *Konflikt og stormaktspolitikk i Midtøsten*: 75.

²¹⁴ Rolef, «The Binational Idea»: 61.

²¹⁵ Waage, *Konflikt og stormaktspolitikk i Midtøsten*: 79

²¹⁶ William L. Cleveland og Martin Bunton, *A history of the modern Middle East*. Boulder, Colorado: Westview Press, 2008: 256.

²¹⁷ Sachar, *A history of Israel*: 174.

aspirasjoner ikke hadde vunnet fram og en frykt for den økonomiske situasjonen. Shaw rapporten anbefalte innskrenkning i jødisk innvandring.²¹⁸

Storbritannia sendte deretter nok en delegasjon, ledet av Sir John Hope Simpson, en pensjonert ekspert på landbruksøkonomi med erfaring fra India. Hans oppgave var å undersøke jordbrukssituasjonen Palestina. Simpsons konklusjon var at den økonomiske situasjonen i landet ville ha problemer med å takle et stort antall immigranter.²¹⁹ Den høye arbeidsledigheten i Palestina gjorde at han anbefalte en midlertidig stans i den jødiske innvandringen. Rapporten ble offentliggjort i oktober 1930, og nok en hvitbok ble utstedt. Hvitboken av 1930 var ført i pennen av Lord Passfield, sosialist og koloniminister, og den gikk mye lengre enn Churchills hvitbok fra 1922. Langt på vei avviste den nye hvitboken britenes forpliktelser overfor sionistbevegelsen som var nedfelt i Balfourekklæringen. Den mente at sionistenes krav til immigrasjon og landkjøp ville gå bekostning av den ikke jødiske befolkningen og derfor måtte kontrolleres nøyer. Hvitboken anbefalte derfor midlertidig stopp i innvandringen.²²⁰

Hvitboken sendte sjokkbølger gjennom sionistbevegelsen. Immigrasjon og oppkjøp av land var selv bærebjelken i det sionistiske prosjektet. Weizmann, som hadde gode kontakter i London, allierte seg med den britiske opposisjonen. Særlig tok den konservative fløyen i Storbritannia avstand fra hvitboken. Statsminister MacDonald ble satt under sterkt press, også blant sine egne i arbeiderpartiet.²²¹ Derfor kom han med en ny uttalelse i februar 1931, i form av et håndskrevet brev til Weizmann. I brevet skrev MacDonald at mandatet forpliktet seg til å legge til rette for jødisk immigrasjon og bosetning og at dette lot seg gjøre uten å risikere rettighetene til den palestinske befolkningen. Brevet var en helomvending fra Passfields hvitbok noen måneder tidligere.²²²

De to motstridene dokumentene gjorde ikke forholdet mellom den jødiske og den palestinske befolkningen bedre. Weizmann og flere sionister med han tolket brevet som en offisiell uttalelse og mente at britene en gang for alle hadde forpliktet seg til å støtte det sionistiske

²¹⁸ Laqueur, *The History of Zionism*: 491

²¹⁹ Sachar, *A history of Israel*: 176.

²²⁰ Sachar, *A history of Israel*: 176.

²²¹ Cleveland og Bunton, *A history of the modern Middle East*: 257; Sachar, *A history of Israel*: 177.

²²² Sachar, *A history of Israel*: 178.

prosjektet.²²³ For palestinerne ble de to dokumentene et bevis på at sionistbevegelsen hadde makt til å vippe den britiske politikken i sin favør. Palestinske ledere mente at MacDonalds brev hadde ødelagt et hvert lite håp om fremtidig samarbeid og forståelse mellom de to folkegruppene. *Brit Shalom* mente at MacDonald-brevet var en hindring mot jødisk-palestinsk samarbeid fordi den ga jødene fordeler på bekostning av palestinerne.²²⁴

Magnes bryter stillheten

Den amerikanske jøden Judah L. Magnes var en av de som hadde sympatisert med *Brit Shalom*, og han hadde vært med å skrive statuttene til organisasjonen. Til tross for dette var han aldri formelt medlem av *Brit Shalom*. Hans rolle som overhode ved Hebrew University hadde gjort at han ønsket å holde seg unna politikken. Men opprørene i 1929 ble et vendepunkt for Magnes. I et brev til Weizmann 7. september samme år skrev han at den siste tidens tragiske hendelser gjorde at han ikke lenger kunne holde seg i bakgrunnen.²²⁵ Opprørene i 1929, og sionistbevegelsens håndtering av dem, utfordret hans romantiske forestilling om den jødiske nasjonen som et moralsk og liberalt fyrtårn, samt hans pasifistiske overbevisning. Særlig var han, i likhet med *Brit Shalom*, bekymret for utviklingen blant revisjonistene.²²⁶

Magnes kjente Weizmann godt, de hadde blant annet samarbeidet om opprettelsen av Hebrew University i 1925. Magnes hadde tittelen kansler, og hadde ansvaret for den daglige driften, mens Weizmann hadde tittelen president, en mer eller mindre symbolsk tittel. Men forholdet deres var ikke uproblematisk. Allerede fra begynnelsen oppstod det gnisninger. Blant annet hadde en uoverensstemmelse mellom Magnes og vitenskapsmannen Albert Einstein i 1926 skapte hodebry for Weizmann. Uenigheten dreide seg om organiseringen av den naturvitenskapelige delen av universitetet, og Weizmann forsøkte å megle mellom de to. Flere brevutvekslinger i 1926 viser at stemningen mellom Magnes og Weizmann var anstrengt, og at Weizmann stilte spørsmål ved om Magnes kunne fortsetter som leder ved Universitetet.²²⁷

²²³ Cleveland og Bunton, *A history of the modern Middle East*: 257.

²²⁴ Sachar, *A history of Israel*: 178; Gorny, *Zionism and the Arabs*: 189.

²²⁵ Magnes-Weizmann 07.09.29. BANC MSS 20107/709 2:8.

²²⁶ Kotzin, *Judah L. Magnes: An American Jewish Nonconformist*: 220.

²²⁷ Se blant annet: Weizmann-Einstein 09.05.26; Weizmann-Einstein 09.07.26; Weizmann-Magnes 19.07.26. I Weizmann, *Letters March 1926-July 1929*, 13: Brev 13:16; Brev 48: 66; Brev 57: 76

Likevel henvendte Magnes seg nettopp til Weizmann for å diskutere den kaotiske situasjonen etter opprørene i 1929, og de snakket sammen ved flere anledninger høsten 1929. I et lengre brev til Weizmann i september åpnet Magnes med følgende: «Dear Dr. Weizmann, You asked me over the telephone last night to write you my views on the present situation.»²²⁸ Weizmann hadde altså søkt råd hos Magnes. I brevet etterlyser Magnes behovet for en tydelig politikk overfor palestinerne. Magnes trakk fram at Jabotinsky dagen før hadde fått på trykk en tekst i *The New York Times*, der han gjentok sitt syn fra *The Iron Wall*.²²⁹ Jabotinskys offensiv gjorde at Magnes mente det bare var to veier den sionistiske politikken kunne ta: Enten måtte sionistbevegelsen søke løsningen langs Jabotinskys linjer, med militarisme og imperialisme, eller så måtte de gå for en pasifistisk linje der jødisk stat og jødisk flertall i Palestina var underordnet.²³⁰ Magnes oppfordret Weizmann til å velge den rette veien. Og det er liten tvil om hvilken retning han mente det var, for Magnes mente at Palestina kunne bare bli det hellige land gjennom den pasifistiske linjen der begge nasjoner levde side om side.²³¹ Tonen var høflig, men veiledende. Men det at Weizmann søkte råd hos Magnes viste at han anså han som en aktør i debatten.

Magnes hadde også kontakter i den britiske og amerikanske forvaltningen. En av disse var St. John Philby. Han var tidligere britisk utsending til Transjordan, og var skeptisk til det sionistiske prosjektet.²³² Philby skisserte høsten 1929 en plan der han foreslo et felles politisk organ for jøder og palestinere med representasjon basert på størrelsen på befolkningen. Palestinerne, som var i flertall, ville dermed ha fått flere representanter i organet enn jødene som var i mindretall. Magnes fikk vite om planen gjennom en korrespondent fra *The New York Times* i oktober 1929. Magnes ønsket initiativet velkommen, men kritiserte planen for å gi for mye til palestinerne.²³³ På dette tidspunktet utgjorde jødene 20 prosent av den totale befolkningen i Palestina. Philbys plan ville, ifølge Magnes, føre til opprettelsen av en palestinsk stat hvor jødene aldri ville få mer enn minoritetsrettigheter. Han øynet likevel en mulighet til å påvirke ledelsen i sionistbevegelsen. Med utgangspunkt i forslaget til Philby skrev han derfor et nytt forslag hvor han understreket nasjonenes rett til selvbestemmelse uten hensyn til størrelsen på befolkningen.²³⁴

²²⁸ Magnes-Weizmann 07.09.29. BANC MSS 20107/709 2:8.

²²⁹ Magnes-Weizmann 07.09.29. BANC MSS 20107/709 2:8.

²³⁰ Magnes-Weizmann 07.09.29. BANC MSS 20107/709 2:8.

²³¹ Magnes-Weizmann 07.09.29. BANC MSS 20107/709 2:8.

²³² Kotzin, Judah L. *Magnes: An American Jewish Nonconformist*: 222.

²³³ Kotzin, Judah L. *Magnes: An American Jewish Nonconformist*: 226.

²³⁴ Magnes' forslag, 1929. National Library Archive ARC 4*1599 07253.2.

I begynnelsen av november 1929 la Magnes fram forslaget sitt til lederne i sionistbevegelsen. Flere brev fra begynnelsen av november viste at Magnes' plan skapte uroligheter blant dem. Magnes ble fra flere kanter sterkt oppfordret til å holde seg unna pressen.²³⁵ Weizmann beskrev situasjonen som kritisk og med fare for ødeleggelse av det sionistiske prosjektet.²³⁶ Særlig var han bekymret for at britene skulle presse fram forhandlinger mellom sionistene og palestinerne. Ifølge Weizman ville forhandlinger med palestinerne på dette tidspunktet «only be interpreted as weakness on our part and will serve no purpose».²³⁷ Han kontaktet Magnes og ba han om å innfinne seg i London, så de kunne diskutere saken. Men Magnes dro aldri til London. *Jewish Agency* møttes likevel 11. november 1929. På møtet ble det lagt fram et notat ført i pennen av Kisch som konkluderte med at:

Recent events have shown that the masses of the Arabs in Palestine are very slightly remote from savagery, and they are clearly unfitted for anything but the most slender participation in the Government of the country – this from a general point of view quite irrespective of Zionism.²³⁸

Forhandlinger på dette tidspunktet ble altså ansett som ugunstig. De fremmøtte i London ble derfor enige om at Magnes måtte oppfordres til å slutte med sin kampanje for forhandlinger.

Hebrew University som arena for den bi-nasjonale saken

Magnes lot seg ikke stoppe, og 18. november 1929 åpnet han skoleåret ved Hebrew University med en tale som omhandler den jødisk-palestinske konflikten. Tidligere hadde Magnes vært forsiktig med å bruke universitetet som en politisk plattform, men i september 1929 mente han at tiden var moden for nettopp det.²³⁹ Fordi Hebrew University var frikoblet fra enhver politisk organisasjon, stod han som leder fritt til å kritisere lederne i sionistbevegelsen. Hans posisjon gjorde også at hans tanker ble hørt. Reaksjonene lot ikke vente på seg. Revisjonistiske studenter møtte talen med hysjelyder, og deler av den hebraiske pressen oppfordret studentene til å boikotte undervisningen til Magnes trakk seg som universitetets overhode.²⁴⁰

²³⁵ Weizmann-Warburg 07.11.29. I Chaim Weizmann, *The letters and papers of Chaim Weizmann: Series A Letters July 1929 - October 1930*, Engelsk utg., vol. 14 (London: Oxford University Press, 1978): Brev 80: 63.

²³⁶ Weizmann-Warburg 06.11.29. I Weizmann, *Letters July 1929 - October 1930*, 14: Brev 78: 62.

²³⁷ Weizmann-Warburg 07.11.29. I Weizmann, *Letters July 1929 - October 1930*, 14: Brev 80: 63.

²³⁸ Brev fra Kisch til medlemmene av *Jewish Agency* 10.11.1929. Yad Chaim Weizmann, Weizmann Archives, Rehovot, Israel (heretter Weizmann Archives) 9-1321.

²³⁹ Kotzin, *Judah L. Magnes: An American Jewish Nonconformist*: 230.

²⁴⁰ Kotzin, *Judah L. Magnes: An American Jewish Nonconformist*: 232.

Weizmann var svært bekymret for at Magnes skulle bruke universitetet som en arena til å fremme sine ideer, og at han skulle undergrave *Jewish Agency*.²⁴¹ I et brev til Weltsch skrev han at «Magnes's action, which is no doubt inspired by certain circles of the *Brith Shalom* in Jerusalem, is deplorable, childish, and has put us in a very difficult position»²⁴² Weizmann var nødt til å uttale seg om saken offentlig, men fryktet at en uttalelse ville svekke sionistenes posisjon i framtidige forhandlinger. Men dersom han lot affæren passere i stillhet kunne det bli tolket, både av britene og palestinerne, som at han ikke var villig til å finne en løsning.²⁴³ Weizmann hadde tidligere uttrykt at jo lengre sionistene ventet med å adressere problemene, jo bedre.²⁴⁴ Magnes satte fokus på det spørsmålet Weizmann aller helst ville ignorere, og Weizmann så seg derfor nødt til å stoppe Magnes. Han undersøkte blant annet mulighetene for å bruke sin posisjon som president ved universitetet til å nekte Magnes og de andre bi-nasjonalistene i å entre den politiske arenaen.²⁴⁵

I et brev til Lord Melchett, en britisk sionist som bidro finansielt til koloniseringen av Palestina, skrev han at:

[T]here has sprung up another group...of extreme pacifists, more or less of the type of Magnes, who would like to scuttle and give up everything. The unfortunate part...is that to this group belong people who have been the backbone of the Zionist movement.²⁴⁶

Videre uttrykte Weizmann frustrasjon over at også Albert Einstein hadde gitt sin støtte til denne gruppen, gjennom et innlegg i den tyske sionistbevegelsens avis, *Jüdische Rundschau*, i september samme år.²⁴⁷ Alle brevutvekslingene høsten 1929 viste at Weizmann fryktet at bi-nasjonalistenes posisjoner i det jødiske samfunnet kunne gi dem økt innflytelse. At Weizmann så seg nødt til å foreta seg noe tyder på at bi-nasjonalistene hadde mulighet til å påvirke lederskapet i sionistbevegelsen gjennom press.

Weizmanns holdning til bi-nasjonalistene var noe tvetydig høsten 1929. For samtidig som han kritiserte Magnes og *Brit Shalom*, skrev han til sin venn Weltsch at:

²⁴¹ Weizmann-Warburg 24.11.29. I Weizmann, *Letters July 1929 - October 1930*, 14: Brev 104: 103

²⁴² Weizmann-Weltsch 25.11.29. I Weizmann, *Letters July 1929 - October 1930*, 14: Brev 110: 107.

²⁴³ Weizmann-Warburg 22.11.29. I Weizmann, *Letters July 1929 - October 1930*, 14: Brev 102: 95-101.

²⁴⁴ Weizmann-Warburg 07.11.29. I Weizmann, *Letters July 1929 - October 1930*, 14: Brev 80: 63.

²⁴⁵ Weizmann-Sacher 19.11.29. I Weizmann, *Letters July 1929 - October 1930*, 14: Brev 95: 87-88.

²⁴⁶ Weizmann-Melchett 21.11.29. I Weizmann, *Letters July 1929 - October 1930*, 14: Brev 97: 91.

²⁴⁷ Weizmann-Melchett 21.11.29. I Weizmann, *Letters July 1929 - October 1930*, 14: Brev 97: 90-92.

As to the principles of future policy in Palestine and cooperation with the Arabs on bi-national lines, I have never swerved from it... Where I differ from you is on the point of time when these ideas have to be propounded.²⁴⁸

Her skrev altså Weizmann at han ikke var uenig i den bi-nasjonale planen, men at tidspunktet ikke var riktig. Det er nødvendig å se sitatet i lys av Weizmanns gjennomgående syn på det palestinske spørsmålet. Selv om han etter hvert konkluderte med at en jødisk stat med jødisk flertall var nødvendig for å sikre den jødiske nasjonens overlevelse, var det ikke nødvendigvis et statisk standpunkt. Weizmann var i liten grad styrt av ideologisk overbevisning, og hans politiske linje var nettopp fleksibel og basert på å finne pragmatiske løsninger som ville sikre en fortsettelse i det sionistiske prosjektet.²⁴⁹ I begynnelsen mente at han palestinerne ville godta sionismen dersom deres levestandard økte som resultat av jødisk kapital. Etter opprørene anerkjente han at dette kanskje ikke var tilstrekkelig, og sitatet over sammenfalt med en periode der Weizmann så svært pessimistisk på utsiktene til en jødisk statsdannelse.²⁵⁰ Den store forskjellen mellom Magnes og *Brit Shalom* og Weizmann var at mens førstnevnte så bi-nasjonalismen som ønskelig, så Weizmann den som en mulig praktisk nødvendighet. Han avviste også Magnes' og *Brit Shaloms* standpunkt om at Palestina måtte bli et jødisk kultursentrum, dette var ikke nok, mente Weizmann.²⁵¹ Å forklare Weizmanns støtte til bi-nasjonalistene som en realpolitisk manøver heller enn ideologisk overbevisning passer godt med Gornys teori om sionismen som en utopisk realisme. Når utsiktene til den jødiske staten var dårlig tilpasset han det sionistiske prosjektet til situasjonen.

Til tross for at Magnes offentlig kritiserte den sionistiske politikken, var han ikke rede til å starte noen form for forhandlinger med palestinerne. Palestinerne var i Mandatperioden mye svakere organisert enn sionistene. Det nærmeste palestinerne kom til å ha en leder var stormuftien av Jerusalem, Hajj Amin al-Husseini. Han var langt fra villig til å inngå kompromisser med sionistene.²⁵² Det var derfor få åpenbare forhandlingspartnere for Magnes og de andre bi-nasjonalistene. Det fantes imidlertid en gruppe moderate palestinere. En av disse var Fakhiri al-Nashashibi, som tilhørte familien som lå i konflikt med Hussein. Nashashibi ønsket å møte Magnes for å diskutere et samarbeid. Magnes skjønte at dette ville ha ført til økt kritikk fra sionistbevegelsen, og han avsto derfor tilbudet.²⁵³ Magnes' mål var jo

²⁴⁸ Weizmann – Weltsch 25.11.29. I Weizmann, *Letters July 1929 - October 1930*, 14: Brev 110: 107-110.

²⁴⁹ Gorny, *Zionism and the Arabs*: 205.

²⁵⁰ Gorny, *Zionism and the Arabs*: 204-205.

²⁵¹ Gorny, *Zionism and the Arabs*: 203.

²⁵² Muftien var preget av nasjonalistisk tankegods, og ble etter hvert også påvirket av de antisemittiske holdningene fra Europa. Waage, *Konflikt og stormaktspolitikk i Midtøsten*: 77-78.

²⁵³ Kotzin, *Judah L. Magnes: An American Jewish Nonconformist*: 235.

å påvirke sionistbevegelsen fra innsiden, og forhandling med palestinsk side ville gjøre dette vanskeligere.

I stedet utga han et lengre svar på kritikken mot han i pamfletten «Like all the Nations?» i januar 1930. Den ble utgitt på engelsk, hebraisk og tysk for å nå ut til jøder fra hele verden. I tittelen lå en kritikk av samtidens snevre nasjonalstater. Den jødiske nasjonen skulle aldri bli som disse, hevdet Magnes. I jødedommen mente Magnes å finne humanistiske verdier, og disse måtte legge føringer for det sionistiske prosjektet.²⁵⁴ I pamfletten reiste han følgende spørsmål: Hva betydde Palestina for jødene? Hva var sionismen? Palestina, mente Magnes, var helt sentralt for jødene fordi landet var et arnested for den jødiske kulturen og religionen. Derfor var jødenes rettigheter til Palestina udiskutable. De viktigste kriteriene for at det sionistiske prosjektet skulle lykkes var, ifølge Magnes, jødisk innvandring, bosetning av landet og hebraisk liv og kultur. Dersom alle disse elementene skulle oppfylles, ville Magnes være villig til å gi opp den jødiske staten og jødisk flertall. Han mente også at oppbygningen av det jødiske hjemlandet, da ment som det jødiske samfunnet i Palestina, ikke kunne oppnås uten fredelig sameksistens med palestinerne.²⁵⁵

Spenningene i *Brit Shalom* styrkes ytterligere

For *Brit Shalom* førte opprørene i 1929 til store endringer. Ruppin trakk seg som leder etter opprørene, som hadde svekket hans tro på det bi-nasjonale prosjektet.²⁵⁶ Han mente at motsetningene i Palestina var så store på dette tidspunktet, at en fredelig løsning var vanskelig uten å fravike sentrale premisser for sionismen. Ruppin oppsummerte sin grunn til å trekke seg slik: «what we can obtain (from the Arabs) we do not need and what we need we shall not be able to obtain.»²⁵⁷ Han mente at det var tre interessekonflikter: landkjøp, jødisk innvandring og ulike levekår. Sistnevnte stod i veien for at de to folkegruppene kunne integreres i et felles arbeidsmarked. Problemene kunne ikke løses uten å gi slipp på sionismens sentrale premisser, mente Ruppin, og dette var han ikke villig til å gjøre.²⁵⁸

²⁵⁴ Magnes, «Like all the Nations?». I *The Zionist Idea*, red. Arthur Hertzberg: 444.

²⁵⁵ Magnes, «Like all the Nations?». I *The Zionist Idea*, red. Arthur Hertzberg: 443-444.

²⁵⁶ Ruppin overlot lederskapet til Joseph Lurie, en litauisk jøde som hadde innvandret til Palestina i 1907. Han var tidlig opptatt av det palestinske spørsmålet som han mente sionistene hadde ignorert. Gorny, *Zionism and the Arabs*: 46.

²⁵⁷ Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*: 57.

²⁵⁸ Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*: 48-49.

I tillegg til hans svekkede tro, bidro også indre spenninger i *Brit Shalom* til hans avgang. I sin dagbok omtalte Ruppin uenighetene med den mer politisk orienterte fløyen, representert ved professor i filosofi, Hugo Bergmann og professor i historie, Hans Kohn. Kohn ville blant annet at *Brit Shalom* offentlig skulle ta til ordet for en felles konstitusjon med palestinerne. Ruppin stod på den andre siden fast på at *Brit Shalom* ikke skulle involvere seg i politikken.²⁵⁹ Han advarte mot å handle politisk før de hadde utviklet et klart standpunkt til konstitusjonen, noe som bare kunne gjøres gjennom videre studier. Bare da kunne de ta en kunnskapsbasert avgjørelse. Han pekte også på at palestinerne ikke var interessert i noen form for forhandling med sionistene på dette tidspunktet.²⁶⁰ Spørsmålet om jødisk innvandring skapte også splid i organisasjonen. *Brit Shalom* hadde opprinnelig tatt til orde for fri innvandring, men etter opprørene ble flere villige til å akseptere midlertidige restriksjoner. Dette førte til at flere medlemmer forlot *Brit Shalom*. Medlemsflukten førte til at den politisk orienterte fløyen, som i hovedsak bestod av akademikere fra Sentral-Europa, var i flertall og slik fikk større innflytelse. De fleste hadde liten kontakt med det jødiske samfunnet i Palestina, mange bodde ikke en gang i Palestina, og *Brit Shalom* var dermed mer enn noen gang i utakt med det jødiske samfunnet der.²⁶¹

I 1930 ble det forfattet to tekster fra medlemmer av *Brit Shalom* som er særlig egnet til å vise spennet i organisasjonen. Det ene forslaget var forfattet av Ernst Simon. Han var av tysk opprinnelse og var tilknyttet Hebrew University. Simon mente at opprørene skyldtes palestinernes frykt for at jødene skulle bli i flertall i Palestina. Derfor mente han at sionistbevegelsen måtte avstå fra kravet om en statsdannelse med jødisk flertall.²⁶² Dette var ikke veldig annerledes enn Magnes sine argumenter fra «Like all the nations?» fra 1930. Simon innrømte planen hans ville skape motstand fra jødisk hold og at det derfor var *Jewish Agency* sin oppgave å fremme forslaget. Han avsluttet brevet med: «With you, gentlemen, rests this decision between war and peace.»²⁶³ Han la altså mer press på *Jewish Agency* enn *Brit Shalom* under ett var villig til på det daværende tidspunktet. Simons forslag var preget av kompromissvilje og pragmatiske løsninger.

²⁵⁹ Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*: 47-48.

²⁶⁰ Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*: 50.

²⁶¹ Gorny, *Zionism and the Arabs*: 189.

²⁶² Forslag fra Simon til *Jewish Agency* 1930. CZA S25\3122-76.

²⁶³ Forslag fra Simon til *Jewish Agency* 1930. CZA S25\3122-77.

Det andre forslaget, «Platform for Judo-Arab Accord» (1930), var skrevet av Kalvarinsky, uten at han rådførte seg med de andre medlemmene i *Brit Shalom*.²⁶⁴ Sammenlignet med Simons forslag, var Kalvarinskys preget av mer av optimisme enn av kompromissvilje. Kalvarinsky var urokkelig i sin tro på at det var mulig å samarbeide med palestinerne. Han hadde romantiske forestillinger om Palestina, hvor jøder og palestinere skulle leve side om side i harmoni.²⁶⁵ Jødens tid i diasporaen hadde svekket den jødiske kulturen og bare ved å vende tilbake til Midtøsten ville jødedommen overleve, mente han. Men diasporatilværelsen hadde også utstyrt jødene med utdanning og velstand. Nå skulle jødene vende tilbake som frigjørere og berike landet, hevdet Kalvarinsky. Han mente derfor at grensene måtte åpnes for fri jødisk innvandring. Han omtalte jødene og palestinerne som to semittiske folk, og antydte slik at jøder og palestinere hadde et felles ankerpunkt i den gamle semittiske kulturen. Hebraisk og arabisk er begge semittiske språk med opphav i den samme regionen, og ifølge Kalvarinsky var jødene og araberne (også utenfor Palestina) de eneste folkegruppene som hadde overlevd fra den gamle tiden.²⁶⁶

***Brit Shalom* legger press på Jewish Agency**

Etter opprørene kom det to forslag fra *Brit Shalom*. I februar 1930 la *Brit Shalom* fram «Memorandum by the ‘*Brit Shalom*’ Society on an Arab Policy for the *Jewish Agency*» for ledelsen av sionistbevegelsen i London. I memorandumet presiserte de tydeligere enn tidligere hvilke mål organisasjonen hadde for Palestina:

Palestine must be neither a Jewish State nor an Arab State, but a ‘bi-national’ state in which Jews and Arabs shall enjoy equal civil, political and ‘national’ rights, without distinction between majority and minority.²⁶⁷

Brit Shalom kritiserte Verdens sionistorganisasjon for ikke å ha utnyttet fredstiden i 1920-årene til å få på plass et politisk samarbeid med palestinerne. Organisasjonen etterlyste en «Palestinian policy», altså en felles politikk for de to folkegruppene i Palestina. Dette hadde også Magnes hadde pekt på i sitt forslag høsten 1929.²⁶⁸ I memorandumet la *Brit Shalom* fram konkrete tiltak for samarbeid på det politiske- og økonomiske planet, samt på

²⁶⁴ Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*: 54.

²⁶⁵ Kaplan, Penslar, og Sorkin, *The Origins of Israel, 1882-1948: A Documentary History*: 245.

²⁶⁶ Chaim Margalit Kalvarinsky, «Platform for Judo-Arab Accord,» I *Israel in history : the Jewish state in comparative perspective*, red. Derek Jonathan Penslar Eran Kaplan: 248.

²⁶⁷ «Memorandum by the ‘*Brit Shalom*’ Society on an Arab Policy for the *Jewish Agency* (1930)». CZA A185\117.

²⁶⁸ «Memorandum by the ‘*Brit Shalom*’ (1930)». CZA A185\117; Magnes’ forslag, 1929. National Library Archive ARC 4*1599 07253.2.

utdanningsfeltet. Den britiske mandatmakten skulle fortsatt ha det overordnede ansvaret for Palestina, og stimulere til økt samarbeid mellom de to folkegruppene. Når dette var på plass, måtte det nedtegnes en felles konstitusjon for den palestinske staten. Staten skulle være et samvelde hvor jødene og palestinerne hver for seg skulle administrere innenrikspolitiske saker, samtidig som de skulle være forent under den samme administrasjonen.²⁶⁹

Brit Shalom mente at jødisk innvandring ville bidra til en økonomisk vekst for begge folkegruppene. Dette var et utbredt argument også blant de som ikke var for en bi-nasjonal løsning og som ble brukt for å legitimere jødernes bosetning i Palestina. I virkeligheten gikk det sionistiske prosjektet ut på å skape jordbrukskollektiver, bedrifter og handel som kun ansatte jøder og som bevisst ekskluderte palestinerne. Flere sionister oppfordret også til bare å kjøpe jødiske varer og slik stimulere den jødiske økonomien.²⁷⁰ *Brit Shalom* mente derfor at det måtte opprettes et felles arbeids- og handelsmarked. Jødernes kapital og kunnskap, mente *Brit Shalom*, ville skape en bedre situasjon og demme opp for anti-sionistisk propaganda.²⁷¹

I tillegg til å fremme forslaget overfor *Jewish Agency*, la *Brit Shalom* også fram sine planer til Henry Snell, en britisk sosialist som hadde vært en del av Shaw-kommisjonen i 1929. Snell svarte at han ønsket at *Brit Shalom* skulle undersøke mulighetene for å opprette det han kalte «inter-racial committees» i områder med både jødisk og palestinsk befolkning. Komiteenes rolle skulle være å styre på lokalplan med ansvar for renhold, vannforsyninger, helsetilbud, sanitærforhold, jordbruk og lignende.²⁷² De skulle ikke løse de grunnleggende motsetningene, men bidra til å bygge gode relasjoner mellom jøder og palestinere. Han håpet at disse erfaringene etter hvert kunne brukes over hele Palestina. Korrespondansen med Snell fortsatte, og i juli 1930 sendte *Brit Shalom* han «Memorandum by the ‘Brit Shalom’ Society on an Arab Policy for the Jewish Agency». Snell skrev tilbake 12. august 1930 at «more and more it appears to me that hope lies in that direction».²⁷³ Resultatet av korrespondansen var var «Practical Proposals by the ‘Brit Shalom’ Society for co-operation between Jews and Arabs in Palestine», offentliggjort i 1930. Forslaget bygget på det samme rammeverket som

²⁶⁹ «Memorandum by the ‘Brit Shalom’ (1930)». CZA A185\117.

²⁷⁰ Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*: 21; Butenschön, *Drømmen om Israel*: 103.

²⁷¹ «Memorandum by the ‘Brit Shalom’ (1930)». CZA A185\117.

²⁷² Snell-Bentwich, 25.04.30. CZA A255\95.

²⁷³ Snell-Samuel 12.08.30. CZA A255\95.

Brit Shalom hadde fra begynnelsen av, men med mer konkrete planer for administreringen av landet.²⁷⁴

Tiden etter 1929 markerer enden på velviljen fra den offisielle sionistbevegelsen og andre deler av det jødiske samfunnet i Palestina overfor *Brit Shalom*. De ble utskjelt i den hebraiske pressen og anklaget for å svikte sine egne.²⁷⁵ I juni 1931 skrev Kisch at han var enig med store deler av programmet til *Brit Shalom*, men at de opptrådte uhøflig. Han håpet at de vil revurdere sine metoder.²⁷⁶ Kisch, som altså i utgangspunktet hadde vært positiv til organisasjonen beskyldte den nå for å sverte sionismen, og for å skape konflikt mellom sionistbevegelsen og palestinske ledere. Han mente at *Brit Shalom* inntok et moraliserende standpunkt som undergravde den offisielle linjen til Verdens sionistorganisasjon.²⁷⁷

Også Weizmanns forhold til bi-nasjonalistene ble stadig vanskeligere, og særlig ble forholdet til hans venn Weltsch satt på prøve. Under et møte i den tyske fløyen av Verdens sionistorganisasjon i januar 1930 ble Weltsch kraftig kritisert for en leder han hadde skrevet i tidsskriftet *Jüdische Rundschau* i 1925. Lederen var skrevet i typisk bi-nasjonal ånd, hvor Weltsch understreket at jødene måtte ta del i den orientalske verden og at sionismen ikke kunne ha en sjåvinistisk karakter.²⁷⁸ Da den ble skrevet i 1925 hadde den ikke skapt de store bølgene. Men etter opprørene i 1929 var den blitt mye mer kontroversiell. Kritikken gikk ut på at Weltsch og *Brit Shalom* hadde svertet de andre sionistene: «When the *Brit Shalom* screams that it is peace loving, it is implying that Weizmann and all of us we are not so»²⁷⁹. Weizmann ble bedt om å ta et standpunkt til artikkelen, men tok verken avstand fra eller forsvarte sin venn.

I 1925 var bi-nasjonalistene først og fremst opptatt av opplysning som et ledd i å bedre forholdet mellom de to folkegruppene. Det kan forklare hvorfor Weizmann var vennlig innstilt til opprettelsen av *Brit Shalom*. Dette endret seg etter opprørene i 1929. Hans beste venner ble nå sett som en trussel mot det sionistiske prosjektet. Weizmann ble gradvis mer pessimistisk, og han mente nå at palestinerne var den største hindringen for det sionistiske

²⁷⁴ *Brit Shalom*, «Practical Proposals by the 'Brit Shalom' Society for co-operation between Jews and Arabs in Palestine» Jerusalem: 1930. Trykt utgave holdt av National Library of Israel, Jerusalem NJRR S34 V1964.

²⁷⁵ Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*: 61.

²⁷⁶ Kisch til Lurie 16.06.31. CZA S25\3122-79.

²⁷⁷ Kisch til Lurie 13.07.31. CZA S25\3122-18.

²⁷⁸ Hele teksten er oversatt og gjengitt i Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*:45.

²⁷⁹ Sitert i Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*: 60.

prosjektet.²⁸⁰ Men i frykt for å miste britisk støtte underspilte han problemstillingen. Det var britene som var Weizmanns foretrukne forhandlingspartner, ikke palestinerne.²⁸¹

***Brit Shalom* oppløses**

I 1933 ble *Brit Shalom* ble oppløst. Den offisielle årsaken var finansielle problemer. Sannsynligvis var det også andre faktorer som var avgjørende. Ved Ruppins avgang i 1929 mistet organisasjonen flere av de sentrale personene som hadde vært med fra begynnelsen. Igjen stod den mest kompromissvillige og politiskorienterte gruppen, som også hadde minst til felles med resten av sionistbevegelsen og det jødiske samfunnet i Palestina. Forholdet til palestinerne hadde ikke blitt bedre, tvert i mot var det dårligere en tidligere. Hvitboken som ble utstedt i 1930 bedret ikke forholdet, og selv *Brit Shalom* anerkjente at den stod i veien for handlinger på det daværende tidspunktet.²⁸² Derfor hadde ikke organisasjonen gode vilkår.

Da *Brit Shalom* ble oppløst i 1933 hadde organisasjonen endret seg. Selv definerte de seg aldri som en politisk organisasjon. Likevel er det grunnlag for å si at det skjedde en dreining fra et rent opplysningsoppdrag til aktivitet av politisk art.²⁸³ I forslagene før 1929 var fokuset på utdanning og opplysning. Aktivismen i denne perioden gikk ut på å arrangere språkkurs, akademiske foredrag og andre kulturarrangementer. Erklæringer som omhandlet Palestinas framtid var formulert i vag ordlyd. Etter opprørene, og frafallet av flere sentrale medlemmer, ble forslagene stadig mer rettet mot den politiske sfæren. Dreiningen mot politisk aktivitet kom til uttrykk gjennom konkrete forslag til opprettelsen av politiske organer på tvers av folkegruppene, samt krav om en felles konstitusjon. I tillegg ble de vage formuleringene fra perioden før 1929 erstattet av en mer konfronterende tone overfor lederskapet i sionistbevegelsen. Denne politiske dreiningen skulle fortsette også etter oppløsningen av *Brit Shalom*.

Perioden etter 1929 var preget av uroligheter i Palestina og nazismens framvekst i Europa. Nå ble jødisk innvandring til Palestina viktigere enn noen gang. Men for Magnes og Kalvarinsky ble urolighetene nok et bevis på at den bi-nasjonale linjen måtte vinne fram.

²⁸⁰ Gorny, *Zionism and the Arabs*: 110.

²⁸¹ Gorny, *Zionism and the Arabs*: 99.

²⁸² Weizmann-Warburg 24.10.30. I Chaim Weizmann, *The letters and papers of Chaim Weizmann: Series A Letters October 1930 - June 1933*, Engelsk utg., vol. 15. London: Oxford University Press, 1978: Brev 5: 3-10.

²⁸³ Ratzabi, *Between Zionism and Judaism*: ix.

Kapittel 4

Palestinske opprør og delingsplanen 1930-1941

1930-årene var preget av uro i Palestina. Konfliktene fra 1920-åra var ikke løst, og fra midten av 1930-tallet tilspisset de seg ytterligere. Dette var også en periode med sterk vekst i det jødiske samfunnet i Palestina, og i 1936 hadde den jødiske befolkningen vokst fra 180 000 til 400 000. Jødene utgjorde nå 30 prosent av Palestinas befolkning. Veksten i det jødiske samfunnet gjorde det sterkere og med mer politisk slagkraft.²⁸⁴ Det gjorde at utsiktene til en jødisk statsdannelse ble bedre, noe som bekymret den palestinske befolkningen. I første halvdel av 1930-tallet var situasjonen forholdsvis stabil, men i 1936 brøt det ut nye, voldelige opprør. Dette ga grobunn for stadig hardere fronter på begge sider.²⁸⁵

I perioden 1933-1939 var ikke bi-nasjonalistene samlet om en organisasjon, slik de hadde vært med *Brit Shalom*. Det fantes imidlertid flere personer og mindre grupperinger som fremmet den bi-nasjonale saken. Den urolige tiden gjorde at det fra flere hold kom forslag som innehadde elementer av bi-nasjonalisme. Kapittelet undersøker utviklingen av den bi-nasjonale ideen opp mot opprørene i 1936 og det påfølgende delingsforslaget i 1937. Kapittelet ser også på hvordan Weizmann og venstresionistenes støtte til delingsplanen påvirket bi-nasjonalistenes forhold til de øvrige sionistene.

Hashomer Hatzair og bi-nasjonalismen

Den marxistiske ungdomsorganisasjonen *Hashomer Hatzair* programfestet bi-nasjonalisme i 1930.²⁸⁶ De ønsket å opprette det de kalte «a bi-nationalist socialist society» i Palestina.²⁸⁷ *Hashomer Hatzair* ble stiftet i Galicia, en provins i Østerrike-Ungarn, i 1913. I dette området fikk antisemittiske stemninger oppsving etter Første verdenskrig, og sionismen ble nå redningen for en stor del av generasjonen som var født rundt 1900. Det var her *Hashomer Hatzair* hadde sin base.²⁸⁸ Deres sosialistiske sionisme var en syntese mellom klassekamp og nasjonalisme. Argumentet var at jødene ikke kunne kjempe sin klassekamp uten et territorium. *Hashomer Hatzair* var derfor aktive i den praktiske byggingen av det jødiske hjemlandet. De var nært knyttet til kibbutzbevegelsen, som spilte en viktig rolle i den

²⁸⁴ Gorny, *Zionism and the Arabs*: 187.

²⁸⁵ Gelvin, *The Israel-Palestine Conflict*: 93; Gorny, *Zionism and the Arabs*: 182

²⁸⁶ *Hashomer Hatzair* ble formelt et politisk parti i 1946.

²⁸⁷ Laqueur, *The History of Zionism*: 263.

²⁸⁸ Margalit, «Origins of the Hashomer Hatzair»: 458-459.

sionistiske koloniseringen av Palestina. Kibbutzene var jordbrukskollektiver, der sosialistiske ideer om eiendomsfellesskap og full likhet stod sterkt.²⁸⁹ I 1930 ble to andre sosialistfraksjoner i sionistbevegelsen slått sammen til arbeiderpartiet *Mapai*. *Hashomer Hatzair* valgte å stå utenfor det nye partiet. En av grunnene var at de ikke fikk gjennomslag for sitt krav om at arbeidere fra begge nasjoner skulle samles under en organisasjon som et ledd i oppbygningen av et bi-nasjonalt samfunn i Palestina.²⁹⁰ De var altså uenige med de øvrige sosialistpartiene om hva som var løsningen på det palestinske spørsmålet.

Alle de venstresionistiske retningene stod overfor et ideologisk dilemma når det kom til det palestinske spørsmålet: Hvordan kunne sosialistiske ideer om likhet og frihet forenes med sionismen, som var en nasjonalistisk ideologi som hevdet jødisk selvstendighet helt eller delvis på bekostning av palestinerne? Ben Gurion forsøkte delvis å løse dilemmaet ved å avvise det palestinske nasjonale kravet. Han pekte på at palestinerne var del av et større arabisk fellesskap, og at de derfor kunne bosette seg i andre arabiske land. Jødene hadde derimot bare Palestina.²⁹¹ *Hashomer Hatzair* var en sammensatt gruppe inspirert av tidvis motstridende idestrømninger. Her lå også nøkkelen til å forstå hvorfor de støttet det bi-nasjonale prosjektet. Det var en måte å få de motstridende sidene ved sionismen og sosialismens til å gå i hop.²⁹² De mente at det bare fantes en kamp, nemlig klassekampen og i dette perspektivet var det bare en del av det palestinske samfunnet de kolliderte med: den arabiske overklassen. *Hashomer Hatzair* var også motstander av den britiske mandatmakten, og ønsket å alliere seg med de palestinske arbeiderne og bøndene.²⁹³

Et av punktene som skilte *Hashomer Hatzair* fra *Brit Shalom* var at førstnevnte mente at jødisk flertall var en forutsetning for bi-nasjonalismen. De var derfor ikke villige til å inngå kompromisser når det gjaldt retten til fri jødisk innvandring og bosetning av landet.²⁹⁴ I 1930 forklarte en av lederne i *Hashomer Hatzair* forskjellen mellom *Hashomer Hatzair* og *Brit Shalom* slik: «There are modern Ahad Haamist founded by Buber, who do not even care about achieving a Jewish majority. We want a national [Jewish] majority, but we are in favor

²⁸⁹ Goplen, Ådne. (2012, 3. desember). Kibbutz. I Store norske leksikon. <http://snl.no/kibbutz>. (åpnet 04.08.14)

²⁹⁰ Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*: 72-73.

²⁹¹ Butenschøn, *Drømmen om Israel*: 125, 166.

²⁹² Margalit, «Origins of the Hashomer Hatzair»: 472.

²⁹³ Yaakov Khazan sitert i: Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*: 72; Laqueur, *The History of Zionism*: 262.

²⁹⁴ Laqueur, *The History of Zionism*: 264.

[sic] of complete equality between the two nations».²⁹⁵ Ved å oppgi kravet om jødisk flertall var *Brit Shalom*, ifølge *Hashomer Hatzair*, villige til å nedskalere sionismen. *Hashomer Hatzair* var også uenige i *Brit Shaloms* vurdering av den palestinske nasjonalistbevegelsen som progressiv. *Hashomer Hatzair* mente at opprørene var ledet av reaksjonære palestinske krefter, og ikke av folket.²⁹⁶

Fram til 1940-tallet kom *Hashomer Hatzair* med få konkrete forslag på bi-nasjonale løsninger, selv om de hadde det som et veiledende prinsipp. De var lite villige til å samarbeide med andre grupperinger som hadde lignende mål, og deres visjoner om et bi-nasjonalt arbeidersamfunn forlot derfor sjelden papiret.²⁹⁷ Sett under ett var nok ikke bi-nasjonalisme *Hashomer Hatzairs* sterkeste drivkraft, men det var i deres øyne nødvendig for å få på plass en fredlig løsning.²⁹⁸ *Hashomer Hatzair* var likevel ikke uviktig for den bi-nasjonale saken, særlig fra 1941 fikk de en sentral rolle i kampen for den bi-nasjonale staten.

Sionistbevegelsen og palestinerne 1930-1936

Polariseringen i Verdens sionistorganisasjon ble forsterket etter opprørene i 1929. Stridens kjerne dreide seg stadig om hva sionismens mål skulle være. Under sionistkongressen i 1931 forsøkte den høyreorienterte grupperingen, revisjonistene, å presse Weizmann til å erklære at sionismens mål var en jødisk stat, med jødisk flertall i Palestina. Weizmann vegret seg for dette fordi han fryktet at det internasjonale samfunnet ville tolke et sionistisk krav om jødisk flertall dithen at sionistene planla å utvise palestinerne.²⁹⁹ Det stemte dårlig overens med Weizmanns kompromisslinje. I 1929 inngikk han imidlertid et politisk samarbeid med venstresionistene representert ved Ben Gurion, som resulterte i at han tonet ned kompromissviljen.³⁰⁰ Likevel skjønnte han, og andre sionistledere at det palestinske spørsmålet var betent og at noe måtte gjøres for å unngå nye opprør. Tiden etter opprørene i 1929 var derfor preget av flere forsøk på tilnærming mellom de to folkegruppene.³⁰¹

²⁹⁵ Meir Yaari sitert i: Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*: 72.

²⁹⁶ Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*: 73.

²⁹⁷ Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*: 73.

²⁹⁸ Margalit, «Origins of the Hashomer Hatzair»: 472.

²⁹⁹ Laqueur, *The History of Zionism*: 496; Kolatt, «The Zionist Movement and the Arabs»: 626. Konflikten i Verdens sionistorganisasjon endte med at Weizmann trakk seg som leder. Han ble imidlertid gjenvalgt i 1935.

³⁰⁰ Gorny, *Zionism and the Arabs*: 201.

³⁰¹ Kolatt, «The Zionist Movement and the Arabs»: 632.

Et av forslagene til Shaw-kommisjonen fra 1929 hadde vært å opprette en lovgivende forsamling bestående av representanter fra jødene, palestinerne og britene, basert på paritet, med andre ord at hver side skulle ha like mange representanter, uavhengig av befolkningstall.³⁰² I praksis ville dette bety at jødene, som var i mindretall i Palestina ville hatt like mange representanter og dermed lik innflytelse som palestinerne, som var i flertall. Lord Passfield, mannen bak hvitboken fra 1930, uttrykte i et brev til den britiske statsministeren, MacDonald, 24. juli 1931 at han var skeptisk til en slik løsning. Han mente at paritet ville gi for mye innflytelse til sionistene som var i mindretall.³⁰³ Heller ikke *Brit Shalom* hadde støttet partitetsforslaget fordi de mente at det var usannsynlig at palestinerne ville godta en slik deling så lenge de var i flertall. Likevel ble dette, og lignende forslaget diskutert av sionistbevegelsen utover på 1930-tallet.³⁰⁴

Til tross for at Ben Gurion hadde vært den skarpeste kritiker av Magnes samarbeid med Philby høsten 1929, lanserte også han et samarbeidsforslag i etterkant av opprørene. Forslaget gikk ut på å dele Palestina inn i to separate kantoner under en felles administrasjon ledet av den britiske høykommissæren. Professor i statsvitenskap Susan Lee Hattis omtalte denne planen i sin doktoravhandling om den bi-nasjonale ideen i mandatperioden, hvor hun mente at Ben Gurion på dette tidspunktet hellet i retning av bi-nasjonalismen.³⁰⁵ Dette er noe overraskende fordi Ben Gurion allerede i 1919 hadde konkludert med at det sionistiske prosjektet ikke var forenlig med palestinerne nasjonale krav på Palestina. Samtidig som han la fram kantonforslaget, hevdet han at jødisk flertall i Palestina var det aller viktigste og at det ville fungere som en politisk løsning på det palestinske spørsmålet.³⁰⁶ Derfor er det nok mer sannsynlig at Ben Gurions plan var en strategisk politisk manøver enn at den sprang ut av ideologisk overbevisning om bi-nasjonalismen. Ben Gurion visste nemlig at opprørene kunne presse britene til å føre en mindre pro-sionistisk politikk, slik de tidligere hadde gjort med hvitboken fra 1930.³⁰⁷

Kantonplanen og paritetsforslaget betød ikke at sionistbevegelsen vurderte den bi-nasjonale ideen. Kantonplanen og paritetsdebatten dreide seg aldri om å legge fundamentet for en stat med to nasjoner, slik bi-nasjonalistene foreslo. Det handlet heller om å legge til rett for en stat

³⁰² Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*: 105.

³⁰³ Sitert i: Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*: 106.

³⁰⁴ Gorny, *Zionism and the Arabs*: 190.

³⁰⁵ Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*: 116.

³⁰⁶ Butenschön, *Drømmen om Israel*: 162; Ratzabi, *Between Zionism and Judaism*: 252.

³⁰⁷ Kotzin, *Judah L. Magnes: An American Jewish Nonconformist*: 228.

for jødene som nasjon og hvor palestinerne som bodde på territoriet fikk individuelle, men ikke nasjonale rettigheter. De håndterte altså det palestinske spørsmålet ved å la det dreie seg om palestinernes individuelle rettigheter i møte med jødenes nasjonale rettigheter.³⁰⁸ Den bi-nasjonale planen hadde på den andre siden hatt som forutsetning at kampen om Palestina dreide seg om en kamp mellom to nasjoner med lik rett til landet.

Veksten i det jødiske samfunnet på 1930-tallet gjorde at Weizmann ble mer optimistisk til at en jødisk statsdannelse med jødisk flertall var mulig, også uten samtykke fra palestinerne. Det førte til at han gradvis vendte oppmerksomheten bort fra det palestinske spørsmålet. Dermed forsvant også mye av grunnlaget for at han hadde vurdert det bi-nasjonale prosjektet i etterkant av opprørene i 1929. Den støtten hadde jo nettopp vært motivert av at han ikke trodde en annen løsning var mulig. Paritet som maktfordelingsprinsipp var først og fremst attraktivt så lenge jødene var få. Med den hyppige veksten ble paritet mindre gunstig, og tilslutt ble alternativet forlatt.³⁰⁹ Spørsmålet om paritet som maktfordelingsprinsipp ble imidlertid aktuelt senere, og da var det nettopp bi-nasjonalistene som tok til orde for det.

Nye opprør og nye forsøk fra bi-nasjonalistene

I 1936 brøt palestinske opprør ut, og de skulle vare usammenhengende til 1939. Den grunnleggende årsaken til opprørene var det sionistiske prosjektet, britenes kontroll over landet og frustrasjon over det palestinske lederskapet. Det var en enkelthendelse hvor en kriminell palestinsk bande kapret en buss og drepte en jødisk passasjer, som fikk kruttønnen til å eksplodere. *Haganah*, sionistbevegelsens militære fløy, svarte med å drepe to palestinske bønder. Dermed var sammenstøt og opprør et faktum.³¹⁰ Opprørene hadde sin base blant palestinerne på landsbygda og i byene. I et forsøk på å skape en forent palestinsk front, ble *Den høyere arabiske komité* opprettet. Komiteen fungerte som et nasjonalt råd og ble ledet av Muftien av Jerusalem, Hajj Amin Husseini. Det første komiteen gjorde var å innlede en seks måneder lang streik som lammet Palestina økonomisk.³¹¹

Den andre grupperingen, *The Group of Five*, kom sammen sommeren 1936 under lederskap av Magnes. Opprørene i 1936 rystet bi-nasjonalistene, og i løpet av 1936 ble to nye

³⁰⁸ Kolatt, «The Zionist Movement and the Arabs»: 633.

³⁰⁹ Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*: 112.

³¹⁰ Cleveland og Bunton, *A history of the modern Middle East*: 258.

³¹¹ Waage, *Konflikt og stormaktspolitikk i Midtøsten*: 79.

organisasjoner stiftet. Den ene var *Kedma Mizraha*, som ble stiftet av Chaim Margalit Kalvarinsky, tidligere medlem av *Brit Shalom*, i 1936. Flere av medlemmene i *Kedma Mizraha* hadde tidligere vært med i *Brit Shalom*, men det var også nye tilskudd til organisasjonen. Medlemsmassen gikk på tvers av partitilhørighet, og hvor ikke alle var overbevist om den bi-nasjonale ideen. *Kedma Mizraha* bestod av en rekke medlemmer som ikke hadde et felles syn på hvordan det palestinske spørsmålet skulle løses, men de hadde en felles frykt for nye palestinske opprør. Målet til organisasjonen var følgende: «knowledge of the East, and making cultural, social and economic ties with the nations of the East, and distributing correct information on the work of the Jewish people in Palestine.»³¹² I likhet med *Brit Shalom* hadde den altså opplysning som en av sine viktigste oppgaver. Men målet var også svært vagt. Hva var den korrekte informasjonen de ville spre? Og hvilke nasjoner refererte de til i frasen «nations of the East»? Disse spørsmålene forble ubesvart. *Kedma Mizraha* etterlot seg lite materiale, de fleste møtedokumentene er udaterte og det er vanskelig å kartlegge deres aktivitet.³¹³ Men en av de mest aktive i organisasjonen var Kalvarinsky, som trodde på en bi-nasjonal løsning. Hans sterke posisjon i organisasjonen gjorde at *Kedma Mizraha* etter hvert ble bi-nasjonalistisk.³¹⁴

Utviklingen av stadig steilere fronter, både hos lederskapet i sionistbevegelsen og blant palestinere, på 1930-tallet bekymret Magnes. Samtidig var han svært bekymret for de europeiske jødene etter nazistenes maktovertagelse. Han var fortsatt overbevist om at jøder og palestinere måtte komme til enighet. Han mente at samarbeid bare kunne oppnås gjennom å moderere sine ambisjoner og gjennom kompromisser. Bruk av makt ville, ifølge Magnes, skape ytterligere motsetninger.³¹⁵ Magnes' nye taktikk var å utøve press på *Jewish Agency*, samtidig som han prøvde å finne forslag som sionistene kunne stille seg bak. Magnes var fortsatt drevet av idealisme, men han visste å benytte seg av det politiske spillet for å fremme sine meninger. I november 1935 forsøkte han å få Ben Gurion, som nå hadde blitt leder av *Jewish Agency*, med på forhandlinger. Dette var mislykket, og det hele endte med at Ben Gurion konkluderte med at de to stod for langt fra hverandre til å samarbeide.³¹⁶ Ben Gurion var uenig i Magnes vilje å begrense innvandringen i bytte mot fred. Han mente at før

³¹² Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*: 139.

³¹³ Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*: 141.

³¹⁴ Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*: 144.

³¹⁵ Kotzin, *Judah L. Magnes: An American Jewish Nonconformist*: 251, 252.

³¹⁶ Kotzin, *Judah L. Magnes: An American Jewish Nonconformist*: 254-256.

forhandlinger kunne finne sted, måtte det skapes det Ben Gurion kalte «a great Jewish fact», nemlig at posisjonen til det jødiske samfunnet i Palestina ikke kunne bestrides.³¹⁷

Magnes forsøkte derfor å finne nye støttespillere som ønsket fred. I mai 1936 møtte han Gad Frumkin og sammen dannet de *The Group of Five*.³¹⁸ Frumkin var født og oppvokst i Palestina. Han var utdannet dommer, og gjennom sin jobb i Jerusalem var han tett på den palestinske befolkningen.³¹⁹ Målet til *The Group of Five* var å lage en plan som skulle presenteres for både *Jewish Agency* og *Den høyere arabiske komité*. I denne perioden førte medlemmene av *The Group of Five* samtaler med Musa Alami, en palestiner som tidligere hadde vært sekretær for høykommissæren. Alami mente at sionistene måtte akseptere en midlertidig stans i innvandring. Magnes godtok dette motvillige fordi det ville være viktig symbolpolitikk overfor palestinerne. Dette var en helomvending for Magnes som, i «Like all the Nations?» fra 1930, hadde trukket fram innvandring som en av bærebjelkene i det sionistiske prosjektet.³²⁰

Nøkkelen til å forstå hvorfor Magnes var villig til å godta en stans i innvandringen var Magnes' motiv for bi-nasjonalismen. Mens Ben Gurion ønsket en jødisk stat for å redde Europas jøder, var Magnes' bi-nasjonale stat en løsning på konflikten i Palestina. I 1936 hadde denne konflikten tilspisset seg ytterligere, og fred med palestinerne forble derfor hans viktigste prioritet.³²¹ Magnes innrømte at innvandring var ønskelig og at den ville kunne fortsette å øke dersom jødene fikk en stat. Men det den jødiske staten ikke kunne gi var fred med palestinerne. Fred ville det imidlertid kunne bli med en bi-nasjonal løsning. Og, presiserte Magnes, et bi-nasjonalt samarbeid ville kunne lede til åpningen av grensene fordi palestinerne ikke lenger trengte å frykte sionismen.³²² Dette var et argument som ble stadig vanligere blant bi-nasjonalistene.

³¹⁷ John B. Judis, *Genesis: Truman, American Jews, and the origins of the Arab/Israeli conflict*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2014: 111.

³¹⁸ I tillegg til Magnes og Frumkin bestod gruppa også av Moshe Smilansky, Pinas Rutenberg og Moshe Novomeysky. Alle de tre sistnevnte var fra de russiske områdene, og hadde emigrert til Palestina mellom 1891-1920. Smilansky og Novomeysky var begge knyttet til arbeiderklassen og var godt kjent med det palestinske samfunnet. Rutenberg var leder for et elektrisitetsfirma.

³¹⁹ Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*: 144.

³²⁰ Magnes, «Like all the Nations?». I *The Zionist Idea*, red. Arthur Hertzberg: 443.

³²¹ Kotzin, *Judah L. Magnes: An American Jewish Nonconformist*: 257.

³²² Kotzin, *Judah L. Magnes: An American Jewish Nonconformist*: 285.

The Group of Five la fram et memorandum for *Jewish Agency* sommeren 1936. Memorandumet gjenspeilte Magnes' kompromissvilje og foreslo å innføre restriksjoner i den jødiske innvandringen. Memorandumet var en tiårsplan, og i denne perioden skulle den jødiske innvandringen ikke overstige 30 000 jødiske innvandrere i året. Flertallet i *Jewish Agency* var allerede villige til å godta en restriksjon på 50-60 000 i året. Sommeren 1936 var Weizmann svært bekymret for at britene skulle inngå avtaler med palestinerne på bekostning av jødene. I et uoffisielt brev til den tidligere høykommissæren, Herbert Samuel, skrev Weizmann at han var villig til å godta en restriksjon i innvandringen på 40 000 i året over en tiårs periode.³²³ Slik sett befant ikke *The Group of Five* seg så langt unna standpunktet til *Jewish Agency* og Weizmann

Likevel endte *Jewish Agency* med å forkaste forslaget, og oppfordret *The Group of Five* til å gi opp sine forhandlinger. Avgjørelsen kom altså fra sionistbevegelsen i Palestina. Weizmann, som ledet sionistbevegelsen fra London, stilte spørsmål ved avgjørelsen. Til lederen av den franske avdelingen til sionistbevegelsen, skrev han at forhandlingene kunne være akseptable med noen modifikasjoner. Han fryktet at britene ikke ville gi sionistene noen bedre avtale.³²⁴ Årsaken til at *Jewish Agency* avslo forslaget var ikke først og fremst fordi det foreslo begrensning i innvandringen. Dels var det fordi de ikke trodde at Alami hadde innflytelse nok til å påvirke *Den høyere arabisk komité*, dermed ville forslaget aldri få gjennomslag. De så heller ikke på *The Group of Five* som representative for sionistbevegelsen.³²⁵ Memorandumet var heller ikke akseptabelt i *Jewish Agency's* øyne fordi de mente det innebar at jødene permanent måtte bli i mindretall i Palestina.³²⁶ Avvisningen må nok også ses opp mot veksten i det jødiske samfunnet. Troen på at jødene skulle klare å bli i flertall var stor på dette tidspunktet, og da var en plan som godtok minoritetsstatus lite gunstig.

Også innad i *Hashomer Hatzair* førte opprørene til nye initiativ, i hvert fall på papiret. Under et møte våren 1936 besluttet de en rekke tiltak for å bedre forholdet mellom de to folkegruppene på lokalplan. Det skulle utnevnes veiledere i kibbutzene som skulle ha som mål å informere og bedre forholdet mellom jøder og palestinere i nærområdet. Dette skulle

³²³ Gorny, *Zionism and the Arabs*: 248; Weizmann-Samuel 04.09.36. I Chaim Weizmann, *The letters and papers of Chaim Weizmann: Series A Letters August 1935 - December 1936*, Engelsk utg., vol. 17. London: Oxford University Press, 1979: Brev 306: 328-329.

³²⁴ Weizmann-Naiditch 29.07.36. I Weizmann, *Letters August 1935 - December 1936*, 17: Brev 296: 320.

³²⁵ Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*: 147; Weizmann, *Letters August 1935 - December 1936*, 17: 320, note 4

³²⁶ Gorny, *Zionism and the Arabs*: 280

gjøres gjennom opplæring i arabisk språk og historie. Informasjon skulle spres til den palestinske befolkningen, og det skulle tas initiativ til diskusjonsmøter mellom jøder og palestinere – fortsatt på lokalt plan.³²⁷ Da *Hashomer Hatzair* selv oppsummerte virkningen av disse tiltakene, i medlemsbladet sitt i 1941, var konklusjonen at fellesnevneren for alle tiltakene var at de aldri ble satt ut i live.³²⁸

Peel-kommisjonen forslår deling av Palestina

Etter opprørene ble nok en undersøkelseskomité nedsatt for å finne den underliggende årsaken til urolighetene, og for å finne løsninger for framtiden. Komiteen ble ledet av Lord Robert Peel, som tidligere hadde vært overhode i den britiske kolonien i India. Til tross for at sionistene var skeptiske til enda en undersøkelseskomisjon, valgte de å samarbeide. *Den høyere arabiske komité*, derimot, boikottet Peel-kommisjonen. Både Weizmann, Jabotinsky og Ben Gurion ga sin anbefaling til kommisjonen. De understreket at de ikke ønsket å dominere den palestinske befolkningen, og Weizmann var også villig til midlertidig å avstå kravet om jødisk flertall så lenge de fikk 50 prosent av setene i en framtidig lovgivende forsamling.³²⁹

Jabotinsky på den andre siden var klar på at jødisk flertall var et minstekrav. Han gikk til angrep på den kulturelle sionismens lengsel etter en kulturell revitalisering. Gjenreisning av den hebraiske kulturen var vel og bra, mente Jabotinsky, men en luksus de ikke kunne unne seg så lenge Europas jøder ble utsatt for pogromer og sårt trengte et tilfluktsted.³³⁰ Både Weizmann og Jabotinsky fortsatte å insistere på at jødene hadde bidratt til økonomisk bedring i landet, og derfor ville være et gode for den palestinske befolkningen. Dette argumentet ble sterkt avvist av *Den høyere arabiske komité* som i siste liten valgte å bryte boikotten mot kommisjonen.³³¹

Etter fem måneder kom konklusjonen til Peel-kommisjonen: Britenes forpliktelser overfor de to folkegruppene var uforenlige. Kommisjonen mente det var usannsynlig at jødene og palestinerne kunne forenes i en stat. Derfor foreslo den å dele Palestina og Transjordan i en

³²⁷ Utrag 28.01.41 gjengitt i: Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*: 213.

³²⁸ Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*: 213.

³²⁹ Sachar, *A history of Israel*: 201-202.

³³⁰ Vladimir Jabotinsky, «Evidence Submitted to the Palestine Royal Commission». I *The Zionist Idea*, red. Arthur Hertzberg: 559.

³³¹ Sachar, *A history of Israel*: 202.

jødisk og en palestinsk stat. I tillegg skulle en britisk enklave opprettes i området som inkluderte Jerusalem og Bethlehem.³³² Peel-rapportene endret vilkårene for sionismen, nå var det ikke lenger et spørsmål om opprettelsen av en jødisk stat skulle finne sted, men et spørsmål om og hvordan landet skulle deles. Delingsplanen berørte også direkte problemstillinger knyttet til det palestinske spørsmålet. Hvordan ville for eksempel en jødisk stat i deler av Palestina påvirke konflikten mellom de to folkegruppene? Og hvilken status skulle en palestinsk minoritet ha i en jødisk stat? Dette var fundamentale spørsmål uten gode svar. Delingsplanen splittet sionistbevegelsen ytterligere, også på tvers av partigrensene.³³³

Størsteparten av *Mapai*, inkludert Ben Gurion, gikk sammen med Weizmann inn for delingsplanen. Denne gruppen, som tradisjonelt hadde hatt et godt forhold til Storbritannia, mente nå at de ikke lenger kunne støtte seg utelukkende på britene. De mente derfor at en jødisk statsdannelse, enn om i et delt Palestina, var den eneste garantien for fortsatt utvidelse av det jødiske samfunnet i Palestina.³³⁴ Under den 20. sionistkongressen i Zurich i august 1937 holdt Weizmann en forsvarstale for delingsplanen. Han argumenterte for at det var bedre å bli en konsentrert, men kompakt nasjon i deler av Palestina enn en spredt minoritet over hele landet. Han tok også et skritt bort fra sin læremester, filosofen Ahad Haam, og hans kulturelle sionisme. Weizmann påpekte at Haam hadde formulert sin lære i en annen tid enn de harde 1930-åra. Ifølge Weizmann var ikke lenger det kulturelle sentrumet tilstrekkelig, og det handlet ikke lenger om jødedommens spirituelle og kulturelle krise, men om jødenes krise i Europa.³³⁵ Weizmann trodde også at en jødisk stat med internasjonalt anerkjente grenser ville bidra til fred med palestinerne.³³⁶ Peel-rapporten ble slik Weizmanns definitive brudd med den kulturelle sionismen og med bi-nasjonalistene.

Revisjonistene og deler av den ytre venstresiden, inkludert *Hashomer Hatzair*, var på sin side motstandere av delingsplanen. Dette åpnet for politisk samarbeid på tvers av partitilhørighet. Det som imidlertid samlet motstanderne av delingsplanen var først og fremst at de var anti-delning og ikke at de hadde et felles mål. Revisjonistene motsatte seg delingsplanen fordi de ikke var villige til å akseptere noe annet en jødisk stat i hele Palestina. *Hashomer Hatzair* stemte mot delingsplanen, ikke fordi den ville gi en liten jødisk stat, men fordi den ville gi en

³³² Sachar, *A history of Israel*: 204-205.

³³³ Gorny, *Zionism and the Arabs*: 243-245.

³³⁴ Gorny, *Zionism and the Arabs*: 262

³³⁵ Chaim Weizmann, «On the Report of the Palestine Commission». I *The Zionist Idea*, red. Arthur Hertzberg: 583.

³³⁶ Sachar, *A history of Israel*: 203.

jødisk stat på bekostning av jødisk-palestinsk samarbeid.³³⁷ Det kom derfor ingen alternative forslag ut av samarbeidet.

Magnes var også motstander av delingsplanen. Hans hovedinnvending var at den jødiske staten ville bli svært liten. Men det var ikke politiske og sikkerhetsmessige grunner til at han fryktet en liten stat, men den spirituelle oppvåkningens vilkår: «Shall we be able to breathe spiritually in such an atmosphere any more than today, and shall we be able to make a living in what looks like a toy State?»³³⁸ Magnes mente også at Jerusalems karakter som religiøst sentrum for flere religioner gjorde at den måtte bli en internasjonal sone. Dette ville ifølge Magnes «redound more to the honor and glory of the Jew than if Jerusalem were just the capital of the Jewish State.»³³⁹

Debatten i Verdens sionistorganisasjon fortsatte fram til 1939, men det ble aldri vedtatt en felles holdning til Peel-planen. Dette skyldtes at verken tilhengerne eller motstanderne av planen klarte å få gjennomslag. Debatten om deling av landet overbeviste imidlertid flere av bi-nasjonalisten ytterligere om at et samarbeid var helt nødvendig.³⁴⁰

Hyamson-Newcombeplanen

Etter de mislykkede forsøkene med *The Group of Five* forsøkte Magnes å fortsette kampen for bi-nasjonalismen og freden på egenhånd. I oktober 1937 fikk han tilsendt et forslag ført i pennen av to britiske statsmenn. Den ene var Albert M. Hyamson, tidligere utsending til India og pro-sionist, og den mer arabisk-orienterte Col. S.F. Newcombe. De to britene hadde forfattet et forslag som skulle fungere som et rammeverk for forhandlinger, og som tegnet konturene av en felles statsdannelse for jøder og palestinere. Dette var ikke et offisielt forslag fra den britiske regjeringen og hadde slik ingen forpliktelser. Det originale forslaget foreslo å opprette en palestinsk stat med selvstyre under forutsetning av at dette ble godkjent av Folkeforbundet. I en overgangsperiode skulle Palestina fortsatt være underlagt den britiske administrasjonen. Alle landets innbyggere skulle få borgerrettigheter uavhengig av nasjonalitet og religion, og folkegruppene skulle ha utstrakt selvstyre.³⁴¹ Slik, mente Hyamson og Newcombe at det jødiske hjemlandet kunne realiseres innenfor rammene av en

³³⁷ Gorny, *Zionism and the Arabs*: 262.

³³⁸ Judah L. Magnes, «Palestine Peace Seen in Arab-Jewish Agreements». The New York Times, 18.07 1937.

³³⁹ Magnes, «Palestine Peace Seen in Arab-Jewish Agreements».

³⁴⁰ Gorny, *Zionism and the Arabs*: 246.

³⁴¹ Magnes-Jewish Agency februar 1938. BANC MSS 2010\709 2:16.

felles stat. De påpekte at den jødiske staten ikke ville se dagens lys, men at et hjemland, lovet i Balfourerklæringen, ville bli etablert. Forslaget vektla også at den jødiske befolkningen ikke måtte overskride et avtalt antall og måtte være mindre en 50 prosent av den totale befolkningen.³⁴² Hyamson antydte også at viktige representanter for palestinerne hadde vært involvert i prosessen.³⁴³

Hyamson sendte planen til Magnes i oktober 1937. Magnes var entusiastisk og mente den kunne danne basis for forhandlinger.³⁴⁴ Han la derfor forslaget fram for *Jewish Agency* i november 1937 og håpet den halvoffisielle regjeringen til jødene i Palestina ville vurdere den. *Jewish Agency* avviste ikke planen umiddelbart, men hadde noen spørsmål knyttet til den. Hvilke palestinere hadde Hyamson forhandlet med? Planen sa at jødene ikke ville få en stat, men et hjemland. Men den sa ingenting om palestinerne. Skulle de få en egen stat? Og skulle jødene permanent forbli under 50 prosent av befolkningen eller skulle dette kravet gjelde en periode? Ben Gurion uttrykte skepsis til at arabiske eller palestinske ledere skulle ha vært med på forhandlingene om planen. Og Ben Gurion hadde rett i sin antagelse. Det viste seg at ingen forhandlingspartnere, verken fra Palestina eller fra noen av de arabiske landene, hadde vært med å utforme planen.³⁴⁵ Avsløringen førte til at Magnes ble sterkt kritisert for sin støtte til Hyamson-Newcombe planen.

Jewish Agency avviste nå planen, med begrunnelsen om at ingen palestinske forhandlingspartnere hadde stilt seg bak forslaget og at de dermed ikke hadde en felles plattform for diskusjoner. I tillegg var de bekymret over at det ikke var klart om jødene måtte akseptere en permanent minoritetsstatus, som de anklaget Magnes for å ha akseptert.³⁴⁶ I etterdønningene av avsløringene ble det utvekslet flere brev med særdeles skarp tone mellom Magnes og lederen av *Jewish Agency*, Moshe Shertok, som senere ble Israels andre statsminister, da under navnet Sharett. Shertok mente at Magnes hadde ført *Jewish Agency* bak lyset, og at Magnes hadde ført forhandlinger uten samtykke. Magnes avviste anklagene og understreket at han ikke hadde ført forhandlinger om en permanent avtale, men simpelthen

³⁴² Magnes-*Jewish Agency* februar 1938. BANC MSS 2010\709 2:16.

³⁴³ Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*: 182.

³⁴⁴ Magnes-*Jewish Agency* februar 1938. BANC MSS 2010\709 2:16; Kotzin, *Judah L. Magnes: An American Jewish Nonconformist*: 264.

³⁴⁵ Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*: 182-183.

³⁴⁶ Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*: 183.

ført uoffisielle samtaler om en basis for framtidige forhandlinger.³⁴⁷ Ben Gurion oppfordret Magnes til å oppgi sin aktivitet, da den skadet sionistenes posisjon.³⁴⁸

Episoden viste at Magnes ikke hadde forstått det politiske spillet. Til tross for at *Jewish Agency* viste interesse, så var det ingen vilje til å fravike sin allerede klare posisjon.³⁴⁹ Både sionistene og palestinerne brukte delingsplanen i sin kamp for å nå sine politiske mål. Lederne i sionistbevegelsen skjønnte at det ville være lite strategisk lurt å avvise et forslag om forhandlinger dersom palestinerne var med på notene. Manglende palestinsk oppslutning hadde også vært grunnen til at de hadde avslått forslaget til *The Group of Five* i 1936. Dersom *Den høyere arabiske komité* hadde stilt seg bak Hyamson-Newcombe planen, hadde sionistene sett seg nødt til i hvert fall å diskutere den. Full avvisning kunne ført til tapt britisk støtte og dårlig publisitet for det sionistiske prosjektet. Men det var aldri noen reell vilje til å forhandle langs linjene i Hyamson-Newcombe planen.³⁵⁰ Stemningen mellom Magnes og *Jewish Agency* ble stadig dårligere etter dette.

Ny hvitbok setter fart på bi-nasjonalismen

Delingsplanen ble ingen suksess, og etter mislykkede forhandlinger i London ble den forkastet. I 1939 ble en ny hvitbok utstedt, denne gangen til fordel for palestinerne. Hvitboken erklærte nemlig at en selvstendig palestinsk stat skulle opprettes innen ti år. Staten skulle styres av representanter fra begge folkegrupper, proporsjonalt etter befolkningstallet anno 1939. Jødisk immigrasjon skulle begrenses til 75 000 over en femårsperiode. Deretter ville jødisk immigrasjon være avhengig av den palestinske statens tillatelse.³⁵¹ I praksis betydde dette at Palestina ville få permanent palestinsk majoritet, med en jødisk minoritet med begrenset innflytelse. Samtidig som Hitler invaderte Polen og andre verdenskrig var i gang, stengte altså britene de palestinske grensene for jødisk innvandring.³⁵²

Hvitboken ble møtt av sterk motstand blant sionistene, som skjønnte at de ikke kunne regne med britisk støtte, men at de måtte finne andre løsninger. Illegal jødisk innvandring og terrorisme skøyt fart. Magnes var også skuffet over britene, men mente at det var mer

³⁴⁷ Magnes-*Jewish Agency* februar 1938. BANC MSS 2010\709 2:16.

³⁴⁸ Ben Gurion sitert i: Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*:184.

³⁴⁹ Kotzin, Judah L. *Magnes: An American Jewish Nonconformist*: 264.

³⁵⁰ Kotzin, Judah L. *Magnes: An American Jewish Nonconformist*: 265.

³⁵¹ «British White Paper of 1939» hentet fra The Avalon Project, «The Middle East 1916-2001, A Documentary Record» 2008, http://avalon.law.yale.edu/20th_century/brwh1939.asp (åpnet 02.07.14).

³⁵² Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*: 138.

lønnsomt å jobbe med dem enn mot dem, også når det gjaldt Palestinas framtid. Igjen var han i utakt med resten av det jødiske samfunnet og med sionistbevegelsen.

Hvitboken ga også ny giv til *Kedma Mizraha*, organisasjonen Kalvarinsky hadde stiftet i 1936. Med Kalvarinsky i spissen slo *Kedma Mizraha* seg sammen med andre bi-nasjonalister og ble kjernen i en ny organisasjon, *League for Jewish-Arab Rapprochement and Cooperation* (LJARC), som ble stiftet på vårparten i 1939. Det ser ut til at LJARC og *Kedma Mizraha* overlappet hverandre noe. I juni ble det nemlig utgitt et memorandum, «Memorandum on Arab-Jewish Relations submitted by the League for Arab-Jewish Cooperation in Palestine», hvor det stod at *Kedma Mizraha* hadde gått inn i denne organisasjonen. Hvem andre som var mer her forblir uklart, men det later til, ut i fra måten memorandumet er skrevet på, at *League for Arab-Jewish Cooperation in Palestine* etter hvert endret navn til *League for Jewish-Arab Rapprochement and Cooperation*. Det var nettopp Kalvarinsky som ble ledende figur i LJARC.

«Memorandum on Arab-Jewish Relations submitted by the League for Arab-Jewish Cooperation in Palestine» undestreket av hvitboken fra 1939 var urettferdig mot sionistene, men at den heller ikke ga palestinerne garantier.³⁵³ Memorandumet viste at grupperingen var klarere bi-nasjonalistisk orientert enn *Kedma Mizraha* hadde vært ved stiftelsen i 1936. Memorandumet ble åpnet med en forsikring om at den ikke ønsket å kritisere fortiden, men at det nå var tid for å se framover for å finne en løsning på problemene. Tonen i memorandumet var mindre optimistisk enn den hadde vært i Kalvarinskys artikkel, «Judo-Arab Accord» fra 1930. *Kedma Mizraha* reiste spørsmål om hvorvidt samarbeid i det hele tatt var mulig. Til sammenligning hadde «Judo-Arab Accord» tatt utgangspunkt i at samarbeid både var mulig og ønsket av begge sider. Ellers gjentok memorandumet mange av Kalvarinskys poenger fra tidligere: de to semittiske folkene måtte integreres kulturelt, økonomisk og sosialt. Palestinerne måtte åpne grensene for ekstensiv jødisk immigrasjon, og jødene ville til gjengjeld berike og bidra til framgang også for palestinerne.³⁵⁴

Memorandumet hadde også et bredere regionalt perspektiv, det hevdet at jødene måtte få minoritetsrettigheter i andre land i Midtøsten. Dersom en føderasjon av arabiske stater ble

³⁵³ «Memorandum on Arab-Jewish Relations submitted by the League for Arab-Jewish Cooperation in Palestine», Haifa, juni 1939. CZA F31\6.

³⁵⁴ «Memorandum on Arab-Jewish Relations», juni 1939. CZA F31\6.

dannet, kunne Palestina, som en bi-nasjonal stat, bli en del av denne. Ifølge memorandumet ville en slik forening «add more happiness to the Jew than the glory and regeneration of the Semitic race.»³⁵⁵ Sidestilte språk og kultur skulle også være en del av avtalen: «Jewish culture and Arab culture shall develop side by side in perfect and undisturbed harmony.»³⁵⁶ Nok en gang kom også argumentet om at jødisk kapital og utdanning hadde og ville bidra til å heve levestandarden til den palestinske befolkningen, da særlig med tanke på bøndene og arbeiderne.³⁵⁷

League for Jewish-Arab Rapprochement and Cooperation

Etter memorandumet fra 1939 ble ikke navnet *Kedma Mizraha* lenger brukt, men de var nå en del av LJARC. Den umiddelbare årsaken til opprettelsen av LJARC var de mislykkede forhandlingene i London i februar 1939 og den forverrede internasjonale situasjonen. Organisasjonen var en partiuavhengig paraplyorganisasjon. Flere av medlemmene hadde tilhørighet til politiske partier, men representerte ikke disse i den nye organisasjonen.³⁵⁸ I tillegg til *Kedma Mizraha*, som i helhet hadde gått inn i organisasjonen, var det også flere tidligere medlemmer av *Brit Shalom* og fra *Hadassah*, den sionistiske kvinneorganisasjonen i USA. *Hashomer Hatzair* ble ikke offisielt med i organisasjonen før i 1942, men flere av de sentrale lederne var involvert.³⁵⁹ Slik sett favnet den nye organisasjonen bredt, men med politisk tyngde på venstresiden.

Selv om mange av medlemmene hadde vært aktive i arbeidet for bi-nasjonalismen, var det ikke gitt at alle medlemmene var like optimistiske til at et samarbeid var mulig.³⁶⁰ Da organisasjonen ble stiftet i 1939 nevnte ikke statuttene Palestina som en bi-nasjonal stat:

The League unites all those who recognize the need for Jewish-Arab rapprochement and strives for cooperation between the two nations – the Jewish and Arab – and also all of those who consider it necessary that the Palestine question be solved on the basis of economic and social development of both nations together.³⁶¹

³⁵⁵ «Memorandum on Arab-Jewish Relations», juni 1939. CZA F31\6.

³⁵⁶ «Memorandum on Arab-Jewish Relations», juni 1939. CZA F31\6.

³⁵⁷ «Memorandum on Arab-Jewish Relations», juni 1939. CZA F31\6.

³⁵⁸ Elkana Margalit, «Binationalism: an interpretation of Zionism 1941-1947». *Studies in Zionism* 2, no. 2 (1981): 276.

³⁵⁹ Gorny, *Zionism and the Arabs*: 293.

³⁶⁰ Margalit, «Binationalism: an interpretation of Zionism 1941-1947»: 275.

³⁶¹ Sitert i Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*: 222.

I forbindelse med at *Hashomer Hatzair* ble del av LJARC i 1942 ble nye retningslinjer skrevet. I disse stod det at LJARC ønsket å innføre et bi-nasjonalt styresett i Palestina. Selv om de fleste medlemmene av organisasjonen var bi-nasjonalister var det uenighet om hvordan bi-nasjonalismen skulle ta form. Forskjellene i tilnærmingen til bi-nasjonalismen ble tydelige i en pamflett de ga ut i 1939, på engelsk kalt «At the crossing of our ways – A Collection of Articles on the Problem of Zionist Policy and Jewish Arab Cooperation».³⁶²

Pamfletten inneholdt nye og gamle bidrag fra medlemmene og viste spennvidden i den nye organisasjonen. Shlomo Kaplansky, *Mapai*-medlem og tidligere medlem av *Brit Shalom*, viste en bred regional orientering i sitt bidrag. Han pekte på at selv om jødene ble i flertall i Palestina, ville de til evig tid være en dråpe i det arabiske havet. Derfor var gode relasjoner til palestinerne og de omkringliggende landene viktig.³⁶³ Ernst Simon, også tidligere *Brit Shalom* medlem, mente imidlertid at den arabiske verden ikke ennå var klar for forhandlinger. Derfor var det bare gjennom britene at en bi-nasjonal stat kunne etableres.³⁶⁴ Også i synet på hvor skoen trykket, var det uenigheter innad i LJARC. Robert Weltsch, som hadde vært svært aktiv i *Brit Shalom*, gikk hardt ut mot den sionistiske politikken som han mente var for introvert og uvillig til kompromisser.³⁶⁵ Khazan, en av lederne av *Hashomer Hatzair*, la på den andre siden skylden på den britiske imperialismen som han mente var motstandere av jødisk-palestinsk tilnærming.³⁶⁶

Bentov-rapporten og Kaplansky-planen

I 1941 så to rapporter dagens lys, den ene kom direkte fra LJARC, den andre sprang ut av sionistkongressen samme året. I kjølvannet av opprørene ønsket sionistkongressen å utrede mulighetene for et jødisk-palestinsk samarbeid og nedsatte derfor en komité. Komiteen var ledet av Kaplansky, som også var aktiv i LJARC. Komiteens rapport ble offentliggjort i desember 1941. Parallelt med dette nedsatte LJARC en intern komité som fikk navnet *Committee for the Constitutional Development of Palestine*. Komiteen skulle blant annet se nærmere på mulighetene for en felles grunnlov.

³⁶² Hebraisk navn med latinske bokstaver: Al Parashat Darkenu, Jerusalem, August 1939. Denne pamfletten har vært umulig å finne på engelsk. Jeg baserer meg derfor på Susan Lee Hattis' oversettelse av pamfletten hvor store deler er gjengitt i Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*: 215-219.

³⁶³ Kaplansky sitert i: Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*: 216.

³⁶⁴ Simon sitert i: Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*: 217.

³⁶⁵ Weltsch sitert i: Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*: 217.

³⁶⁶ Khazan sitert i: Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*: 218.

Resultatet av *Committee for the Constitutional Development of Palestine* var en omfattende rapport som har fått tilnavnet Bentov-rapporten etter dens forfatter, Mordechai Bentov. Han var sosialist og leder av *Hashomer Hatzairs* avdeling i Polen. Han hadde emigrert fra Polen til Palestina i 1920, hvor han var aktiv i kibbutzbevegelsen og medlem av arbeiderunionen *Histadrut* fra 1934.³⁶⁷ Målet til komiteen var å finne et godt rammeverk for den bi-nasjonale staten. Dette innebar også å finne løsninger for en overgangsperiode fra mandatet til den nye staten. Komiteen anerkjente også at forslaget måtte få støtte i befolkningen, både den palestinske og den jødiske og av sionistbevegelsen. Det ble satt to kriterier for en permanent løsning: Jødisk innvandring måtte fortsette såfremt den økonomiske situasjonen tillot det, og løsningen måtte sikre en bedring av forholdet mellom de to folkegruppene, samt bedre palestinske levekår.³⁶⁸

Rapporten åpnet med å peke på at Peel-kommisjonen hadde kommet i en turbulent periode og at den pessimistiske undertonen i deres konklusjon var preget av nettopp dette. Bentov aksepterte at det var en konflikt mellom to folkegrupper som begge hadde rettigheter, men at denne konflikten var langt fra uløselig, slik Peel-kommisjonen hadde konkludert.³⁶⁹ Bentov-rapporten mente at grunnlaget for konfliktene var blitt lagt under Versaillestraktaten der jødene fikk innfridd alle sine håp, mens palestinernes ble knust. Dette, mente Bentov, hadde ført til splittelse mellom de to og en delt politikk.³⁷⁰ Rapporten vektla i liten grad sionistenes ansvar og innvandringen som et problem. Dette var årsaker som Peel-rapporten hadde trukket fram noen år tidligere.³⁷¹ Det var en gjennomgående kritisk holdning til den britiske mandatmakten, som de mente var skyld i problemene. Her ble det tydelig at rapporten var preget av at Bentov tilhørte *Hashomer Hatzair*, som gjennomgående så britene som en representant for imperialismen.³⁷²

Rapporten henviste videre til at tidligere resolusjoner gitt av sionistbevegelsen forpliktet dem til å jobbe for den bi-nasjonale staten. Grunnene til dette, mente Bentov, var at sionistbevegelsen flere ganger hadde erklært at de ønsket det de kalte «mutual understanding». Videre hadde sionistbevegelsen avvist Peel-kommisjonens konklusjon om at

³⁶⁷ Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*: 213.

³⁶⁸ Bentov-rapporten, 1941. CZA A125/152: ii.

³⁶⁹ Bentov-rapporten, 1941. CZA A125/152: 1.

³⁷⁰ Bentov-rapporten, 1941. CZA A125/152: 2.

³⁷¹ Cmd. 5479 Palestine Royal Commission Report, hentet fra

<http://unispal.un.org/unispal.nsf/3d14c9e5cdad296d85256cbf005aa3eb/88a6bf6f1bd82405852574cd006c457f?OpenDocument> åpnet 02.07.14.

³⁷²

palestinerne og jødene stod i en uløselig konflikt. Sionistbevegelsen hadde også vedtatt en resolusjon som sa at de ikke ønsket å dominere den palestinske befolkningen. Og til slutt trakk Bentov fram diskusjonene om paritet, hvor han mente at sionistene hadde vært med på notene. I rapporten ble det riktignok innrømmet at sionistbevegelsen også hadde utstedt motstridende erklæringer. Derfor måtte sionistbevegelsen snarest presisere at de stod fast ved resolusjonene som fremmet jødisk-palestinsk samarbeid.³⁷³

Politisk paritet, nemlig at hver side var representert likt uavhengig av befolkningstall, måtte være den bi-nasjonale statens grunnleggende prinsipp, foreslo Bentov-rapporten. Slik ville Palestina kunne bli en stat av nasjoner, men ikke en nasjonalstat. Den underliggende tonen var at nasjonalstaten, i dette tilfellet, ville være undertrykkende mot minoriteten.³⁷⁴ Når det gjaldt spørsmålet om jødisk flertall, så var ikke det et mål i seg selv. Men fordi situasjonen i Europa var svært prekær for jødene, så måtte landet åpnes øyeblikkelig for jødisk innvandring. Rapporten stadfestet at: «It is not the fault of the Jews that there are less Arabs in Palestine than there is needy Jews in the world sorely stricken for a place of refuge.»³⁷⁵ Derfor gikk ikke rapporten inn for begrensning i innvandringen.

Men hvordan skulle denne bi-nasjonale staten organiseres? Tidligere bi-nasjonale forslag hadde vært vage når det gjaldt dette spørsmålet. Bentov-rapporten gikk grundig til verks. Flere muligheter ble vurdert, men rapporten foretrakk en føderasjon med selvstyre basert på nasjonalitet heller enn territorium. Staten skulle inndeles i to regioner, en jødisk og en palestinsk, med Jerusalem som felles hovedstad.³⁷⁶ Styresettet skulle være todelt. På topp skulle landet styres av sterk sentralisert regjering, bestående av palestinere og jøder, basert på paritet. Denne bi-nasjonale føderale regjeringen skulle ha ansvar for sikkerhet, finans og transport. Representantene skulle velges. Folket skulle oppfordres til ikke å stemme etter nasjonale, men etter politiske, sosiale eller økonomiske interesser. Derneft skulle det opprettes to styresett under dette, et for hver folkegruppe. Disse skulle fungere som regionale myndigheter.³⁷⁷

³⁷³ Bentov-rapporten 1941. CZA A125/152: 87.

³⁷⁴ Bentov-rapporten 1941. CZA A125/152: 88.

³⁷⁵ Bentov-rapporten 1941. CZA A125/152: 75.

³⁷⁶ Gorny, *Zionism and the Arabs*: 294; Bentov-rapporten 1941. CZA A125/152: 101.

³⁷⁷ Bentov-rapporten 1941. CZA A125/152: 111.

Bentov-rapporten var et intellektuelt forsøk på å få den historiske realiteten til å passe med politiske idealer.³⁷⁸ Den ble aldri publisert, men ble hemmeligstemplet og sendt til et lite utvalg av sionistledere og aktuelle støttespillere i USA. Dette skjedde samtidig som Ben Gurion drev sin kampanje for Biltmoreprogrammet. Slike sett var tidspunktet lite gunstig. Ben Gurion ble også dens skarpeste kritiker. I 1942 hevdet han at «the Arab' problem means in reality the political opposition of the Arabs to Jewish immigration into Palestine.»³⁷⁹ I dette perspektivet mente Ben Gurion at bi-nasjonalismen var et luftslott, fordi den aldri ville få støtte fra palestinsk hold. Det ville heller ikke prinsippet om paritet få, mente Ben Gurion.³⁸⁰

Samme år som LJARC ble stiftet vedtok sionistkongressen å nedsette en komité for å undersøke mulighetene for jødisk-palestinsk samarbeid. Resolusjonens som ble vedtatt sa følgende om komiteens oppgave:

to examine Arab-Jewish relations in the political, economic, cultural and social spheres, to inquire into the possibilities of cooperation between Jews and Arabs in all the spheres and to submit its conclusions and proposals to the competent institutions of the Zionist movement.³⁸¹

Komiteen ble ledet av Kaplansky, som var aktiv i LJARC. Den hadde syv medlemmer, som alle hadde uttrykt misnøye med *Jewish Agency's* håndtering av det palestinske spørsmålet, deriblant Magnes og Kalvarinsky. Men ikke alle var bi-nasjonalister. At sionistkongressen vedtok å nedsette en slik komité betydde imidlertid ikke at den var rede til å omfavne bi-nasjonalismen. Under komiteens første møte gjorde Ben Gurion det klart hvilke retningslinjer som gjaldt:

This is not a committee for action, neither is it a committee with the job of going between the Jews and Arabs to discuss with one of the sides or to start negotiations leading to an agreement. It is also not a committee for criticizing the Executive.³⁸²

Komiteens rolle skulle simpelthen være å undersøke det palestinske spørsmålet og komme med forslag til *Jewish Agency*. Med et slikt utgangspunkt var det ikke overraskende at komiteen kom fram til lite nytt. De var heller ikke enige seg i mellom, og det hele resulterte i to rapporter, hvor bare den ene tok til orde for bi-nasjonalisme. Sistnevntevar ført i pennen av Kaplansky, med støtte fra Magnes, Kalvarinsky og Jacob Thon, som tidligere hadde vært med

³⁷⁸ Gorny, *Zionism and the Arabs*: 293.

³⁷⁹ Sitert i: Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*: 250.

³⁸⁰ Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*: 251.

³⁸¹ Margalit, «Binationalism: an interpretation of Zionism 1941-1947»: 276.

³⁸² Ben Gurion sitert i: Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*: 237 .

i *Brit Shalom*.³⁸³ Kaplansky-planen skilte seg lite fra Bentov-rapporten og inneholdt mange av de samme elementene som tidligere bi-nasjonale forslag.³⁸⁴

Tidspunktet for de to rapportene sammenfalt med at sionistbevegelsens synspunkter hadde hardnet til. I 1942 vedtok de Biltmoreprogrammet, som erklærte at sionismens mål var en jødisk statsdannelse i Palestina. Biltmoreprogrammet endret også bi-nasjonalismen. Nå var ikke lenger målet å påvirke sionistbevegelsen fra innsiden, men å overbevise stormaktene om at den offisielle sionistiske politikken ikke kunne gjennomføres.³⁸⁵ Biltmoreprogrammet ga bi-nasjonalistene en grunn til igjen å forene seg. Biltmoreprogrammet skulle også endre bi-nasjonalistenes måte å jobbe på.

³⁸³ Se vedlegg 3. Oversikt over sentrale aktører

³⁸⁴ Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*: 241; Margalit, «Binationalism: an interpretation of Zionism 1941-1947»: 283

³⁸⁵ Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*: 256

Kapittel 5:

Et siste forsøk 1942-1948

Perioden 1942-1948 var skjellsettende for den jødiske befolkningen både i Palestina og i Europa. Holocaust gjorde at det mer enn noen gang var viktigere å sikre fortsatt jødisk innvandring til Palestina. Europas jøder hadde ingen andre steder å gjøre av seg, og situasjonen til de europeiske jødene ble sionistbevegelsens sterkeste drivkraft.³⁸⁶ Det palestinske spørsmålet ble derfor underordnet, og det var mindre interesse enn noen gang for å finne en fredelig løsning.³⁸⁷ Flere sionister, deriblant Ben Gurion mente at væpnet konfrontasjon med palestinerne og de omkringliggende arabiske landene var uunngåelig.³⁸⁸ Samtidig ble også forholdet til britene stadig dårligere, og mot slutten av krigen tiltok den jødiske motstanden mot britene.³⁸⁹

Den voldelige utviklingen i Palestina, samt sionistbevegelsens utvikling mot stadig mer radikale krav og midler bekymret Magnes og de andre bi-nasjonalistene. Derfor besluttet Magnes å opprette en ny organisasjon som fikk navnet *Ihud*, som er et hebraisk ord for union. *Ihud* var på sett og vis en videreføring av *Brit Shalom*, som ble oppløst i 1933, både i ideologisk fundament, i virksomhet og i medlemsmasse.³⁹⁰ *Ihud* ble bi-nasjonalistenes siste forsøk på å få oppslutning for sitt program. Kapittelet undersøker hvordan den bi-nasjonale ideen endret seg i møtet med den kaotiske situasjonen i Palestina og i verden for øvrig, og særlig opp mot Biltmorevedtaket i 1942. Det undersøker hvordan vedtaket, som erklærte at Verdens sionistorganisasjons mål var en jødisk statsdannelse, fikk innvirkning på bi-nasjonalistenes rolle overfor ledelsen i sionistbevegelsen. Tilslutt tar kapittelet for seg hvorfor bi-nasjonalistene mislyktes.

Biltmoreprogrammet

I mai 1942 møttes Verdens sionistorganisasjon til en ekstraordinær sionistkongress på hotellet Biltmore i New York. Anledningen var at de skulle diskutere det mange så som sionismens egentlige mål, en jødisk statsdannelse.³⁹¹ I forkant av møtet hadde Ben Gurion drevet en intensiv kampanje for å få støtte til forslaget, som var et kompromiss, jødene fikk en egen stat,

³⁸⁶ Waage, *Konflikt og stormaktspolitikk i Midtøsten*: 87-88.

³⁸⁷ Kotzin, *Judah L. Magnes: An American Jewish Nonconformist*: 280; Gorny, *Zionism and the Arabs*: 280-281.

³⁸⁸ Waage, *Konflikt og stormaktspolitikk i Midtøsten*: 89.

³⁸⁹ Waage, *Konflikt og stormaktspolitikk i Midtøsten*: 89, 96.

³⁹⁰ Gorny, *Zionism and the Arabs*: 281.

³⁹¹ Laqueur, *The History of Zionism*: 545.

men vedtaket kunne også tas til inntekt for en deling av landet. Grensene for den jødiske staten var nemlig ikke vedtatt.³⁹² Den europeiske grenen av Verdens sionistorganisasjon, som tidligere hadde utgjort kjernen i sionistbevegelsen, lå brakk grunnet krigen i Europa. Ben Gurion vendte seg derfor mot de amerikanske sionistene.

USA hadde en jødisk befolkning på omkring fem millioner jøder, og gjennom lobbyvirksomhet utøvde de stadig større press på den amerikanske presidenten.³⁹³ Den amerikanske sionistbevegelsen hadde tatt til ordet for en jødisk statsdannelse siden 1937. Biltmoreprogrammets tydelighet appellerte derfor særlig til de amerikanske sionistene, men også den jødiske befolkningen i USA forøvrig. Den ekstraordinære sionistkongressen vedtok at Palestinas grenser skulle åpnes for fri innvandring for jøder, og at *Jewish Agency* skulle ha fullmakt til å forvalte landet. Konferansen vedtok også at jødene hadde rett til å forsvare landet med militær makt dersom dette ble nødvendig.³⁹⁴

Forholdet mellom Weizmann og Ben Gurion hadde blitt stadig dårligere etter utbruddet av andre verdenskrig, og Biltmorekongressen viste for alvor maktkampen mellom de to.³⁹⁵ Weizmann var leder av Verdens Sionistorganisasjon og dens politiske avdeling i London og hadde gode kontakter i den politiske eliten i Storbritannia. Ben Gurion hadde sin maktbase i det jødiske samfunnet i Palestina, og fra 1933 var Ben Gurions parti, *Mapai*, det dominerende i Verdens sionistorganisasjon.³⁹⁶ Særlig etablerte venstresionistene, med Ben Gurion i spissen, seg som den ubestridte autoriteten i Palestina. Ben Gurion overtok slik gradvis rollen som sionistenes sterke mann på bekostning av Weizmann. Biltmoreprogrammet ble det endelige bruddet med satsingen på Storbritannia for stormaktsgarantier og en dreining vekk fra Weizmanns forsiktige linje.³⁹⁷

Weizmann var likevel ikke uenig i essensen i den nye retningen. Han kritiserte først og fremst metoden, ikke budskapet. Han fryktet fortsatt at en innrømmelse av kravet om statsdannelse ville opprøre britene.³⁹⁸ I likhet med Ben Gurion hadde også han blitt svekket i troen på at fredelig sameksistens med palestinerne var mulig. Det palestinske spørsmålet hadde aldri vært

³⁹² Waage, *Konflikt og stormaktspolitikk i Midtøsten*: 87.

³⁹³ Waage, *Konflikt og stormaktspolitikk i Midtøsten*: 89.

³⁹⁴ Laqueur, *The History of Zionism*: 546

³⁹⁵ Laqueur, *The History of Zionism*: 538; Zeev Sternhell, *The Founding Myths of Israel: Nationalism, Socialism, and the Making of the Jewish State*. New Jersey: Princeton University Press, 1998: 4.

³⁹⁶ Laqueur, *The History of Zionism*: 538.

³⁹⁷ Gorny, *Zionism and the Arabs*: 98.

³⁹⁸ Laqueur, *The History of Zionism*: 545.

Weizmanns hovedfokus, og fra 1939 vendte han fokuset enda lengre vekk fra det palestinske spørsmålet. Også for store deler av sionistbevegelsen var det nå et underordnet spørsmål.³⁹⁹ I en artikkel i *Foreign Affairs* i januar 1942 viste Weizmann at han langt på vei støttet retningen som var blitt staket ut med Biltmoreprogrammet.

Under tittelen «Palestine's role in the Solution of the Jewish Problem» argumenterte han for at Palestina måtte være en del av løsningen på jødespørsmålet i Europa. Mange av de jødiske flyktningene kunne kanskje vende tilbake til sine respektive land, men det ville være naivt å tro at det ville skje en åpning av grensene for jødisk innvandring til land som USA og Canada. Disse landene, blant flere, hadde nemlig stengt grensene for jødiske immigranter. Weizmann argumenterte for at *Jewish Agency* måtte få kontrollen over innvandringen, og at en jødisk stat var nødvendig for å takle flyktningstrømmen etter krigen.⁴⁰⁰ I artikkelen vurderte han også mulighetene for å tilrettelegge for flytting av palestinere til andre arabiske land.⁴⁰¹ Flere slike planer ble diskutert i etterkant av opprørene i 1936-39. Forslagene gikk både ut på å oppmuntre dem gjennom økonomiske kompensasjoner, men også gjennom tvang. Weizmann understrekte i sin artikkel at det var snakk om frivillig flytting for palestinere som ikke ønsket å bli værende i en eventuell jødisk stat.⁴⁰²

Biltmoreprogrammet var en dreining av sionismen mot mer radikale krav, som tidligere bare hadde vært hevdet av revisjonistene.⁴⁰³ Gjennom Biltmoreprogrammet fikk revisjonistene gjennomslag for sitt krav om at Verdens sionistorganisasjons mål skulle være en jødisk stat, og de var ikke lenger en gruppe på utsiden av flertallet i sionistbevegelsen. Lederen av revisjonistene, Zeev Jabotinsky, hadde sammen med bi-nasjonalistene bidratt til å sette det palestinske spørsmålet på dagsorden. Han døde i 1940, men revisjonistpartiet fortsatte sin aktivitet. Men i likhet med store deler av sionistbevegelsen ble også de i løpet av krigen stadig mindre opptatt av det palestinske spørsmålet. Etter hvert ignorerte revisjonistene spørsmålet fullstendig. Resultatet var at det stort sett bare var bi-nasjonalistene som fremmet spørsmålet.⁴⁰⁴

³⁹⁹ Gorny, *Zionism and the Arabs*: 299.

⁴⁰⁰ Weizmann, «Palestine's Role in the Solution of the Jewish Problem»: 324, 329; Laqueur, *The History of Zionism*: 543.

⁴⁰¹ Weizmann, «Palestine's Role in the Solution of the Jewish Problem»: 337-338

⁴⁰² Waage, *Konflikt og stormaktspolitikk i Midtøsten*: 129; Weizmann, «Palestine's Role in the Solution of the Jewish Problem»: 337-338.

⁴⁰³ Gorny, *Zionism and the Arabs*: 259.

⁴⁰⁴ Gorny, *Zionism and the Arabs*: 313.

Magnes' nye offensiv

Magnes var ikke begeistret for Biltmoreprogrammet. Forholdet mellom han og *Jewish Agency* hadde blitt stadig dårligere, særlig etter fadesen med Hyamson-Newcombe-planen i 1937. Videre hadde erfaringene fra arbeidet i komiteen som hadde resultert i Kaplansky-planen i 1941, styrket Magnes' overbevisning om at bi-nasjonalismen ikke var kompatibel med linjen til sionistbevegelsens lederskap. Biltmoreprogrammet ble for Magnes det endelige beviset på at det ikke lenger var mulig å jobbe innenfor etablerte sionistiske organer.⁴⁰⁵

League of Jewish-Arab Rapprochement and Cooperation (LJARC), som hadde samlet bi-nasjonalistene i 1939, eksisterte fortsatt, men hadde få konkrete resultater å vise til.⁴⁰⁶ De hadde forsøkt, men mislyktes med å få *Histadrut*, sionistbevegelsens arbeiderunion, med på oppbygningen av en felles arbeiderunion for jøder og palestinere. Kalvarinsky hadde hatt samtaler med noen ikke navngitte personer i Transjordan. Men ingen av disse forsøkene vant fram. Revisjonistene drev en aktiv kampanje mot LJARC og *Jewish Agency* forsøkte å forhindre LJARC fra å publisere artikler.⁴⁰⁷ De hadde slik dårlig vilkår for å få gjennomslag. Det var også noen gnisninger innad i organisasjonen.

Hele *Hashomer Hatzair* hadde offisielt blitt med i organisasjonen i 1942. De var derfor i flertall og hadde sterk innflytelse på organisasjonen. Men LJARC bestod også av ikke-sosialister som tilhørte en mer liberal og akademisk tradisjon med utgangspunkt i den kulturelle sionismen. Det gjorde at det fortsatt var noen ideologiske uenigheter innad i LJARC. Når det kom til spørsmålet om jødene skulle være i flertall i den bi-nasjonale staten mente *Hashomer Hatzair* og de andre sosialistene at jødisk majoritet var et absolutt minstekrav. Den liberale fløyen så dette som underordnet.⁴⁰⁸ Det var også forskjeller i hvordan de så på palestinerne. Mens den liberale fløyen så dem som en nasjonal enhet, så *Hashomer Hatzair* dem som en del av den arabiske verden, men med individuelle rettigheter til å bo i Palestina. Palestinerne skulle bo og arbeide i Palestina fordi de var født der, men de hadde ikke et nasjonalt krav på landet, mente *Hashomer Hatzair*. De kritiserte også de liberale for å være et intellektuelt borgerskap, og de fryktet deres linje ville føre til et samarbeid med

⁴⁰⁵ Kotzin, *Judah L. Magnes: An American Jewish Nonconformist*: 276.

⁴⁰⁶ Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*: 279.

⁴⁰⁷ Referat fra LJARCs aktivitet 01.12.40-15.02.41. CZA F31\6; referat fra LJARCs aktivitet 15.02.41-15.06.41. CZA F31\6.

⁴⁰⁸ Gorny, *Zionism and the Arabs*: 292.

det *Hashomer Hatzair* kalte en reaksjonær palestinsk overklasse.⁴⁰⁹ Den liberale grenen fikk derfor behov for å distansere seg fra den sosialistiske. Sammen med Biltmoreprogrammet var dette årsaken til at *Ihud* ble opprettet.⁴¹⁰

I lederskapet i *Ihud* fikk Magnes med seg Martin Buber, filosofen som hadde vært aktiv i *Brit Shalom*. Buber aktivitet i *Brit Shalom* hadde ikke vært av politisk art, men bestått i akademiske studier av det palestinske spørsmålet. Magnes og Buber hadde det samme utgangspunktet for sin sionisme: religionen. De mente begge at den jødiske religionen og nasjonen var sammenvevd, og at religiøs moral måtte påvirke politikken.⁴¹¹ Bubers politiske ideologi var en religiøs sosialisme, nemlig at sosialistiske verdier om likhet kunne oppnås gjennom religionen. Han mente at problemene i det moderne samfunnet skyldtes en polarisering mellom den hellige og den sekulære sfære.⁴¹² Han var motstander av realpolitikken, som han mente manglet moralske verdier. Bubers filosofi ledet fram til hans konklusjon om at bare en bi-nasjonal stat kunne sikre sionismens moralske karakter. Det var kanskje ikke først og fremst som politisk konkurrent at han utfordret lederskapet i sionistbevegelsen. Langt viktigere utfordret han sionistbevegelsen med sin filosofi, som vektla humanistiske verdier om likeverd mellom de to folkegruppene. Slik rokket han ved ideen om at det sionistiske prosjektet var bygget på rettferdighet. Særlig var dette problematisk for venstresionistene, som hadde slått seg opp som moralsk autoritet i Palestina.

Buber hadde flyttet til Palestina i 1938 for å jobbe ved Hebrew University. Hans filosofi fikk innflytelse i deler av den intellektuelle eliten ved Hebrew University, som også andre tidligere medlemmer av *Brit Shalom* tilhørte.⁴¹³ Buber, Magnes og de andre bi-nasjonalistene ved universitetet begynte å møtes regelmessig for å diskutere det palestinske spørsmålet og sionismen. Denne diskusjonsgruppen dannet basisen for et tett samarbeid mellom Magnes og Buber. Fram til stiftelsen av *Ihud* hadde ikke Magnes sitt syn på bi-nasjonalismen forandret seg mye. Sammen med Buber videreutviklet han den bi-nasjonale planen.⁴¹⁴

⁴⁰⁹ Gorny, *Zionism and the Arabs*: 292.

⁴¹⁰ Mendes-Flohr, *A land of two people*: 148.

⁴¹¹ Kotzin, *Judah L. Magnes: An American Jewish Nonconformist*: 298.

⁴¹² Mendes-Flohr, *A land of two people*: 17.

⁴¹³ Mendes-Flohr, *A land of two people*: 17; Sternhell, *The Founding Myths of Israel*: 4; Gorny, *Zionism and the Arabs*: 282.

⁴¹⁴ Kotzin, *Judah L. Magnes: An American Jewish Nonconformist*: 297.

I Magnes' artikkel, «Like all the Nations?» fra 1930, hadde gjennomgangstenen vært at bi-nasjonalismen ikke kunne påtvinges befolkningen, den måtte være ønsket. Han trodde at dette ville skje gradvis.⁴¹⁵ Utover på 1940-tallet ble Magnes mer opptatt av behovet for kompromiss. Han tok nå til ordet for at et bi-nasjonalt regime måtte opprettes etableres selv om dette ikke var høyest på ønskelista hos de politiske lederne på begge sider. Britene måtte drive denne utviklingen fram ved gradvis å gi jøder og palestinere politisk ansvar for landet, mente Magnes.⁴¹⁶ Gjennom å bygge landet sammen på denne måten ville jøder og palestinerne lære å forstå hverandre og samarbeide: «[the] two communities would learn and respect one another through being engaged upon the essential tasks for the good of the country, Palestine. This would be a potent means of bridging the chasm.»⁴¹⁷

Inspirert av diskusjonene ved universitetet publiserte Magnes flere artikler under fellestittelen «Palestine and Arab Union», hvor han fremholdt at jøder og palestinere måtte forenes i en bi-nasjonal stat som igjen skulle være en del av en større union av arabiske stater. Magnes mente at begge sider måtte moderere sine nasjonale krav og akseptere bi-nasjonalismen.⁴¹⁸ Han nevnte ikke de europeiske jødene med ett ord, noe som viste hans utakt med resten av sionistbevegelsen. Han opplevde umiddelbar motstand, både i form av kritikk i media, men også dødstrusler.⁴¹⁹ Flere av de ikke-sosialistiske medlemmene i LJARC hadde imidlertid blitt inspirert av artikkelen, og samlet seg rundt Magnes.

***Ihud*s program**

Den 11. august 1942 møttes omkring 100 bi-nasjonalister i Jerusalem, dette ble stiftelsesmøte for *Ihud*. Programmet til *Ihud* ble forfattet av Buber, Magnes og Weltsch, som også hadde vært aktiv i *Brit Shalom*. Programmet inneholdt klassiske bi-nasjonalistiske argumenter, men også noen nye elementer. Som tidligere bi-nasjonale organisasjoner, støttet *Ihud* sionistbevegelsens mål om opprettelsen av et jødisk hjemland i Palestina. Men den historiske konteksten hadde endret seg. Da bi-nasjonalistene tidligere hadde tatt til ordet for det jødiske hjemlandet, hadde de gjort dette med en henvisning til at dette var Verdens sionistorganisasjons offisielle politikk. Men formuleringen «jødisk hjemland», hentet fra

⁴¹⁵ Magnes, «Like all the Nations?». I *The Zionist Idea*, red. Arthur Hertzberg: 443-449.

⁴¹⁶ Judah L. Magnes, «Toward Peace in Palestine». *Foreign Affairs* 21, no. 2 (1943): 244.

⁴¹⁷ Kotzin, *Judah L. Magnes: An American Jewish Nonconformist*: 300.

⁴¹⁸ Judah L. Magnes, «Palestine and Arab Union II», Juli 1942 CZA F31\2; Kotzin, *Judah L. Magnes: An American Jewish Nonconformist*: 281.

⁴¹⁹ Kotzin, *Judah L. Magnes: An American Jewish Nonconformist*: 281.

Balfourerklæringen, var forkastet av sionistkongressen og erstattet med krav om en jødisk statsdannelse. *Ihud*s krav var derfor i opposisjon til Verdens sionistorganisasjon.

Bare union og samarbeid vil sikre fred i Palestina og ikke minst den jødiske nasjonalismens overlevelse, mente *Ihud*. De så derfor for seg en føderasjon av arabiske stater, der et bi-nasjonalt Palestina inngikk.⁴²⁰ *Ihud* var ikke alene om å foreslå en slik føderasjon, både Weizmann og Ben Gurion hadde sett for seg et nært samarbeid i regionen etter krigen, og diskuterte mulighetene for en føderasjon. Forskjellen var at mens Weizmann og Ben Gurion så for seg Palestina som en jødisk stat i denne føderasjonen, så *Ihud* et bi-nasjonalt Palestina i en større føderasjon.⁴²¹

I programmet til *Ihud* stod det ingenting om jødisk innvandring, et spørsmål som i denne perioden var det aller viktigste for sionistbevegelsen. *Ihud* møtte derfor sterk kritikk og det kom forslag om å kaste ut *Ihud*-medlemmer fra Verdens sionistorganisasjon.⁴²² Dette gjorde det nødvendig for *Ihud* å klargjøre sitt syn på innvandring og på spørsmålet om jødene burde bli i flertall i Palestina. I oktober 1942 publiserte *Ihud* derfor et dokument hvor de redegjorde for disse spørsmålene. De ønsket at den jødiske innvandringen til Palestina skulle fortsette, og de så også gjerne at den økte. Men organisasjonen motsatte seg vedtatte sionistiske politikkens ensidige fokus på at jødene måtte bli i flertall.⁴²³ Hvilken av befolkningsgruppene som var størst, mente *Ihud*, ville bli irrelevant i en stat med like rettigheter, fordi ingen av folkegruppene skulle ha rett til å dominere den andre.⁴²⁴ I skrevet ble det også vektlagt at en føderasjon med de omkringliggende landene ville kunne sikre vekst i den jødiske innvandringen fordi palestinerne da ikke trengte å frykte jødisk dominans. Logikken var at selv om jødene skulle bli i flertall i Palestina, så ville de forbli i mindretall i en slik føderasjon, og dermed ingen trussel mot den palestinske og arabiske befolkningen.⁴²⁵

Dette var helt uakseptabelt ut ifra Biltmoreprogrammet, der jødisk kontroll over innvandring hadde vært en av hovedårsakene til kravet om statsdannelse. For Ben Gurion var det helt meningsløst å snakke om et stort antall jøder, fordi jødisk flertall i Palestina var et minstekrav for han. Martin Buber forsøkte, i artikkelen «Majority or Large numbers?», å klargjøre

⁴²⁰ Declaration of the Association «Union» («Ihud»). CZA S25\2962.

⁴²¹ Declaration of the Association «Union» («Ihud»). CZA S25\2962; Laqueur, *The History of Zionism*: 544.

⁴²² Mendes-Flohr, *A land of two people*: 152.

⁴²³ Statement of the Association Ihud, 05.10.42. CAHJP P3\2539.

⁴²⁴ Statement of the Association Ihud, 05.10.42. CAHJP P3\2539.

⁴²⁵ Statement of the Association Ihud, 05.10.42. CAHJP P3\2539.

hvorfor *Ihud* ikke krevde jødisk flertall. Også Buber hadde støttet fri jødisk innvandring og et jødisk flertall på 1920-tallet. Hans møte med situasjonen i Palestina hadde imidlertid overbevist han om at palestinerne på det daværende tidspunktet ikke ville godta dette. Derfor godtok han nå restriksjoner i innvandringen, selv om han fortsatt ønsket å se et stort antall jøder bosette seg i Palestina.⁴²⁶ Men han mente også at sionistbevegelsens insistering på jødisk flertall ville kunne opprøre den palestinske befolkningen. Buber avviste ikke mulighetene for at jødene kunne bli i flertall, men dette måtte i så fall skje etter at en bi-nasjonal stat var opprettet og med godkjenning fra et bi-nasjonalt regime.⁴²⁷ Teksten viste gapet mellom Bubers filosofi og Ben Gurions realpolitikk. Ben Gurion ville ha en jødisk stat hvor størsteparten av innbyggerne var jøder. Buber brukte på sin side filosofien til å argumentere for en bi-nasjonal stat med to folkegrupper, hvor størrelsen var irrelevant.

Magnes og Lazon

Ihuds moderate ideologi fikk vanskeligheter i en tid der mer ekstreme holdninger fikk oppslutning. Magnes befant seg mer enn noen gang i utakt med sionistbevegelsen og det jødiske samfunnet i Palestina. Han så derfor til USA i sin søken etter støttespillere. En av dem var Henrietta Szold fra Baltimore. Szold hadde grunnlagt den amerikanske sionistiske kvinneorganisasjonen *Hadassah* i 1912, og var en framtrædende skikkelse blant amerikanske sionister. Hun var også kjent for sitt arbeid med å hjelpe jødiske foreldreløse barn fra Europa til Palestina gjennom organisasjonen *Youth Aliya*. Blant annet for dette arbeidet ble hun foreslått som fredsprisvinner i 1937.⁴²⁸ Magnes hadde knyttet bånd til Szold allerede på 1930-tallet, og i 1942 besluttet hun å bli medlem av *Ihud*.

I *Hadassah* var det flere medlemmer som sympatiserte med den bi-nasjonale saken. Etter opprettelsen av LJARC i 1939, og utover i 1940 hadde *Hadassah* blitt konsultert i arbeidet med utformingen av prinsippprogrammet. Mottagelsen var noe ambivalent, og det var uenigheter innad i *Hadassah* om LJARCs bi-nasjonalisme. *Hadassah* hadde da konkludert med å gi det de kalte «a modest support».⁴²⁹ De var likevel interessert i jødisk-palestinske relasjoner og hadde opprettet en egen komite, *Committee for the Study of Arab-Jewish*

⁴²⁶ Gorny, *Zionism and the Arabs*: 285, Buber, «Majority or Many? I A Land of Two Peoples: Martin Buber on Jews and Arabs», red. Paul Mendes-Flohr: 166.

⁴²⁷ Martin Buber, «Majority or Many?». I *A Land of Two Peoples: Martin Buber on Jews and Arabs*, red. Paul Mendes-Flohr: 166, 168.

⁴²⁸ Forslag sendt til Nobelkomiteen, mars 1937. CZA Z4\32066.

⁴²⁹ Jacobs-Kalvarinsky 25.09.40. CZA F31\6.

Relations, som tok seg av spørsmål knyttet til det palestinske spørsmålet. Årsaken var at de hadde opplevd en økt interesse for spørsmålet og ønsket derfor å øke kunnskapen om jødisk-palestinske relasjoner i USA.⁴³⁰ Dette gjorde at Magnes håpet å få kvinneorganisasjonen med på laget.

Men behovet for å finne samarbeidspartnere gjorde at Magnes nokså ukritisk knyttet til seg kontroversielle stemmer. En av disse var rabbineren Morris S. Lazaron fra Baltimore i USA. Etter at *Ihud* hadde publisert sitt program mottok Magnes et brev fra Lazaron som uttrykte sin støtte til Magnes' fredsinitiativ. Magnes var sannsynligvis ikke klar over hvor kontroversiell Lazaron og hans krets var i amerikansk politikk.⁴³¹ Lazaron var anti-sionist og mente at sionistbevegelsen utnyttet nazistenes overgrep til politisk vinning. Han var høyst upopulær i sionistiske kretser. Weizmann kalte for eksempel Lazaron for «a deadly enemy of the Zionist Movement».⁴³² Magnes var også bekymret for utviklingen innad i sionistbevegelsen. Han påpekte imidlertid overfor Lazaron at han ikke var motstander av en hver form for sionisme, men kun det han kalte en snever, sjåvinistisk og terroristisk versjon.⁴³³

I desember 1942 trykket *The Baltimore Times* utdrag fra Magnes' brev til Lazaron. Lazaron hadde bak Magnes' rygg sendt deler av korrespondansen til avisen.⁴³⁴ Avisen publiserte utdrag fra brevene, tatt ut av den opprinnelige konteksten. Magnes' kritiske kommentarer til Lazarons program var klippet vekk og tilbake stod det at Magnes' mente at sionistbevegelsen under ett var: «unhappily chauvinistic and narrow and terroristic in the best style of Eastern European nationalism.»⁴³⁵ Magnes var allerede på kant med *Jewish Agency* og store deler av det jødiske samfunnet. Publiseringen av brevet bedret ikke forholdet, og nå tok også flere amerikanske sionister avstand fra Magnes og hans prosjekt. Magnes selv var svært skuffet over Lazaron, og kunne ikke forstå at han kunne publisere et privat brev uten samtykke fra avsenderen.⁴³⁶

I et forsøk på å glatte over hendelsen publiserte Magnes i januar 1943 artikkelen «Toward Peace in Palestine» i *Foreign Affairs*. Magnes skrev at dersom Palestina hadde vært et

⁴³⁰ Proceedings Arab-Jewish Relations Committee 01.03.43. CZA F32\79.

⁴³¹ Kotzin, Judah L. *Magnes: An American Jewish Nonconformist*: 295.

⁴³² Weizmann-Shocken 16.12.42. I Chaim Weizmann, *The letters and papers of Chaim Weizmann: Series A Letters July 1940 - January 1943*, Engelsk utg., vol. 20. London: Oxford University Press, 1979: Brev 358: 381.

⁴³³ Åpent brev fra Lazaron: «Full statement of Dr. Magnes» 04.01.43. CAHJP P3\2543.

⁴³⁴ Kotzin, Judah L. *Magnes: An American Jewish Nonconformist*: 295.

⁴³⁵ Åpent brev fra Lazaron: «Full statement of Dr. Magnes» 04.01.43. CAHJP P3\2543.

⁴³⁶ Brev Magnes-Lazaron 20.12.42. CAHJP P3/2543.

folketomt land, så hadde det vært et flott sted for en jødisk stat. Men det lille landet var allerede befolket, og opprettelsen av en jødisk stat ville for denne befolkningen være synonymt med en krigserklæring, fortsatte Magnes.⁴³⁷ Derfor måtte det skilles mellom messianske forventninger og hard realitet. De ekstreme ytterpunktene på hver side kunne ikke forenes, og for å unngå krig måtte det inngås kompromisser.⁴³⁸ Det var en mye mer kompromissvillig Magnes som skrev denne artikkelen, enn det han hadde vært i 1930 da han skrev «Like all the Nations?». Lazaron på sin side beklaget og offentliggjorde hele brevkorrespondansen mellom de to i håp om å bedre situasjonen.⁴³⁹ Men etter hendelsen begynte amerikanske sionister å knytte Magnes til anti-sionistene.

Bi-nasjonalismens dårlige vilkår

Fadesen med Lazaron kunne ikke ha kommet på et dårligere tidspunkt. Szolds deltagelse i *Ihud* hadde gitt håp om å få *Hadassah* med på laget. Men til tross for at flere av medlemmene i kvinneorganisasjonen sympatiserte med *Ihud*, møtte Szold motstand fra lederskapet i organisasjonen. Presidenten i *Hadassah*, Mrs. David de Sola Pool oppfordret Szold til å ta avstand fra Magnes. Pool var bekymret for at Szolds doble rolle som medlem av *Ihud* og som pioner i *Hadassah* ville sette kvinneorganisasjonen i en uheldig situasjon.⁴⁴⁰ Pool mente at de tre viktigste kriteriene for sionistene, masseinnvandring til Palestina, retten til landkjøp og fri økonomisk vekst for det jødiske samfunnet i Palestina, best kunne løses innenfor rammene av et jødisk samvelde.⁴⁴¹ Hun brukte ikke begrepet stat, men det var tydelig at hun stilte seg bak Biltmoreprogrammet. Pool hadde ikke tro på at kompromisser mellom det palestinske lederskapet og sionistbevegelsen ville løse det palestinske spørsmålet. Spørsmålet måtte heller studeres «with the utmost dedication, vision and generosity, but on the basis of the Zionist position.»⁴⁴²

Arbeidet i komiteen *Hadassah* hadde opprettet i 1941, *Committee for the Study of Arab-Jewish Relations*, gikk trått. Komiteen var knyttet opp mot *Jewish Agency*, og skulle ikke legge seg opp i politiske saker eller starte forhandlinger med palestinerne. Den hadde derfor et snevert handlingsrom. På et møte i mars 1943 deltok leder for *Jewish Agency*, Moshe Shertok.

⁴³⁷ Magnes, «Toward Peace in Palestine»: 239.

⁴³⁸ Magnes, «Toward Peace in Palestine»: 241.

⁴³⁹ Åpent brev fra Lazaron: «Full statement of Dr. Magnes» 04.01.43. CAHJP P3\2543.

⁴⁴⁰ Pool-Szold 25.09.42. CAHJP Magnes Archive P3\2542.

⁴⁴¹ Pool-Szold 25.09.42. CAHJP Magnes Archive P3\2542.

⁴⁴² Pool-Szold 25.09.42. CAHJP Magnes Archive P3\2542.

Shertok var lite villig til å diskutere bi-nasjonalismen inngående. Han snakket om samarbeid på lokalnivå, men avviste konklusjonene til Bentov-rapporten og Kaplansky-planen fra 1941 da han ble konfrontert med dette. Han var også skarpt kritisk til at andre organisasjoner enn *Jewish Agency* skulle beskjeftige seg med politiske spørsmål.⁴⁴³ Møtet med Shertok må ha oppskaket *Hadassah* som fryktet at de ville bli assosiert med Magnes. På et senere møte i komiteen, i juni 1943, ble det uttrykt frustrasjon over mangelen på resultater. *Hadassah* hadde ikke blitt noe klokere på hvordan den jødisk-palestinske konflikten kunne løses, ei heller hadde forholdet mellom folkegruppene bedret seg.⁴⁴⁴

Forholdet mellom Weizmann og Magnes ble også stadig dårligere, og brevutvekslingene mellom de to ble færre. Da Weizmann aksepterte Biltmoreprogrammet hadde han også sagt seg villig til deling av landet. I artikkelen «Palestine's role in the Solution of the Jewish Problem» i *Foreign Affairs* i 1942 hadde han også diskutert mulighetene for forflytning av palestinerne. Begge deler var helt klart et brudd med kjernen i den bi-nasjonale ideen. Da artikkelen til Magnes, «Toward Peace in Palestine», stod på trykk i det samme bladet i januar 1943, tolket Weizmann den som en kritikk mot han selv. Dette satte Weizmann lite pris på, og mente at Magnes' artikkel var skadelig mot han.⁴⁴⁵ I mars 1944 ble Henrietta Szold syk. Weizmann og Magnes, som begge var gode venner av Szold, besøkte henne sammen. Fra sykesengen ba hun dem innstendig om å slutte å krangle, og de to mennene ble enig om dette.⁴⁴⁶ Brevutvekslingene mellom Weizmann og Magnes i etterkant av dette møtet var preget av en midlere tone enn i den foregående perioden. De diskuterte i mindre grad enn tidligere den politiske situasjonen, og de fleste brevene omhandlet Hebrew University.⁴⁴⁷

Det hadde vært få forsøk fra bi-nasjonalisten på å starte forhandlinger med representanter for palestinerne. Magnes hadde i 1929 avslått tilbudet fra Fakhiri al-Nashashibi om forhandlinger. Kalvarinsky var den av bi-nasjonalistene som mest aktivt forsøkte å få i gang et samarbeid med palestinerne. I etterkant av delingsplanen hadde han ført samtaler med flere palestinske ledere i håp om å få til et politisk samarbeid. Han hadde vært hemmelighetsfull når det kom til hvem disse var, og forsøkene var i hovedsak mislykket.⁴⁴⁸ I 1946 fikk han imidlertid et

⁴⁴³ Proceedings Arab-Jewish Relations Committee 01.03.43. CZA F32\79.

⁴⁴⁴ Minutes of Meeting of Committee for the Study of Arab-Jewish Relations 15.06.43. CZA F32\79.

⁴⁴⁵ Weizmann-Dugdale 08.01.43. I Weizmann, *Letters July 1940 - January 1943*, 20: Brev 364: 391.

⁴⁴⁶ Notat skrevet av Magnes 27.03.44. BANC MSS 2010\709 2:8. Szold døde i februar 1945.

⁴⁴⁷ Denne vurderingen er gjort på bakgrunn av brevutvekslinger mellom de to i perioden 1944-1948.

⁴⁴⁸ Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*: 172-174.

gjennombrudd. En gruppe moderate palestinere som kalte seg *Falastin al-jedida* (det nye Palestina) var villige til å undertegne en avtale med LJARC.

Lederen av gruppen var Fawzi Darwish Hussein, en respektert mann i Palestina. Han var fetteren til muftien av Jerusalem, Haj Amin Hussein, som ledet an i den palestinske motstanden mot sionismen. Gjennom avtalen LJARC og *Falastin al-jedida* skrev under på forpliktet de seg til å støtte hverandres aktivitet som tok sikte på å finne en løsning langs bi-nasjonale linjer. De forpliktet seg gjennom avtalen til å jobbe for:

full cooperation between the two nations in all fields; Political equality between the two nations in Palestine as a means to obtaining the independence of the country; Jewish immigration according to the absorptive capacity of the country and the joining of the shared and independent Palestine in an alliance with the neighboring [sic] countries in the future.⁴⁴⁹

Bare tolv dager etter undertegnelsen ble Fawzi Darwish Hussein drept av en ukjent palestinsk nasjonalist. Et medlem av Hussein-familien uttalte i etterkant av drapet at han fikk som fortjent fordi han hadde forhandlet med LJARC.⁴⁵⁰ Episoden viste hvor sterk motstanden mot jødisk-palestinsk tilnærming var på dette tidspunktet. På begge sider fikk stadig mer radikale krefter oppslutning, og det var mindre rom enn noen sinne for den moderate bi-nasjonale ideen. Etter Fawzi Darwish Husseins død ble *Falastin al-jedida* oppløst, og forhandlingene stoppet.⁴⁵¹

Den angloamerikanske komité

I Storbritannia hadde en ny arbeiderpartiregjering blitt dannet, og partiet hadde gått til valg på at de ville støtte opp om det sionistiske prosjektet, og at de ville støtte ubegrenset jødisk innvandring. Sionistene håpet derfor at den nyvalgte regjeringen i London ville forkaste hvitboken fra 1939 og åpne Palestinas grenser for de jødiske flykningene fra Europa.⁴⁵² Ben Gurion reiste derfor til London, hvor han håpet å få støtte til Biltmoreprogrammet. Men i London fikk han en kald mottagelse. Storbritannia hadde lidd store økonomiske tap som følge av krigen, og innså at de var avhengig av handel med de arabiske landene. Den britiske regjeringen fryktet at støtte til sionistene ville sette dette i fare. Men de skjønnte at noe måtte

⁴⁴⁹ Hattis, *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*: 305.

⁴⁵⁰ Laqueur, *The History of Zionism*: 267.

⁴⁵¹ Laqueur, *The History of Zionism*: 267.

⁴⁵² Judis, *Genesis*: 190; Sachar, *A history of Israel*: 250.

gjøres i Palestina. I oktober 1945 ble det derfor vedtatt å sette ned nok en undersøkelseskommisjon, denne gang i samarbeid med amerikanerne.⁴⁵³

Komiteen fikk navnet *The Anglo-American Committee of Enquiry regarding the problems of European Jewry and Palestine* (heretter Den angloamerikanske komité). Kort sagt skulle kommisjonen undersøke hvorvidt Palestina kunne være en del av løsningen på det jødiske spørsmålet, som nå dreide seg om omkring 1,6 millioner av holocaustoverlevende og deres framtid.⁴⁵⁴ Komiteen skulle innhente informasjon fra de ulike aktørene i Palestina, deriblant de ulike fraksjonene i sionistbevegelsen.⁴⁵⁵ For bi-nasjonalistene ble Den angloamerikanske komité derfor en mulighet til å fronte sin sak for et viktig publikum.

Lederskapet i sionistbevegelsen fryktet at bi-nasjonalistene kunne få innflytelse. *Hashomer Hatzair* var tilsluttet Verdens sionistorganisasjon, men fikk ikke lov av sionistbevegelsens sentrale ledelse i Palestina å tale til kommisjonen. Weizmann, som ikke selv støttet *Hashomer Hatzairs* linje, uttrykte i et brev til Shertok at han var skuffet over denne avgjørelsen. Weizmann mente at sensur av visse grupper kunne føre til en svekkelse av det sionistiske prosjektet, fordi Den angloamerikanske komité kunne oppfatte lederskapet i sionistbevegelsen som totalitært.⁴⁵⁶ Episoden viste at representantene for den offisielle sionistiske linjen stod overfor noen vanskelige dilemmaer når det gjaldt å håndtere den bi-nasjonale opposisjonen. *Ihud* og *Hashomer Hatzair* diskuterte om de likevel skulle stille for kommisjonen som representanter for LJARC. LJARC som helhet var nemlig ikke medlem av Verdens sionistorganisasjon, og stod derfor fritt til å stille. Det samme gjaldt *Ihud*. Forslaget ble nedstemt, og *Ihud* valgte å stille for kommisjonen som en selvstendig organisasjon. *Hashomer Hatzair* talte ikke til kommisjonen, publiserte i stedet et omfattende memorandum med tittelen «The Case for a Bi-national Palestine» hvor de la fram sin bi-nasjonale løsning.⁴⁵⁷

⁴⁵³ Sachar, *A history of Israel*: 251.

⁴⁵⁴ Tallene baserer seg på den andelen som hadde bodd i Europa i september 1939 og som fortsatt var i live i 1945. Tallene inkluderer derfor ikke de som flyktet fra Europa før september 1939. Martin Gilbert, *The Routledge atlas of the Holocaust*. London: Routledge, 2002: 243.

⁴⁵⁵ Cmd. 6808 «Anglo-American Committee of Inquiry: Report to the United States Government and His Majesty's Government in the United Kingdom» hentet fra The Avalon Project, «The Middle East 1916-2001 : A Documentary Record» 2008, http://avalon.law.yale.edu/subject_menus/angtoc.asp (åpnet 28.10.14).

⁴⁵⁶ Weizmann-Shertok 11.03.46. I Chaim Weizmann, *The letters and papers of Chaim Weizmann: Series A Letters May 1945 - July 1947*, Engelsk utg., vol. 22. London: Oxford University Press, 1979: Brev 126: 101.

⁴⁵⁷ Memorandumet på 168 sider utkom på engelsk og hebraisk, og det var planer om også å utgi det på arabisk.

***Hashomer Hatzairs* memorandum**

Det hadde ikke gått mange år siden *Hashomer Hatzair* sist bidro til et memorandum, nemlig Bentov-rapporten fra 1941. Også den nye komiteen var ledet av Mordechai Bentov. *Hashomer Hatzair* hadde fortsatt tro på at en rasjonell løsning lang bi-nasjonale linjer var mulig. «The Case for a Bi-national Palestine» gjentok derfor deler av Bentov-rapportens poenger. Blant annet mente de fortsatt at staten måtte baseres på prinsippet om ikke-dominans, og at en felles grunnlov ville sørge for at begges rettigheter ble ivaretatt. Landets suverenitet skulle hevdes på vegne av begge folkegrupper og forvaltes på bakgrunn av politisk paritet.⁴⁵⁸ Men det var også noen viktige endringer i hvordan *Hashomer Hatzair* så på sionismens rolle, på innvandring og på hva de mente var årsaken til konflikten.

Hashomer Hatzair hevdet i memorandumet «The Case for a Bi-national Palestine» at jødenes rett til Palestina var større, både historisk, juridisk og moralsk. Dette hadde ikke blitt framsatt i Bentov-rapporten, i hvert fall ikke eksplisitt. Jødenes historiske rett til å bosette landet uten hindring kunne ikke bestrides, hevdet *Hashomer Hatzair* nå. Videre mente de at jødene også juridisk hadde retten på sin side, i form av Balfourerklæringen og mandatet som igjen var godkjent av Folkeforbundet. Tilslutt argumenterte *Hashomer Hatzair* for at jødenes moralske rett til Palestina var større enn palestinernes. Lidelsene jødene hadde blitt utsatt for i diasporaen og behovet for å finne en rettferdig løsning for ofrene etter Holocaust, ga jødene moralsk forrang i Palestina, ifølge memorandumet. *Hashomer Hatzair* hevdet at jødene trengte sionismen som et bolverk mot antisemittismen, og at jødens behov for dette var større enn palestinernes motstand mot det sionistiske prosjektet.⁴⁵⁹ Memorandumet mente også at jødene hadde større moralsk rett til landet på grunn av «the talents showed by the Jews in reclaiming uninhabited barren land and bringing prosperity and well-being to the country», og at denne berikelsen også hadde kommet palestinerne til gode i form av økt levestandard.⁴⁶⁰

Når det kom til innvandring hadde *Hashomer Hatzair* blitt svekket i troen på at palestinerne ville godta massiv jødisk innvandring. I Bentov-rapporten fra 1941 hadde de tatt til ordet for at masseinnvandring kunne og burde skje under palestinsk samtykke og under oppsyn av det

⁴⁵⁸ Hashomer Hatzair Worker's Party of Palestine, «The Case for a Bi-national Palestine». Tel Aviv: the Executive Committee of the Hashomer Hatzair Worker's Party, 1946: 73-75 Trykt utgave fjernlånt fra Emory University Library.

⁴⁵⁹ Hashomer Hatzair Worker's Party of Palestine, «The Case for a Bi-national Palestine»: 23, 30-31

⁴⁶⁰ Margalit, «Binationalism: an interpretation of Zionism 1941-1947»: 305; Hashomer Hatzair, «The Case for a Bi-national Palestine»: 30-31.

internasjonale samfunnet.⁴⁶¹ I 1946 mente de i midlertid at jødisk innvandring var en rettighet som ikke kunne være prisgitt palestinsk nåde.⁴⁶² I likhet med *Ihud* mente *Hashomer Hatzair* riktignok at en union med de omkringliggende arabiske landene kunne demme opp for palestinsk frykt for at jødene skulle bli i flertall, men dette kunne de ikke ta for gitt.⁴⁶³ De foreslo derfor å opprette et egent departement viet til administrering av innvandring og landkjøp, i samarbeid med *Jewish Agency*. Palestina måtte utvikles slik at landet var rustet til å ta i mot to-tre millioner jødiske innvandrere over en 25-års periode. Her hadde det altså skjedd en endring fra at innvandringen måtte tilpasses landets kapasitet, som hadde blitt hevdet i Bentov-rapporten, til at landet måtte tilpasses innvandringen.⁴⁶⁴

Det var flere grunner til at *Hashomer Hatzair* endret seg. Dels er årsakene å finne i at den historiske konteksten var endret, det var vanskeligere å foreslå begrensninger i innvandringen i 1947 enn i 1941. I tillegg hadde en intern debatt blant venstresionistene ført *Hashomer Hatzair* nærmere resten av venstresionistenes ståsted.⁴⁶⁵ På 1940-tallet foregikk det nemlig en ideologisk debatt blant partiene lengst til venstre i Verdens sionistorganisasjon. Det hadde vært flere partisammenslåinger gjennom hele mandatperioden. *Hashomer Hatzair* hadde valgt å stå utenfor disse fusjoningene, fordi de var uenige i synet på det palestinske spørsmålet. I 1945 ble det lagt til et tillegg til Biltmorevedtaket som åpnet for muligheten for at et jødisk samvelde kunne inngå en allianse med de omkringliggende arabiske landene. Tillegget hadde kommet som følge av motstanden fra enkelte venstresionister mot Biltmoreprogrammet.⁴⁶⁶ Debatten blant venstresionistene resulterte i at *Hashomer Hatzair* i 1948 gikk inn i partiet *Mapam*, som var en samling av partier lengre til venstre for *Mapai*. Resultatet var at *Hashomer Hatzair* beveget seg nærmere den offisielle sionistiske politikken og dermed vekk fra *Ihud*, som fortsatt holdt fast på sentrale punkter ved sin ideologi.

***Ihuds* tale til Den angloamerikanske komité**

14. mars 1946 møtte Buber og Mages foran kommisjonen sammen med Moshe Smilansky, som også var medlem av *Ihud*.⁴⁶⁷ Erklæringen de presenterte var bygget på tre prinsipper om like rettigheter. For det første like rettigheter til territoriet. Her skilte *Ihud* mellom jødenes

⁴⁶¹ Bentov-rapporten 1941. CZA A125/152.

⁴⁶² Margalit, «Binationalism: an interpretation of Zionism 1941-1947»: 303.

⁴⁶³ Hashomer Hatzair Worker's Party of Palestine, «The Case for a Bi-national Palestine»: 120, 125-128.

⁴⁶⁴ Bentov-rapporten 1941: 23. CZA A125/152; Hashomer Hatzair, «The Case for a Bi-national Palestine»: 82.

⁴⁶⁵ Margalit, «Binationalism: an interpretation of Zionism 1941-1947»: 308.

⁴⁶⁶ Margalit, «Binationalism: an interpretation of Zionism 1941-1947»: 308

⁴⁶⁷ Se også vedlett 3. Oversikt over sentrale aktører.

historiske rett til landet: «they [the Jews] have yearned for this land for centuries»⁴⁶⁸ og palestinernes naturlige rett: «[because] they [the Palestinians] have been here and tilled the soil for centuries.»⁴⁶⁹ De hadde altså forskjellig utgangspunkt for rettighetene, men ingen av disse årsakene var viktigere enn den andre. Videre skulle det være likhet i demografien, befolkningsgruppene skulle i første omgang være tilnærmet like store. Dette kunne endre seg over tid, men var et godt utgangspunkt, ifølge *Ihud*. Til slutt var programmet tuftet på prinsippet om lik representasjon i statlige institusjoner, altså politisk paritet.⁴⁷⁰

Buber startet vitnesbyrdet med en forklaring på hvordan han, og de andre medlemmene i *Ihud* forstod sionismen.⁴⁷¹ Han argumenterte for at jødenes tilstedeværelse ville berike landet økonomisk. Han fortsatte videre med å forklare hva han så som sionismens viktigste mål. For det første var det retten til å vende tilbake og å eie jord. Altfor lenge hadde jødene vært separert fra jorden, mente Buber. Videre måtte jødene ha rett til å bosette landet, og bygge opp en sterk produktiv sektor som ville motvirke stagnasjon, isolasjon og sosial degenerering som han mente hadde vært tilfellet i andre kolonibevegelser. Til slutt forutsatte sionismen at jødene måtte få selvstyre.⁴⁷² Alle disse kravene kunne oppsummeres i det jødiske nasjonalhjemmet. Men, sa Buber, et nasjonalhjem trengte ikke bety en jødisk stat med jødisk flertall. Buber mente nemlig at sionismen ikke kunne innskrenke palestinernes rett til selvstyre.⁴⁷³

Ordet gikk så til Magnes som forklarte hvordan Bubers ideer kunne løses praktisk. Utgangspunktet til Magnes var at jødisk-palestinsk samarbeid var nøkkelen til å løse problemene i Palestina og at et slikt samarbeid var mulig. En jødisk stat ville ifølge Magnes bety undertrykkelse av palestinerne, likeså ville en palestinsk stat bety undertrykkelse av jødene. Derfor, mente Magnes, var det nødvendig med kompromisser.⁴⁷⁴ *Ihud* brukte Sveits som eksempel på en vellykket bi-nasjonal stat. Sveits bestod av forskjellige folkegrupper med kulturell autonomi, men var forent i et større politisk rammeverk, og *Ihud* mente dette kunne sammenlignes med situasjonen i Palestina.⁴⁷⁵ Riktignok var nok ikke situasjonen i Sveits

⁴⁶⁸ «Oral Testimony before the Anglo-American Committee on Palestine». I Judah L. Magnes, «Palestine - a Bi-National State»: 37. BANC MSS 2010\709 2:19.

⁴⁶⁹ «Oral Testimony before the Anglo-American Committee on Palestine»: 37. BANC MSS 2010\709 2:19.

⁴⁷⁰ «Oral Testimony before the Anglo-American Committee on Palestine»: 97. BANC MSS 2010\709 2:19.

⁴⁷¹ «Oral Testimony before the Anglo-American Committee on Palestine»: 35. BANC MSS 2010\709 2:19.

⁴⁷² «Oral Testimony before the Anglo-American Committee on Palestine»: 34. BANC MSS 2010\709 2:19.

⁴⁷³ «Oral Testimony before the Anglo-American Committee on Palestine»: 35. BANC MSS 2010\709 2:19.

⁴⁷⁴ «Oral Testimony before the Anglo-American Committee on Palestine»: 37. BANC MSS 2010\709 2:19.

⁴⁷⁵ «Oral Testimony before the Anglo-American Committee on Palestine»: 38. BANC MSS 2010\709 2:19.

særlig overførbart på Palestina. I motsetning til i Palestina, hadde blant annet folkegruppene i Sveits lang tradisjon med å leve sammen før staten Sveits ble etablert i 1648.⁴⁷⁶

Likevel mente *Ihud* at Palestina kunne deles inn i forskjellige kantoner, hvor noen hadde jødisk flertall, noen hadde palestinsk og andre var blandede områder. Kantonene skulle velge lokale ledere, som igjen var representert i statens bi-nasjonale regjering. Slik ville kantonene ha utstrakt selvstyre lokalt, men med en overordnet forvaltning med ansvar for utenriks- og forsvarspolitik, så vel som økonomiske interesser. *Ihud* så for seg at denne overgangen måtte skje gradvis, med en utvikling over tre stadier: fra britisk mandatstyre, til internasjonalt protektorat til en selvstendig bi-nasjonal stat.⁴⁷⁷

Ihud var selvfølgelig også preget av Holocaust og dette fikk innvirkning på deres forslag. Det hadde derfor skjedd endringer i *Ihuds* syn på innvandring. Da Magnes ble spurt om han ville la Holocaustoverlevende innvandre til Palestina selv om dette ville lede til sammenstøt med palestinerne svarte han at «even if this were the sole way to bring them, I would bring them. But it is not the only way.»⁴⁷⁸ Magnes mente nemlig at et stort antall jøder kunne innvandre uten at de ville bli i flertall. Han så for seg at jødene i første omgang måtte tillates å innvandre i så store tall at de to befolkningsgruppene ble like store, og så langt Palestinas økonomiske kapasitet tillot. Den økonomiske kapasiteten ville beregnes ut i fra landets ressurser. Deretter kunne et gitt antall jøder innvandre årlig for å veie opp for palestinernes høyere fødselsrate. Slik ville de oppnå paritet i befolkningen. På sikt ville et bi-nasjonalt regime bestemme innvandringsraten.⁴⁷⁹ Dette hadde han også hevdet tidligere, men han var ikke lenger villig til å akseptere minoritetsstatus på bekostning av de europeiske jødene. Dette viste *Ihuds* vanskeligheter med å forene moralske prinsipper og det de mente var rettferdige politiske krav på vegne av jødene.⁴⁸⁰

Kommisjonen utfordret Magnes på spørsmålet om bi-nasjonalismen hadde noen støtte i den jødiske befolkningen i Palestina. Magnes innrømte at den bi-nasjonale ideen ikke hadde stor oppslutning, og forklarte dette delvis med det politiske klimaet etter andre verdenskrig. Krigens grusomheter hadde, ifølge Magnes, ført til at moderate stemmer, som hans egen, var

⁴⁷⁶ Julsrud, Ottar. (2012, 5. november). Sveits Historie. I Store norske leksikon. Hentet fra https://snl.no/Sveits_historie (åpnet 30.10.14).

⁴⁷⁷ «Oral Testimony before the Anglo-American Committee on Palestine»: 43. BANC MSS 2010\709 2:19.

⁴⁷⁸ Gorny, *Zionism and the Arabs*: 287.

⁴⁷⁹ «Oral Testimony before the Anglo-American Committee on Palestine»: 38. BANC MSS 2010\709 2:19.

⁴⁸⁰ Gorny, *Zionism and the Arabs*: 297.

mindre attraktive enn de mer ekstreme kravene.⁴⁸¹ Magnes innrømte videre at forslaget bare kunne gjennomføres frivillig. Likevel mente han at dersom Palestina ble satt under midlertidig internasjonal kontroll, ville ledere på begge sider etter hver forstå at den bi-nasjonale staten var den eneste veien til fred.⁴⁸²

Ihud imponerte deler av kommisjonen, som i rapporten beskrev den som en gruppe «whose importance is far greater than its numbers.»⁴⁸³ Likevel ble det klart en gang for alle hvilken minoritet bi-nasjonalistene faktisk var. De hadde liten, om ingen støtte, fra palestinsk side som fryktet at Magnes' forslag var et dekke for mer radikale sionistiske krav.⁴⁸⁴ Også blant sine egne i Verdens sionistorganisasjon var de også en minoritet. Sammen med revisjonistene på den andre ytterfløyen, utgjorde bi-nasjonalistene en liten del av en sionistbevegelse som ellers var villige til å akseptere en deling av landet i bytte mot en jødisk statsdannelse. Rapporten stadfestet at de aller fleste som hadde uttalt seg støttet den offisielle sionismens linje, nemlig Biltmoreprogrammet.⁴⁸⁵

Fra Den angloamerikanske komité til UNSCOP

Den angloamerikanske komité var splittet og medlemmene klare ikke enes om en permanent løsning for Palestina. Resultatet var en tvetydig rapport som forsøkte å gi litt til alle, men ikke alt til noen. 100 000 jødiske flyktninger skulle kunne innvandre til Palestina, men ingen jødisk stat ble lovet; britene fikk fortsette mandatet; palestinerne fikk ingen egen stat, men lovnader om bedring av levestandard og utdanning.⁴⁸⁶ De vage løftene gjorde at ingen av sidene ville godkjenne rapporten. I Palestina brøt det ut nye voldelige sammenstøt mellom sionistiske undergrunnsgrupper og den britiske mandatmakten. Den angloamerikanske komiteens rapport ledet derfor ingen steder.⁴⁸⁷

I begynnelsen av 1947 overlot Storbritannia Palestinas skjebne til FN, som hadde blitt opprettet i 1945. FN vedtok å sende en egen delegasjon, United Nations Special Committee on Palestine (UNSCOP), for å undersøke hvordan problemene i Palestina og i Europa kunne

⁴⁸¹ «Oral Testimony before the Anglo-American Committee on Palestine»: 49. BANC MSS 2010\709 2:19.

⁴⁸² «Oral Testimony before the Anglo-American Committee on Palestine»: 43- 44. BANC MSS 2010\709 2:19.

⁴⁸³ Cmd. 6808 hentet fra The Avalon Project, «The Middle East 1916-2001 : A Documentary Record» 2008, http://avalon.law.yale.edu/subject_menus/angtoc.asp (åpnet 28.10.14).

⁴⁸⁴ Judis, *Genesis*: 216.

⁴⁸⁵ Cmd 6808 hentet fra The Avalon Project, «The Middle East 1916-2001 : A Documentary Record» 2008, http://avalon.law.yale.edu/subject_menus/angtoc.asp (åpnet 28.10.14).

⁴⁸⁶ Judis, *Genesis*: 219.

⁴⁸⁷ Judis, *Genesis*: 222-223.

løses. UNSCOP bestod av representanter fra elleve land, og var ledet av den svenske dommeren Emil Sandstrøm. Ingen stormakter var med i UNSCOP. Komiteen besøkte Palestina i 1947 hvor ble positivt overrasket over det jødiske samfunnet i Palestina. I motsetning til det palestinske, mente UNSCOP at det jødiske samfunnet var både europeisk og moderne.⁴⁸⁸

Hashomer Hatzair, som var tilknyttet *Jewish Agency* søkte om å få stille som eget parti foran UNSCOP-komiteen. De ville fremme sitt eget forslag som gikk ut på å opprette en midlertidig politisk komite, med like mange representanter fra palestinsk og jødisk side, under oppsyn av Storbritannia, USA og Sovjetunionen. Komiteen skulle utarbeide en plan for veien mot selvstendighet for Palestina som en bi-nasjonal stat. *Jewish Agency* skulle ha ansvar for jødisk innvandring og slik sikre at grensene ble åpnet.⁴⁸⁹ Dette var en periode der lederskapet i sionistbevegelsen drev en aktiv kampanje og lobbyvirksomhet for en deling av Palestina. De ønsket derfor ingen konkurrerende planer fryktet at *Hashomer Hatzair* skulle overbevise komiteen om at en løsning langs bi-nasjonale linje var mulig. *Jewish Agency* avslo derfor *Hashomer Hatzairs* forespørsel om å stille foran UNSCOP.⁴⁹⁰

Ihud var ikke tilknyttet *Jewish Agency* og sendte inn et forlag til UNSCOP, som lignet på det de hadde presentert for Den angloamerikanske komiteen i 1946. *Ihud* forsøkte å vise kommisjonen at det bi-nasjonale prosjektet var praktisk mulig og ikke bare en filosofisk idé.⁴⁹¹ UNSCOP påpekte den store svakheten til det bi-nasjonale prosjektet, nemlig at de to folkegruppene manglet en felles identitet. Uten dette, mente UNSCOP, ville fordommer og nasjonale krav redusere politikken til en maktkamp mellom to nasjoner. Resultatet ville, ifølge UNSCOP bli en ineffektiv stat ute av stand til å løse problemene de stod overfor. Dette var en problemstilling Magnes hadde forsøkt å underspille.⁴⁹²

⁴⁸⁸ Waage, *Konflikt og stormaktspolitikk i Midtøsten*: 100.

⁴⁸⁹ Riftin (medlem av *Hashomer Hatzair*) til Executive of the Jewish Agency 06.04.47. I Sagi, Nana (red.), *Political Documents of The Jewish Agency: January-November 1947*, Bind 2. Jerusalem: Publication House of the World Zionist Organization, 1996 (heretter PDJA II): dokument 100: 284.

⁴⁹⁰ Møte L. Kohn – W. Porter 20.06.47. I PDJA II, Dokument 180: side 411 (se også note 5 samme sted).

⁴⁹¹ Kotzin, *Judah L. Magnes: An American Jewish Nonconformist*: 310.

⁴⁹² UNSCOP A/364/Add.2 PV.30, Report of the General Assembly Volume III – Oral evidence presented at public meeting 14.07.47. Hentet fra <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/8677DC1263A21F1385256E93006A50D3>; Kotzin, *Judah L. Magnes: An American Jewish Nonconformist*: 311.

Det var uenighet innad i UNSCOP, og resultatet ble en delt innstilling. Flertallsrapporten gikk inn for at Palestina skulle deles i en jødisk og en palestinsk stat.⁴⁹³ Jerusalem og Betlehem skulle settes under oppsyn av FNs tilsynsråd. De to statene skulle samarbeide om økonomien. Mindretallsrapporten, støttet av India, Iran og Jugoslavia, mente at delingsplanen var anti-palestinsk. De foreslo at Palestina skulle bli en føderasjon med en palestinsk og en jødisk delstat med fullt lokalt selvstyre.⁴⁹⁴ Den siste rapporten lå nærmere *Ihuds* bi-nasjonale forslag. Det er vanskelig å vurdere i hvilken grad *Ihuds* forslag hadde innvirkning på mindretallsrapporten. India og Iran gikk inn for mindretallsrapporten først og fremst av hensyn til den palestinske befolkningen, ikke nødvendigvis fordi de trodde på bi-nasjonalismen.⁴⁹⁵ Den jugoslaviske delegasjonen i UNSCOP var den eneste som uttalte støtte til det bi-nasjonale programmet av politisk overbevisning. Delegasjonen mente at en bi-nasjonal stat måtte opprettes umiddelbart uten forbehold om innvandringskvoter og lignende. Representanten for Jugoslavia var overbevist om at dersom britene trakk seg ut, ville problemene mellom de to folkegruppene løse seg etter hvert.⁴⁹⁶ De andre delegatene mente at dette kun ville forlenge status quo, og at den jugoslaviske delegasjonen var mer opptatt av å være prinsippfast enn å finne en praktisk mulig løsning.⁴⁹⁷

Forslaget til den jugoslaviske delegasjonen brøt med *Jewish Agency's* kampanje for delingsplanen. *Hashomer Hatzair* øynet på sin side en mulighet i den jugoslaviske representantens forslag. Bentov, mannen bak Bentov-rapporten fra 1941, forsøkte å få Weizmanns støtte til forslaget. De to skal ha snakket sammen i juni 1947 hvor Bentov tolket at Weizmann var villig til å vurdere løsning langs bi-nasjonale linjer. Likevel gikk Weizmann offentlig ut og støttet delingsplanen. Bentov konfronterte Weizmann med hans tvetydighet i et brev 19. juni 1947.⁴⁹⁸ Weizmann svarte at han hadde tenkt nøye gjennom alternativene, men konkludert med at deling av landet var den beste praktiske løsningen. Av alle forslagene, mente Weizmann, var delingsplanen lettest å få gjennomslag for hos UNSCOP.⁴⁹⁹

Det er vanskelig å si om Weizmann faktisk vurderte bi-nasjonalismen eller om samtalen med Bentov først og fremst var av høflig art. I etterkant av opprørene i 1929 hadde han riktignok

⁴⁹³ Flertallsrapporten av støttet av Canada, Tjekkosllovakia, Guatemala, Nederland, Peru, Sverige og Uruguay.

⁴⁹⁴ Waage, *Konflikt og stormaktspolitikk i Midtøsten*: 103-104

⁴⁹⁵ Rapport av A. Eban, Geneve 04.08.47. I PDJA II, Dokument 246: 520.

⁴⁹⁶ Rapport av A. Eban, Geneve 04.08.47. I PDJA II, Dokument 246: 520.

⁴⁹⁷ Rapport av A. Eban, Geneve 04.08.47. I PDJA II, Dokument 246: 521.

⁴⁹⁸ I et brev til Weizmann 19.06.47 refererer Bentov til en samtale de to skal ha hatt noen dager tidligere. Weizmann Archives 11-2754.

⁴⁹⁹ Weizmann-Bentov 20.06.47. I Weizmann, *Letters May 1945 - July 1947*, 22: Brev 344: 350.

vurdert en løsning langs bi-nasjonale linjer. Ikke av ideologisk overbevisning, men av strategiske grunner. Men han hadde også forkastet alternativet på midten av 1930-tallet, og i 1941 hadde han stilt seg bak Biltmorprogrammet som definitivt brøt med kjernen i den bi-nasjonale ideen.⁵⁰⁰ Et drøyt år etter brevutvekslingen med Bentov, i et brev til den tidligere Høykommissæren Herbert Samuel, avviste han den bi-nasjonale planen som gjennomførbar. Han hevdet at en bi-nasjonal stat ville ha mindre forutsetninger for å lykkes sammenlignet med en jødisk stat i et delt Palestina.⁵⁰¹ Sett ut ifra dette er det lite sannsynlig at han faktisk vurderte en løsning langs bi-nasjonale linjer i ettekant av UNSCOPs rapport.

Den delte innstillingen fra UNSCOP skapte debatt i FN. USA og Sovjetunionen stilte seg bak flertallsrapporten, altså delingsforslaget. Den 29. november 1947 ble resolusjon 181 vedtatt, den anbefalte å dele Palestina i en selvstendig palestinsk stat og en selvstendig jødisk stat og at Jerusalem skulle settes under internasjonal kontroll.⁵⁰² I Jerusalem brøt det ut palestinske opprør og volden mellom jøder og palestinere økte.

Magnes' siste forsøk

Magnes var svært skuffet over vedtaket i FN, og besluttet å reise til USA i et siste forsøk på å redde situasjonen. Han forlot et kaotisk Palestina, og ved Hebrew University hadde misnøyen med han vokst. I tillegg hadde flere av medlemmene i *Ihud* begynt å tvile, og noen mente at den bi-nasjonale saken var tapt.⁵⁰³ I april 1948 ble en buss med ansatte ved Hebrew University og Hadassah Hospital angrepet av palestinske opprørere. 26 av passasjerene mistet livet. I begravelsen til disse signerte 18 ansatte ved universitetet et opprop som protesterte mot Magnes og ville ha han fjernet som universitetets leder.⁵⁰⁴

Til tross for misnøyen mot han i Palestina, fortsatte Magnes sin kampanje mot delingsplanen i USA. I USA hadde Harry S. Truman tatt over presidentembetet etter Roosevelts død i april 1945. Nesten umiddelbart etter at han inntok Det hvite hus kom det krav fra lederskapet i sionistbevegelsen om at han måtte støtte opprettelsen av en jødisk stat i et delt Palestina. Truman hadde liten utenrikspolitisk erfaring, og lite kunnskap om situasjonen i

⁵⁰⁰ Gorny, *Zionism and the Arabs*: 299.

⁵⁰¹ Weizmann-Samuel 12.04.48. I Chaim Weizmann, *The letters and papers of Chaim Weizmann: Series A Letters August 1947 - June 1952*, Engelsk utg., vol. 23. London: Oxford University Press, 1980: Brev 139: 102-103.

⁵⁰² Waage, *Konflikt og stormaktspolitikk i Midtøsten*: 106.

⁵⁰³ Kotzin, *Judah L. Magnes: An American Jewish Nonconformist*: 312.

⁵⁰⁴ Kotzin, *Judah L. Magnes: An American Jewish Nonconformist*: 314.

Palestina.⁵⁰⁵ Truman hadde ingen spesiell beundring for det sionistiske prosjektet. Men som en ikke-valgt president, som var upopulær i flere politiske kretser i USA, var han avhengig av støtte fra den jødiske befolkningen i USA.⁵⁰⁶

I det amerikanske utenriksdepartementet var det imidlertid krefter som mente at det sionistiske prosjektet gikk på akkord med amerikanske interesser. De søkte derfor etter moderate samarbeidspartnere på begge sider. En av disse kontaktet Magnes og inviterte han til Det hvite hus.⁵⁰⁷ 6. mai 1948, bare få dager før opprettelsen av staten Israel, møtte Magnes president Harry S. Truman. Etter at Magnes hadde lagt fram sine tanker tilkjennega Truman at også han var skuffet over britenes manglende evne til å finne en løsning, og at han hadde håpet å se jøder og palestinere leve sammen i Palestina. Magnes ba Truman om ikke å gi opp, og presidenten svarte at «Dr. Magnes, we won't give up. We shall hang on to this until we find a way.»⁵⁰⁸ Men presidenten fant ingen vei. På dette tidspunktet ble Palestinas framtid bestemt av utviklingen på bakken, og 14. Mai 1948 erklærte Ben Gurion at staten Israel var opprettet. 11 minutter etter erklæringen anerkjente Truman Israel. Magnes' fokus på jødisk-arabiske relasjoner på bekostning av de jødiske flyktningene hadde vært feilslått, og hans prosjekt hadde mislyktes.

Et halvt år etter opprettelsen av staten Israel sa Truman at han heller skulle sett Palestina som en føderasjon hvor jøder og palestinere delte makten. Altså en løsning langs bi-nasjonale linjer.⁵⁰⁹ Men selv om Truman skulle ha ønsket en slik løsning, støttet han opp om den vedtatte politiske linjen til Verdens sionistorganisasjon, staket ut med Biltmoreprogrammet. Selv sa han at det politiske presset fra sionistiske lobbyen i USA var årsaken.⁵¹⁰ Styrkeforholdet mellom Magnes' linje og lederskapet i sionistbevegelsens var på dette tidspunktet mer asymmetrisk enn noen gang. Magnes hadde mistet det lille han hadde hatt av oppslutning, mens tilhengerne av Biltmoreprogrammet hadde styrket sin posisjon i Palestina,

⁵⁰⁵ Waage, *Konflikt og stormaktspolitikk i Midtøsten*: 91; Judis, *Genesis*:192.

⁵⁰⁶ Waage, *Konflikt og stormaktspolitikk i Midtøsten*: 91-92.

⁵⁰⁷ Både Loy Henderson og Robert Lovett i det amerikanske utenriksdepartementet skrev brev til Magnes. Judis, *Genesis*: 307. Henderson hadde flere ganger uttalt seg kritisk til delingsplanen. Han fryktet blant annet at den ville skade amerikanske interesser, samt fyre opp under konflikten mellom jøder og palestinere. Han mente derfor at Palestina burde bli et internasjonalt protektorat. Donald Neff, *Fallen pillars: U.S. policy towards Palestine and Israel since 1945*. Washington, D.C: Institute for Palestine Studies, 1995: 30, 46, 54.

⁵⁰⁸ Judis, *Genesis*: 308.

⁵⁰⁹ Judis, *Genesis*: 4.

⁵¹⁰ Judis, *Genesis*: 4.

både organisatorisk og politisk. Der er derfor ikke overraskende at Magnes' offensiv overfor Truman var mislyktes.⁵¹¹

I juni 1948 ble Magnes sengeliggende etter et slag, og i oktober samme år døde han i New York. Magnes fikk aldri muligheten til å sette sine ben i den nye staten Israel. Helt til det siste hadde Magnes forsøkt å løse det palestinske spørsmålet, og på mange måter døde binasjonalismen med han. Szold hadde dødd i 1945 og Kalvarinsky i 1947. Martin Buber fortsatte å vie sitt liv til å bedre jødisk-palestinske relasjoner gjennom pennen. Men det binasjonale prosjektet var dødt.

⁵¹¹ Judis, *Genesis*: 307.

Kapittel 6:

Konklusjon

«Det palestinske spørsmålet», hva de skulle gjøre med palestinerne, var den største moralske, praktiske og politiske utfordringen sionistene stod overfor i Palestina. Likevel var det bare bi-nasjonalistene som konsekvent gjennom hele perioden hadde jødisk-palestinske relasjoner øverst på sin dagsorden. Studien tegner et bilde av en aktiv opposisjonsgruppe som gjennom hele perioden forsøkte å påvirke lederskapet av sionistbevegelsen, både gjennom indre påvirkning, men også gjennom ytre press. Selv om det bi-nasjonale prosjektet mislyktes, bidrar historien om bi-nasjonalistene til å nyansere bildet av sionismen og det palestinske spørsmålet i mandatperioden. Det var aldri slik at det palestinske spørsmålet var et usett problem.

Statsviter Susan Lee Hattis mente i sin avhandling fra 1970 at bi-nasjonalismen først og fremst var en pragmatisk løsning på utfordringene i Palestina, og hun vektla i liten grad ideologiske drivkrefter. Denne oppgaven, som riktignok behandler en mindre gruppe en Hattis, viser imidlertid at bi-nasjonalistene også var drevet av en ideologisk overbevisning. Den bi-nasjonale ideen ble i seg selv et ideal. Deres innfallsport til sionismen er viktig for å forklare hvorfor ideen oppstod. For bi-nasjonalistene kunne ikke sionismen gå på akkord med moralske og humanistiske ideer. Derfor ble idealsamfunnet bi-nasjonalistene så for seg et annet enn for den øvrige sionistbevegelsen.

Det bi-nasjonale prosjektet endret seg imidlertid som svar på den offisielle sionistiske politikken. Det som startet som et intellektuelt initiativ basert på en utopisk idé om forbrødring mellom jøder og palestinere ble etter hvert et praktisk politisk program basert på realitetene i området. Slik ble den praktiske politiske skissen for den bi-nasjonale staten den realistiske løsningen på deres utopi. Når de likevel mislyktes i å overbevise resten av sionistbevegelsen skyldtes dette først og fremst at det aldri var noen reell vilje til en løsning langs bi-nasjonale linjer hos lederskapet i sionistbevegelsen.

Utviklingen av den bi-nasjonale ideen: Fra utopi til praktisk program

Den grunnleggende årsaken til framveksten av den bi-nasjonale ideen er å finne i den idéhistoriske tradisjonen denne retningen sprang ut av. De første som formulerte ideen om at jøder og palestinere måtte forenes i en nasjon tilhørte en intellektuell krets i Sentral-Europa,

der den kulturelle sionismen stod sterkt. I motsetning til de andre sionistiske retningene var deres nasjonsforståelse i mindre grad preget av det politiske nasjonsbegrepet, men av det kulturelle. Palestina som geografisk og kulturelt område var svært viktig for alle de bi-nasjonale organisasjonene, og de mente at den jødiske nasjonen bare kunne overleve dersom Palestina ble et sentrum for jødisk liv og kultur. Altså ville også de, i likhet med de andre strømningene i sionismen, omdanne Palestinas karakter. Men det jødiske hjemlandet, som for bi-nasjonalistene var det nasjonale fellesskapet i Palestina, trengte ikke sammenfalle med statlige rammer. Møtet med realitetene i Palestina viste dem at det var en motsetning mellom sionismens som en moralsk frigjøringsbevegelse og sionismen som en nasjonalistisk bevegelse med mål om et jødisk nasjonalhjem i et område befolket av et annet folkeslag. Bi-nasjonalismen ble deres måte å løse dette dilemmaet.

De utløsende årsakene til bi-nasjonalismens framvekst var opprørene i 1920 og 1921 og debatten som fulgte i kjølvannet av disse. Det ble for alvor klart at det sionistiske prosjektet kolliderte med interessene til den palestinske befolkningen. Det kom reaksjoner fra flere kanter, og bi-nasjonalismen ble særlig formulert i opposisjon til revisjonistenes kompromissløse linje. Den bi-nasjonale ideen tok altså form i opposisjon, en rolle bi-nasjonalistene beholdt gjennom hele perioden. I begynnelsen var det altså først og fremst et opprør mot revisjonistene, men etter hvert som den vedtatte sionistiske politikken kom med stadig mer radikale krav, ble det også et opprør mot det politiske lederskapet i sionistbevegelsen. Denne rollen fikk innvirkning på hvordan den bi-nasjonale ideen utviklet seg.

I begynnelsen var bi-nasjonalistenes program først og fremst et opplysningsoppdrag. *Brit Shalom* ble nettopp stiftet som en studiesirkel i 1925. Organisasjonen ble stiftet i en relativt fredelig periode, og kunnskapsinnhenting var dere hovedbeskjeftigelse. Men det var også aktører i *Brit Shalom* som mente at organisasjonen måtte involvere seg i politiske prosesser. Arthur Ruppin, som var leder av organisasjonen, ønsket ikke dette. De første konturene av at bi-nasjonalistene gikk i retning av et praktisk-politisk program kom som et resultat av opprørene i 1929. Det førte til to motstridende tendenser innad i *Brit Shalom*. På den ene siden ble den moderate fløyen representert ved Ruppin, ble svekket i troen på bi-nasjonalismen, og Ruppin trakk seg som leder. På den andre siden ble den politisk orienterte grupperingen ytterligere overbevist om at *Brit Shalom* også måtte bidra med politiske forslag.

Ruppin hadde fungert som bremsekloss for denne delen av organisasjonen, men med han ute av bildet fikk den politiske fløyen mer innflytelse.

At organisasjonen antok en mer politisk form gjenspeiles i flere forslag fra 1929 til oppløsningen av *Brit Shalom* i 1933. De første forslagene fra *Brit Shalom* hadde først og fremst vektlagt kunnskapsutveksling. I memorandumene etter 1929 uttrykker de i klartekst at det også måtte til et politisk samarbeid. Forslagene har også en klar mottaker, nemlig *Jewish Agency*, som nettopp hadde det politiske ansvaret for det jødiske samfunnet i Palestina. I perioden etter oppløsningen av *Brit Shalom* fortsatte dreiningen mot politisk aktivisme, da mer i form av sporadiske forsøk.

Opprørene i 1929 banet vei for nye initiativ, både individuelle og kollektive. De førte til at *Hashomer Hatzair* vedtok bi-nasjonalismen som prinsipp i 1930. Selv om prinsippet i liten grad ble omdannet til handling, var det viktig symbolpolitikk. Judah. L. Magnes, leder ved Hebrew University, startet også sin kamp for bi-nasjonalismen etter opprørene. Kalvarinsky, som hadde vært med i *Brit Shalom*, fortsatte sin kampanje på egenhånd. Fram til 1941 hadde bi-nasjonalistene fortsatt tro på at det var mulig å påvirke sionistbevegelsen fra innsiden. Derfor kom det flere konkrete forslag i tidsrommet 1929-1941 rettet til *Jewish Agency*. Felles for disse forslagene var at de skisserte institusjonelt rammeverk for den bi-nasjonale. I disse forslagene dukket det opp prinsipper som ble førende for bi-nasjonalismen. I Bentov-rapporten ble det foreslått at den bi-nasjonale staten skulle inngå i en regional føderasjon med de omkringliggende landene. Rapporten skisserte også et politisk system fra lokalt til sentralt nivå. Disse prinsippene ble etter hvert også tatt opp i *Ihuds* (stiftet 1942) program. Det samme gjaldt prinsippet om paritet som maktfordelingsprinsipp. Både den regionale føderasjonen og politisk paritet hadde tidligere blitt drøftet av Verdens sionistorganisasjon, men blitt forkastet. Bi-nasjonalistene tok altså opp slike planer, tilpasset dem til den bi-nasjonale ideen og innlemmet dem som konkrete løsninger. Det var altså i perioden 1929-1941 at den utopiske ideen om fellesskap ble et verktøy i utformingen av en realistisk løsning.

Biltmoreprogrammet brøt med den bi-nasjonale linjen og førte til ny mobilisering. Dette var den utløsende årsaken til at *Ihud* ble stiftet. Samarbeidet mellom filosofen Martin Buber og Magnes i *Ihud* førte til at den bi-nasjonale planen ble videreutviklet og tilslutt framstod som en politisk skisse til den bi-nasjonale staten. Til tross for at de på sett og vis var *Brit Shaloms* arvtagere, så var forslagene deres mye mer konkrete på hvordan det politiske systemet i den

bi-nasjonale staten skulle organiseres. *Ihud* vektla i mindre grad de romantiske forestillingene om rett og galt, men var mer sentrert rundt kompromiss og realisme. Dette var en videre tilpassing av utopien til realismen, som hadde begynt med *Brit Shalom*. *Hashomer Hatzair* nærmet seg på sin side den vedtatte sionistiske politikken og fusjonerte med partiet *Mapam*. I den siste fasen før opprettelsen av staten Israel var det stort sett bare Buber og Magnes som fortsatt hadde tro på det bi-nasjonale prosjektet.

Forholdet til resten av sionistbevegelsen: Fra indre påvirkning til ytre press

Bi-nasjonalismen tok altså form etter opprørene i 1920 og 1921. Opprørene viste for alvor at sionistbevegelsen hadde undervurdert betydningen av det palestinske spørsmålet. Ideen ble også særlig form i opposisjon til den revisjonistiske ideologien. Revisjonistene hevdet at jødene måtte erklære selvstendighet i hele Palestina, uten hensyn til den palestinske befolkningen. Den bi-nasjonale ideen manifesterte seg først i opprettelsen av *Brit Shalom* i 1925. Organisasjonen var tuftet på en idé om at kunnskapsspredning ville føre til bedre relasjoner mellom de to folkegruppene i Palestina.

Brit Shalom ble mottatt som et positivt bidrag til situasjonen i Palestina, og det var håp hos lederskapet i sionistbevegelsen om at de kunne bruke *Brit Shalom* til å vise britene at det ble iverksatt tiltak for å bedre forholdet mellom de to folkegruppene. Så lenge bi-nasjonalistene holdt seg unna de politiske prosessene gikk de altså klar av den verste kritikken. Dette endret seg etter opprørene i 1929 hvor *Brit Shalom* ble mer politisk orientert, og i større grad posisjonerte seg som en korreks til politikken ført av lederne i sionistbevegelsen. Denne nye rollen førte til at lederskapet i sionistbevegelsen begynte å frykte at bi-nasjonalistene skulle undergrave *Jewish Agency's* og andre organer tilknyttet Verdens sionistorganisasjons autoritet. Bi-nasjonalistenes posisjoner i samfunnslivet gjorde at sionistbevegelsen fryktet at de skulle få oppslutning, og så dem derfor som en reell trussel mot deres politiske linje.

Samtidig er det nettopp i perioden etter 1929 at bi-nasjonalistene hadde størst mulighet til å påvirke lederne i sionistbevegelsen. I etterkant av opprørene ble flere samarbeidsplaner diskutert av sionistbevegelsen. Ben Gurion lanserte en kantoniseringsplan, altså å dele Palestina inn jødiske og palestinske områder med utstrakt selvstyre. Det ble også diskutert mulighetene for å opprette en felles lovgivende forsamling basert på paritet, at hver side skulle ha like mange representanter. Det var også på dette tidspunktet at Weizmann vurderte

om bi-nasjonalismen var den eneste muligheten for fortsatt vekst i det jødiske samfunnet. Her fikk bi-nasjonalistene et utvidet handlingsrom og kunne komme med innspill, både gjennom direkte henvendelser til *Jewish Agency*, men også ved forsøk på alliansebygging med sionister utenfor Palestina og med personer i den britiske forvaltningen.

Opprørene i 1936-1939 ble imidlertid et nytt vendepunkt for sionistbevegelsens holdning til palestinerne. Dette fikk innvirkning på forholdet mellom lederskapet i Verdens sionistorganisasjon og bi-nasjonalistene. Sammen med veksten i det jødiske samfunnet førte opprørene til at mange sionistledere ga opp mulighetene for samarbeid. Weizmann avviste nå palestinerne som aktuell forhandlingspartner. Også revisjonistene, som hadde vært med å bringe spørsmålet fram i debatten, vendte fokuset vekk fra det palestinske spørsmålet. Riktignok fikk noen bi-nasjonale forsøk oppmerksomhet. Kaplansky-planen fra 1941 var for eksempel et resultat av at sionistbevegelsen skjønnte at noe måtte gjøres og at bi-nasjonalistene ikke kunne stoppes fra å ytre seg. *Jewish Agency* ga imidlertid komiteen så snevre rammer at rapporten umulig kunne brukes til politisk handling.

Biltmoreprogrammet fra 1942 endret bi-nasjonalistenes rolle overfor Verdens sionistorganisasjon fullstendig. Ved å akseptere deling av landet i bytte mot en jødisk statsdannelse forsvant interessen for det palestinske spørsmålet hos lederskapet i sionistbevegelsen en gang for alle. Bi-nasjonalistene kunne ikke lenger skjule seg bak henvisninger til at bi-nasjonalismen kunne forankres i sionistbevegelsens vedtak om at målet var et jødisk hjemland. Bi-nasjonalistene var fra nå av offisielt i opposisjon til Verdens sionistorganisasjon, og troen på at det var mulig å påvirke sionistbevegelsen fra innsiden ble borte. Derfor bar forslagene i tiden etter 1941 og fram til opprettelsen av staten Israel preg av å være rettet mot et internasjonalt publikum.

I perioden etter andre verdenskrig fikk bi-nasjonalistene på nytt et handlingsrom, nemlig muligheten til å gjøre sin stemme hørt overfor det internasjonale samfunnet. Først skjedde dette gjennom den angloamerikanske komité, deretter gjennom UNSCOP. Men heller ikke her fikk de gjennomslag.

Et mislykket forsøk

Hvorfor mislyktes bi-nasjonalistene i å overbevise sionistbevegelsen og det jødiske samfunnet i Palestina om det bi-nasjonale prosjektet? Det var tre grunner til det. Dels er årsakene å finne i at prosjektet aldri ble attraktiv verken for Verdens sionistorganisasjon eller for det jødiske samfunnet i Palestina. For det andre lyktes de ikke med å bygge allianser med palestinerne eller med britene for slik å kunne legge press på lederskapet i Verdens sionistorganisasjon. Og til sist er årsakene å finne i splittelsen i bevegelsen. Det var store uenigheter innad, både om mål og midler, og dette gjorde at de aldri klarte å bygge en sterk forent front. Bi-nasjonalismen hadde derfor aldri gode vilkår.

Forholdet til sionistbevegelsen endret seg gjennom perioden fra en relativt god mottagelse til et stadig kjøligere forhold som etter hvert endte med at lederskapet i sionistbevegelsen avviste bi-nasjonalistene. Særlig etter utbruddet av andre verdenskrig ble bi-nasjonalismen verken attraktiv for jøder utenfor eller i Palestina. Det var lite populært å snakke om palestinske rettigheter og at jødene skulle måtte godta restriksjoner i innvandringen når Europas jøder sårt trengte et tilfluktssted. Til tross for noen optimistiske perioder var det noe med ideen i seg selv som ikke lot seg forene med de sentrale prinsippene i den vedtatte sionistiske politikken. Den bi-nasjonale planen gikk på akkord med verdier som majoriteten av sionister så som grunnleggende, i hovedsak ideen om en jødisk nasjonalstat med jødisk karakter. Dette til tross for at sionismen styrke nettopp var dens pluralistiske karakter, som gjorde sionismen fleksibel og tilpasningsdyktig. Men selv om det var rom for sionister på hele den politiske skalaen var det aldri plass til bi-nasjonalistene. Det eneste som virkelig skilte dem fra de øvrige sionistene var at de satt jødisk-palestinske relasjoner i fokus, og dette var aldri interessant for den store andelen av sionister, som hadde sitt fokus et helt annet sted. De forble derfor på utsiden av den sionistiske konsensusen.

Bi-nasjonalistene klarte heller aldri å bygge slagkraftige allianser med palestinerne eller med britene, og slik legges press på lederskapet i sionistbevegelsen. De få forsøkene på samarbeid med palestinerne som ble gjort falt i grus fordi motstanden mot enhver sionistisk gruppering var sterk på palestinsk side. Særlig manifesterte dette seg i at en av forhandlingspartnerne, Fawzi Darwish Hussein, ble drept på grunn av sitt samarbeid med *League for Jewish-Arab Rapprochement and Cooperation*. I de tilfellene der lederne i Verdens sionistorganisasjon trodde at bi-nasjonalisten hadde palestinsk støtte, vurderte de også forslagene mer seriøst. De fryktet tapt britisk støtte hvis de kontant avviste tilnærminger fra palestinerne. Bi-

nasjonalistene forsøkte også å påvirke den britiske mandatmakten og det internasjonale samfunnet for øvrig. Gjennom den angloamerikanske komiteen og UNSCOP hadde de en kanal til å formidle sitt budskap. Men dette kom på et tidspunkt da de fleste aktørene i Palestina hadde mistet troen på at fredelig sameksistens var mulig. Resultatet var at det en gang for alle ble tydelig hvilken minoritet bi-nasjonalistene tross alt var.

Også indre årsaker forklarer hvorfor bi-nasjonalistene ikke vant fram. Bevegelsen var splittet både organisatorisk og ideologisk. Ideen hadde resonansbunn hos personer fra vidt forskjellige tradisjoner, men som ikke klarte å forene seg. Dette gjenspeilte seg i at denne bevegelsen, som var liten i antall, var representert med ikke mindre enn seks større og mindre grupperinger og organisasjoner gjennom hele perioden. De var uenige både om hvordan staten skulle se ut og hvordan prosjektet skulle gjennomføres. De var heller ikke enige om hvorvidt et jødisk flertall i det hele tatt var nødvendig.

Da Magnes døde i oktober 1948 døde også hele den bi-nasjonale bevegelsen, og håpet om jøder og palestinere forent i en felles stat ble knust. Men hovedspørsmålet som alle bi-nasjonalistene var opptatt av – hvordan sionistene skulle forholde seg til palestinerne – har opprettholdt sin relevans. Det palestinske spørsmålet har til dags dato forblitt like uløst og har snarere vokst seg til et enda større problem enn det det var i bi-nasjonalistenes tid.

Kilder og Litteratur

Arkivkilder

ARCHIVES DEPARTMENT, NATIONAL LIBRARY OF ISRAEL, JERUSALEM

Martin Buber Archive (ARC. Ms. Var. 350)

ARC. Ms. Var. 350

Gershom Sholem Archive (ARC 4 1599)*

ARC 4* 1599\07253.2

THE BANCROFT LIBRARY, BERKELY

Magnes Collection of Jewish Art and Life (BANC MSS 2010/709)

BANC MSS 2010/709 2:8; 2:16; 2:19

CENTRAL ARCHIVE FOR THE JEWISH PEOPLE, JERUSALEM

Magnes Archive (P3)

P3\2399; 2539; 2542; 2543

CENTRAL ZIONIST ARCHIVE, JERUSALEM

Brit Shalom Archive (A187):

A187

Norman Bentwich Archive (A255)

A255\95

The Zionist Organization/The Jewish Agency for Palestine/Israel: Central Office, London

(Z4): Z4\32066

Political Department of the Jewish Agency (S25):

S25\528; 3122; 2962

Hadassah Committee for the Study of Arab-Jewish Relations (F31)

F31\6; 2

Hadassah USA (F32)

F32\79

Henrietta Szold Archive (A125)

A125\152

Leonard Stein Archive (A185)

A185/117

WEIZMANN ARCHIVES, REHOVOT

9-1321; 11-2754

Trykte kilder

- Brit Shalom. «Practical Proposals by the 'Brit Shalom' Society for co-operation between Jews and Arabs in Palestine» Jerusalem: 1930. Trykt utgave holdt av National Library of Israel, Jerusalem.
- Buber, Martin. «A Proposed Resolution on the Arab Question.» ss. 60-61 I *A Land of Two Peoples: Martin Buber on Jews and Arabs*, redigert av Paul Mendes-Flohr. New York: Oxford University Press, 1983.
- Buber, Martin. «Majority or Many?» ss. 165-168 I *A Land of Two Peoples: Martin Buber on Jews and Arabs*, redigert av Paul Mendes-Flohr. New York: Oxford University Press, 1983.
- Haam, Ahad. «The Jewish State and the Jewish problem» ss. 262-269 I *The Zionist Idea: A Historical Analysis and Reader*, redigert av Arthur Hertzberg. Philadelphia: Jewish Publication Society, 1997.
- Hashomer Hatzair Worker's Party of Palestine, «The Case for a Bi-national Palestine» Tel Aviv: The Executive Committee of the Hashomer Hatzair Worker's Party, 1946. Trykt utgave fjernlånt fra Emory University Library, Atlanta.
- Jabotinsky, Vladimir. «Evidence Submitted to the Palestine Royal Commission.» ss. 557-570 I *The Zionist Idea: A Historical Analysis and Reader*, redigert av Arthur Hertzberg. Philadelphia: Jewish Publication Society, 1997.
- Jabotinsky, Zeev. «The Iron Wall.» I *The Origins of Israel, 1882-1948: A Documentary History*, redigert av Eran Kaplan og Derek Jonathan Penslar. Madison, Wisconsin: University of Wisconsin Press, 2011.
- Kalischer, Rabbi Zvi Hirsch. «Seeking Zion.» ss.111-114 I *The Zionist Idea: A Historical Analysis and Reader*, redigert av Arthur Hertzberg. Philadelphia: Jewish Publication Society, 1997.
- Kalvarinsky, Chaim Margalit. «Platform for Judo-Arab Accord.» ss. 246-252 I *The Origins of Israel, 1882-1948: A Documentary History*, redigert av Eran Kaplan og Derek Jonathan Penslar. Madison, Wisconsin: University of Wisconsin Press, 2011.
- Magnes, Judah L. «Like all the Nations?» ss. 443-449 I *The Zionist Idea: A Historical Analysis and Reader*, redigert av Arthur Hertzberg. Philadelphia: Jewish Publication Society, 1997.
- Magnes, Judah L. «Palestine Peace Seen in Arab-Jewish Agreements.» The New York Times, 18.07 1937.
- Magnes, Judah L. «Toward Peace in Palestine.» Foreign Affairs 21, no. 2 (1943): 239-49.
- «Resolution on Arab Question of the 12th Zionist Congress». s. 63 I *A Land of Two Peoples: Martin Buber on Jews and Arabs*, redigert av Paul Mendes-Flohr. New York: Oxford University Press, 1983.

Weizmann, Chaim. «On the Report of the Palestine Commission.» ss. 583-588 I *The Zionist Idea: A Historical Analysis and Reader*, redigert av Arthur Hertzberg. Philadelphia: Jewish Publication Society, 1997.

Weizmann, Chaim. «Palestine's Role in the Solution of the Jewish Problem.» *Foreign Affairs* 20, no. 2 (1942): 324-38.

Elektroniske kilder

Cmd. 5479: «Palestine Royal Commission Report». Hentet fra United Nations information system on the question of Palestine (UNISPAL) «Documents Collection»: <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/88A6BF6F1BD82405852574CD006C457F> (åpnet 19.09.14)

Cmd. 6808: «Anglo-American Committee of Inquiry: Report to the United States Government and His Majesty's Government in the United Kingdom». Hentet fra Avalon Project, «The Middle East 1916-2001: A Documentary Record»: http://avalon.law.yale.edu/subject_menus/angtoc.asp (åpnet 28.10.14).

Balfour Declaration, 1917, Avalon Project, The Middle East 1916-2001 : A Documentary Record : hentet fra http://avalon.law.yale.edu/20th_century/balfour.asp (åpnet 28.09.14)

British White Paper of June 1922, Avalon Project, Hentet fra Avalon Project, «The Middle East 1916-2001: A Documentary Record»: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/brwh1922.asp (åpnet 28.09.14)

British White Paper of 1939, Hentet fra Avalon Project, «The Middle East 1916-2001: A Documentary Record»: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/brwh1939.asp (åpnet 09.10.14)

Kildesamlinger

Sagi, Nana (red.), *Political Documents of The Jewish Agency: January-November 1947*, Bind 2. Jerusalem: Publication House of the World Zionist Organization, 1996.

Weizmann, Chaim. *The letters and papers of Chaim Weizmann: Series A Letters March 1926-July 1929*. Engelsk utg. Vol. 13, London: Oxford University Press, 1978.

Weizmann, Chaim. *The letters and papers of Chaim Weizmann: Series A Letters July 1929 - October 1930*. Engelsk utg. Vol. 14, London: Oxford University Press, 1978.

Weizmann, Chaim. *The letters and papers of Chaim Weizmann: Series A Letters October 1930 - June 1933*. Engelsk utg. Vol. 15, London: Oxford University Press, 1978.

Weizmann, Chaim. *The letters and papers of Chaim Weizmann: Series A Letters August 1935 - December 1936*. Engelsk utg. Vol. 17, London: Oxford University Press, 1979.

Weizmann, Chaim. *The letters and papers of Chaim Weizmann: Series A Letters July 1940 - January 1943*. Engelsk utg. Vol. 20, London: Oxford University Press, 1979.

Weizmann, Chaim. *The letters and papers of Chaim Weizmann: Series A Letters May 1945 - July 1947*. Engelsk utg. Vol. 22, London: Oxford University Press, 1979.

Weizmann, Chaim. *The letters and papers of Chaim Weizmann: Series A Letters August 1947 - June 1952*. Engelsk utg. Vol. 23, London: Oxford University Press, 1980

Sekundærlitteratur

Banik, Vibeke Kieding. «Neste år i Jerusalem? Sionisme blant de norske jødene i mellomkrigstiden.» Oslo: HL-senteret, 2007.

Bentwich, Norman. *Judah L. Magnes: a biography of the first Chancellor and first President of the Hebrew University of Jerusalem*. London: East & West Library, 1949.

Butenschøn, Nils A. *Drømmen om Israel: Historiske og ideologiske forutsetninger for staten Israel*. Oslo: Universitetsforlaget, 2006.

Caplan, Neil. *Palestine Jewry and the Arab Question 1917-1925*. London: Cass, 1978.

Christiansen, Per A. «Palestina-Mandatet og historikerne.» *Babylon*, no. 1 (2013): 76-87.

Cleveland, William L. , og Bunton, Martin. *A history of the modern Middle East*. Boulder, Colorado: Westview Press, 2008.

Conforti, Yitzhak. «Between ethnic and civic: the realistic Utopia of Zionism.» *Israel Affairs* 17, no. 4 (2011): 563-82.

Dowty, Alan. «A Question That Outweighs All Others»: Yitzhak Epstein and Zionist Recognition of the Arab Issue.» *Israel Studies* 6, no. 1 (2001): 34-54.

Eriksen, Trond Berg, Harket, Håkon, og Lorenz, Einhart. *Jødehat. Antisemittismens historie fra antikken til i dag*. Oslo: Cappelen Damm, 2009.

Gelvin, James L. *The Israel-Palestine Conflict: One Hundred Years of War*. New York: Cambridge University Press, 2007.

Gilbert, Martin. «The Routledge atlas of the Holocaust.» London: Routledge, 2002.

Gorny, Yosef. «Thoughts on Zionism as a Utopian Ideology.» *Modern Judaism* 18, no. 3 (1998): 241-51.

Gorny, Yosef. *Zionism and the Arabs, 1882-1948: A Study of Ideology*. Oxford: Clarendon Press, 1987.

- Harket, Håkon. *Jødestaten: historien om en moderne idé*. Oslo: Universitetsforlaget, 2001.
- Hattis, Susan Lee. *The Bi-national idea in Palestine during Mandatory times*. Haifa: Shikimona Publishing Co., 1970.
- Hertzberg, Arthur. *The Zionist idea: A Historical Analysis and Reader*. Philadelphia: Jewish Publication Society, 1997.
- Judis, John B. *Genesis: Truman, American Jews, and the origins of the Arab/Israeli conflict*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2014.
- Kaplan, Eran og Penslar, Derek Jonathan. *The Origins of Israel, 1882-1948: A Documentary History*. Madison, Wisconsin: University of Wisconsin Press, 2011.
- Kjeldstadli, Knut. *Fortida er ikke hva den en gang var: en innføring i historiefaget*. 2. utg. Oslo: Universitetsforlaget, 1999.
- Kolatt, Israel. «The Zionist Movement and the Arabs.» I *Essential Papers on Zionism*, redigert av Shapira, Anita og Reinharz Jehuda. New York: New York University Press, 1996.
- Kotzin, Daniel P. *Judah L. Magnes: An American Jewish Nonconformist*. New York: Syracuse University Press, 2010.
- Laqueur, Walter. *The History of Zionism*. London: Weidenfeld and Nicolson, 1972.
- Lavsky, Hagit. «German Zionists and the emergence of Brit Shalom.» I *Essential Papers on Zionism*, redigert av Shapira, Anita og Reinharz Jehuda. New York: New York University Press, 1996.
- Margalit, Elkana. «Binationalism: an interpretation of Zionism 1941-1947.» *Studies in Zionism* 2, no. 2 (1981): 275-312.
- Margalit, Elkana. «Social and Intellectual Origins of the Hashomer Hatzair Youth Movement, 1913-1920.» I *Essential Papers on Zionism*, redigert av Shapira, Anita og Reinharz Jehuda, 454-72. New York: New York University Press, 1996.
- Mendes-Flohr, Paul. *A Land of Two Peoples: Martin Buber on Jews and Arabs*. New York: Oxford University Press, 1983.
- Neff, Donald. *Fallen pillars: U.S. policy towards Palestine and Israel since 1945*. Washington, D.C: Institute for Palestine Studies, 1995.
- Ratzabi, Shalom. «The political-cultural background of Central European intellectuals in Brith Shalom.» *Journal of Israeli History: Politics, Society, Culture* 18, no. 1 (1997): 1-27.
- Ratzabi, Shalom. *Between Zionism and Judaism: The Radical Circle in Brith Shalom, 1925-1933*. Leiden: Brill, 2002.

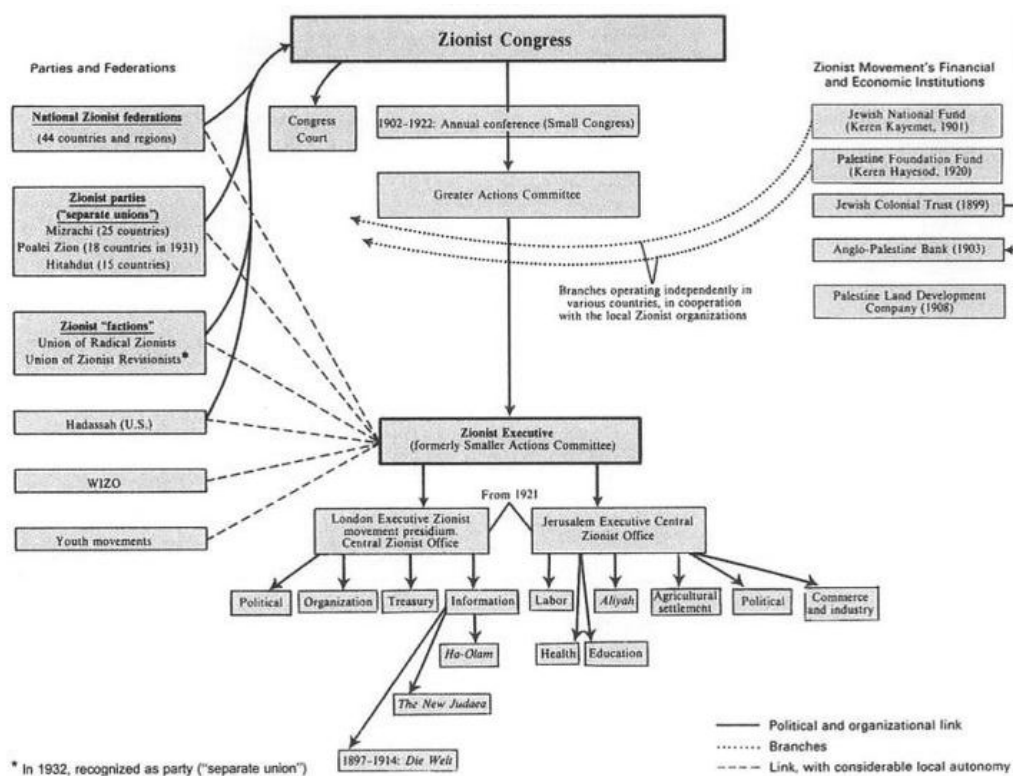
- Rolef, Susan Hattis. «The Binational Idea in Mandatory Times and Today: A Personal Evaluation.» I *The Emergence of a binational Israel: the second republic in the making*, redigert av Peleg, Ilan og Seliktar, Ofira. Boulder Colorado: Westview Press, 1989.
- Sachar, Howard M. *A history of Israel: From the rise of Zionism to our time*. New York: Alfred A. Knopf, 2010.
- Shapira, Anita og Reinhartz, Jehuda. *Essential Papers on Zionism*. New York: New York University Press, 1996.
- Shlaim, Avi. *The Iron wall: Israel and the Arab world*. New York: W.W. Norton, 2000.
- Silberstein, Laurence J. *Postzionism Debates: Knowledge and Power in Israeli Culture*. New York: Routledge, 1999.
- Snildal, Andreas. «En jødisk kulturadel: tyske kultursionister og forestillinger om “østjøden” 1897-1923.» Masteroppgave i historie, Universitetet i Oslo, 2009.
- Sternhell, Zeev. *The Founding Myths of Israel: Nationalism, Socialism, and the Making of the Jewish State*. New Jersey: Princeton University Press, 1998.
- Waage, Hilde Henriksen. *Konflikt og stormaktspolitikk i Midtøsten*. Kristiansand: Cappelen Damm Akademisk, 2013.
- Østerud, Øyvind. *Hva er nasjonalisme?* Oslo: Universitetsforlaget, 1994.

Oppslagsverk

- Goplen, Ådne. (2012, 3. desember). Kibbutz. I Store norske leksikon. <http://snl.no/kibbutz>. (åpnet 04.08.14)
- Groth, Bente. (2012, 21. juni). Reformjødedom. I Store norske leksikon. <https://snl.no/reformj%C3%B8dedom> (åpnet 04.08.14).
- Pogrom. (2009, 14. februar). I Store norske leksikon. <https://snl.no/pogrom> (åpnet 14.10.14).
- Alfred Dreyfus. (2009, 14. februar). I Store norske leksikon. Hentet fra https://snl.no/Alfred_Dreyfus (åpnet 14.09.14).

Vedlegg

1. Organisasjonskart over Verdens sionistorganisasjon 1929.

THE STRUCTURE OF THE WORLD ZIONIST ORGANIZATION, 1929

Hentet fra Ahituv, Shumuel. *The Jewish People: an illustrated history*. New York: The Continuum International Publishing Group Inc, 2006: 374.

2. Oversikt over sentrale organisasjoner og grupperinger

Brit Shalom (1925-1933)

Den første og mest kjente av de bi-nasjonale organisasjonene. Stiftet av blant annet Arthur Ruppin. Var i utgangspunktet et opplysningsprosjekt viet til studier av jødisk-palestinske relasjoner og kulturarrangementer. De fleste av medlemmene hadde opphav i universitetsmiljøet i Sentral-Europa, og var slik høyt utdannede. Fra 1929-1933 var organisasjonen ledet av Josef Lurie.

The Group of Five (1936)

Gruppering av fem personer som tok til orde for bi-nasjonalisme: Gad Frumkin, Moshe Smilansky, Pinas Rutenberg, Moshe Novomeysky og Judah Leib Magnes. Sistnevnte var initiativtaker. Aktiviteten begrenset seg i hovedsak til perioden etter 1936 hvor de la fram et memorandum til *Jewish Agency*. Gruppa ble oppløst etter at dette forslaget ble nedstemt.

Hadassah (1912-)

Sionistisk kvinneorganisasjon stiftet i USA av Henrietta Szold. Organisasjonen hovedmål var utbygging av offentlige helsetilbud og utdanning av sykepleiere i Palestina, samt opplæring av jødiske amerikaner i sionismens idealer. Szold var tilknyttet *Ihud*. Hadassah eksisterer fortsatt.

Hashomer Hatzair (1913-)

Sosialistisk parti på ytre venstre fløy. Hadde bi-nasjonalisme på partiprogrammet fra 1930. Stiftet i Galicia i Polen som en ungdomsorganisasjon, ble formelt et politisk parti i 1946. Fusjonerte med *Mapam* i 1948. Eksisterer i dag som en venstreorientert speidergruppe.

Ihud (1942-1948)

Ble opprettet av Magnes i 1942 som en reaksjon på Biltmorvedtaket. Var på mange måter en videreføring av *Brit Shalom*, fordi den bestod av den samme medlemsmassen. *Ihud* var ikke underlagt Verdens sionistorganisasjon.

Kedma Mizraha (1936-ca. 1939)

En gruppering bestående av flere personer fra flere politiske kretser under ledelse av Chaim Margalit Kalvarinsky. Kom med forslag i etterkant av opprørene i 1936, men det er lite materiale knyttet til grupperingen. Gikk i 1939 sammen med flere andre og dannet League for Jewish-Arab Rapprochement and Cooperation.

League for Jewish-Arab Rapprochement and Cooperation (1939-1948)

Opprettet av Kalvarinsky i 1939. Bestod av bi-nasjonalister på tvers av partilhørighet. *Hashomer Hatzair* var involvert i organisasjonen fra begynnelsen av, og gikk som helhet inn den fra 1942

3. Oversikt over sentrale aktører

Ben Gurion, David

Ben Gurion (født Grün) var opprinnelig fra Polen og flyttet i 1906 til Palestina der han jobbet i kibbutz. Han var glødende sionist, og ble etter hvert det jødiske samfunnet i Palestinas ubestridte leder. Fra 1921-1935 ledet han Histadrut og fra 1935-1948 var han leder for *Jewish Agency*. Han ble senere Israels første stats- og forsvarsminister.

Bentov, Mordechai (1900-1985)

Bentov (født Gutgeld) var fra Warszawa hvor han var leder for *Hashomer Hatzairs* avdeling i Polen. Han emigrerte til Palestina i 1920 hvor han deltok i oppbygningen av kibbutzer. I 1934 ble Bentov medlem av *Histadrut Actions Committee* og i 1935 av *Zionist Actions Committee*. Han var tilhenger av bi-nasjonalismen og flere av *Hashomer Hatzairs* memorandummer var ført i pennen av Bentov.

Bergmann, Hugo (1883-1975)

Professor i filosofi fra Praha, hvor han var aktiv i den kultursionistiske studentforeningen *Bar Kochba* (han var også leder av den en periode). Bergmann innvandret til Palestina i 1920 hvor han fra 1925 var ansatt ved Hebrew University. Han var aktiv i alle bi-nasjonale organisasjoner gjennom hele mandatperioden.

Buber, Martin (1878-1965)

Buber ble født i Wien. Han var filosof og en av de mest innflytelsesrike kultursionistene ved siden av Ahad Haam. Han er kjent for sine studier av *hasidismen*. Han fra 1921 tok Buber til ordet for at jødene og palestinerne måtte finne en måte å leve sammen. Han var aktiv i *Brit Shalom* og *Ihud*. Han emigrerte til Palestina i 1938 hvor han ble professor ved Hebrew University.

Frumkin, Gad (1887-1960)

Frumkin var født og oppvokst i Palestina, og var godt integrert i det palestinske samfunnet i hjembyen hans, Jerusalem. Frumkin var utdannet dommer. Sammen med Magnes var han med å danne *The Group of Five*.

Jabotinsky, Zeev (1880-1940)

Revisjonismens grunnlegger, Zeev (født Vladimir) Jabotinsky var fra Odessa i Ukraina. Han var med å danne den jødiske legionen som tjenestegjorde i den britiske hæren under første verdenskrig. I 1921 ble han valgt inn i styret til sionistbevegelsen, men uenigheter med Weizmann gjorde at han brøt ut av Verdens sionistorganisasjon og dannet Den nye sionistorganisasjonen i 1935.

Kalvarinsky, Chaim Margalit (1898-1947)

Innvandret til Palestina i 1895 hvor han jobbet som agronom. Han var godt integrert i både det jødiske og det palestinske samfunnet i Palestina og han ønsket å overføre sine personlige erfaringer til et nasjonalt plan. Gjennom hele perioden var Kalvarinsky optimistisk til at bi-nasjonalismen var mulig, og var medlem og leder i flere bi-nasjonale organisasjoner: *Brit Shalom* (medlem); *Kedma Mizraha* (leder); og *League for Jewish-Arab Rapprochement and Cooperation* (leder).

Kaplansky, Shlomo (1884-1950)

Ingeniør fra Polen. Han var medlem av *Poalei Zion*, og senere *Mapai*. I 1912 innvandret han til Palestina, og i 1924 ble han medlem av *Zionist Executive* i London. Han var fra 1932 overhode for the Tecnical University i Haifa. Han støttet deler av *Brit Shaloms* rprogram, men var aldri aktiv i noen av organisasjonene. Han tok likevel til orde for bi-nasjonalismen, og var mannen bak Kaplansky-planen.

Kisch, Fredrick (1888-1943)

Kisch ble født i den britiske kolonien i India, men familien flyttet etter hvert tilbake til England. Han utdannet seg i det britiske militæret og tjenestegjorde begge verdenskrigene. Kisch var medlem av *Jewish Agency* fra 1923-1931.

Kohn, Hans (1891-1971)

Historiker og filosof fra Praha. Kohn var aktiv i den kultursionistiske studentforeningen *Bar Kochba*. Han tjenestegjorde i den Østerrikske hæren under første verdenskrig, og ble som et resultat av dette pasifist. Innvandret til Palestina i 1925. Kohn var aktiv i *Brit Shalom*.

Lurie, Josef (1870-1937)

Innvandret fra Litauen til Palestina i 1907 hvor han jobbet som lærer, og senere som leder for undervisningsavdelingen under *Zionist Executive*. Han var leder for *Brit Shalom* 1929-1933.

Magnes, Judah Leib (1877-1948)

Magnes var en reformrabbiner fra San Francisco hvor han hadde en ledende posisjon i det jødiske samfunnet. Under første verdenskrig ble han pasifist, og denne overbevisningen fikk innvirkning på Magnes' virke. Han innvandret til Palestina i 1920 hvor han var med å grunnlegge Hebrew University. Magnes var den synligste aktivisten for bi-nasjonalismen, både som individ og gjennom organisasjonene.

Ruppin, Arthur (1876-1942)

Ruppin innvandret til Palestina i 1908. Han er mest kjent som den første lederen av Palestinakontoret i Jaffa. Det var Ruppin som først utviklet en systematisk koloniseringspolitikk og sørget for strategiske landkjøp. Han var en av initiativtakerne til *Brit Shalom* og var leder for organisasjonen 1925-1929. Han var kritisk til å la det sionistiske prosjektet styres av ideologi, men mente de måtte finne praktiske løsninger på utfordringene i Palestina.

Samuel, Herbert (1870-1963)

Britisk jøde og Palestinas første høykommissær (1920-1925).

Simon, Ernst (1899-1988)

Født i Berlin. Studerte senere ved Heidelberg universitetet. Simon anså Buber som sin læremester. Han emigrerte til Palestina i 1928 og fra 1938 var han professor ved Hebrew University. Simon var aktiv i både *Brit Shalom* og *Ihud*.

Smilansky, Moshe (1874-1953)

Smilansky innvandret til Palestina fra Ukraina i 1891. Han var en av grunnleggerne av byen Rehovot hvor Weizmann senere slo seg ned. Han var sitrusdyrker og leder av bondeorganisasjonen. Smilansky var også velrespektert i det palestinske samfunnet i hans nabolag. Han så seg selv som følger av Ahad Haam.

Szold, Henrietta (1860-1945)

Szold var amerikansk jøde fra Baltimore. Hun var grunnleggeren av *Hadassah*, Verdens sionistorganisasjons kvinnebevegelse. Gjennom *Hadassah* var hun blant annet med å bygge ut helsetilbudet i Palestina. Hun var også engasjert i organisasjonen *Youth Aliya* som bragte jødiske foreldreløse barn til Palestina. Hun var nær venn av Magnes, og medlem av *Ihud*.

Thon, Jacob (1880-1950)

Jacob Thon ble født i Galicia i dagens Polen. Han innvandret til Palestina i 1908 hvor han var leder for Palestine Land Development Company. Han var aktiv i flere bi-nasjonale organisasjoner.

Weizmann, Chaim (1874-1952)

Gjennom store deler av Mandatperioden var Verdens sionistorganisasjon ledet av Chaim Weizmann (1921-1931 og 1935-1946). Han tilhørte Haams tilhengerskare og var tett på flere sentrale bi-nasjonalister. Han var opprinnelig fra dagens Hviterussland, men flyttet etter hvert til London for å jobbe som kjemiker. Her hadde han god kontakt med flere britiske politikere. Han var president ved Hebrew University, som han grunnla sammen med Magnes. I 1948 ble han Israels første president.

Weltsch, Robert (1891-1982)

Weltsch var journalist og fra 1919-1938 var han redaktør for den tyske sionistbevegelsens magasin, *Jüdische Rundschau* i Berlin. Han var tidlig involvert med Martin Buber, og fra 1921 var Weltsch en av de som tok til ordet for bi-nasjonalismen. Han hadde også et nært vennskap med Chaim Weizmann. Han flyktet til Palestina i 1938. Han jobbet senere som journalist i den israelske avisen *Haaretz*.